

Mielenmaisemien Lappi oppilaiden piirroksissa

Pro gradu -tutkielma
Saara Tarkka
Kasvatustieteiden tiedekunta
Luokanopettajakoulutus
Lapin yliopisto
2017

Lapin yliopisto, kasvatustieteiden tiedekunta

Työn nimi: Mielenmaisemien Lappi oppilaiden piirroksissa

Tekijä: Saara Tarkka

Koulutusohjelma/oppiaine: Luokanopettajakoulutus

Työn laji: Pro gradu -työ X Laudaturtyö__ Lisensiaatintyö__

Sivumäärä: 81 + 3

Vuosi: 2017

TIIVISTELMÄ

Tutkielmani tarkoituksena on selvittää, millaisena etelä- ja pohjoissuomalaiset oppilaat kuvaavat Lapin piirroksissaan. Tarkastelen, mitä eroja ja yhtäläisyyksiä Suomen eri osissa asuvien oppilaiden Lappi-mielikuvissa on, ja vastaavatko oppilaiden piirrokset ylihistoriallisesti toistettua myyttistä Lappi-kuvastoa tai matkailun edistämiseen valjastettua Lappi-brändiä. Lisäksi pohdin, millainen on Lapin alueellinen identiteetti oppilaiden piirrosten rakentamana.

Aineistona on eteläsuomalaisen ja pohjoissuomalaisen kolmosluokan oppilaiden tutkielmaa varten piirtämät piirrokset Lapista. Tutkielmani avautuu representaation käsitteen kautta, jolloin oppilaiden mielikuvien pohjilta tuottamat piirrokset nähdään sosiaalisesti konstruoituneina rakenteina. Analysoin tutkimusaineiston Erwin Panofskyn kehittämää ja maisematutkimuksen hyödyntämää ikonologista analyysimallia soveltaen. Mallissa edetään kolmessa vaiheessa aineiston kuvailusta mielikuvien analyysin kautta sisältöjen ja niiden välittämien merkitysten kriittiseen tulkintaan.

Aineistonanalyysi osoittaa, että oppilaiden Lappi-piirrosten aiheet ovat melko samanlaisia, mutta kuvastojen laajuudessa ja esittämistavoissa sen sijaan on vaihtelua. Pohjoissuomalaiset kuvasivat Lapin eteläsuomalaisia vaihtelevammalla kuvastolla ja piirsivät selkeästi yksityiskohtaisempia Lappi-representaatioita. Aineistossa Lapin alueellinen identiteetti kuvataan ennen kaikkea ainutlaatuisena kauniiden luonnonmaisemien harvaanasuttuna seutuna. Piirrosten Lapissa on tilaa sekä arkipäiväänsä eläville ja luonnossa harrastaville lappilaisille, että luonto- ja ulkoilu-elämyksistä nauttiville kotimaanmatkajille poroja ja metsän eläimiä unohtamatta.

Aineiston Lappi-mielikuvat ovat uudenlaisia verrattuna läpi historian toistuneisiin romanttisiin ja myyttisiin Lappi-kuvastoihin. Myyttinen Lapin luonto on säilyttänyt asemansa myös oppilaiden representoimassa Lapissa, mutta eksoottisten saamelaisten sekä noituuden tilalle ovat tulleet modernimpaa Lappi-brändiä vastaavat mielikuvat.

Asiasanat: Lappi, mielikuvat, alueellinen identiteetti, representaatio, ikonologia

Suostun tutkielman luovuttamiseen kirjastossa käytettäväksi. X

Sisällysluettelo

TIIVISTELMÄ.....	2
1 JOHDANTO	4
2 MIELIKUVAT JA LAPPI	6
2.1 Mielikuvien mielenmaisemat alueellisen identiteetin pohjana	6
2.1.1 Stereotypiat ja myytit: mielikuvien vuoropuhelua	7
2.1.2 Mielenmaisema ja maisemakuvaus.....	9
2.1.3 Alueellinen identiteetti.....	12
2.2 Lapin maisemat	14
2.2.1 Lapin luonnon- ja kulttuurimaisemia.....	16
2.2.2 Matkailun Lappi-brändi	21
2.2.3 Lappi taiteessa	25
3 TUTKIMUSKYSYMYKSET JA AINEISTO.....	28
4 METODOLOGISET LÄHTÖKOHDAT.....	31
4.1 Representaatiot ja sosiaalinen konstruktionismi.....	31
4.2 Maiseman ikonologinen tulkinta tutkimusmetodina.....	33
4.3 Aineiston analyysin kuvaus.....	37
4.4 Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus.....	40
5 TUTKIMUSTULOKSET	44
5.1 Aineisto esi-ikonografian valossa	44
5.1.1 Eteläsuomalaisten oppilaiden piirrosten esi-ikonografinen kuvaus	45
5.1.2 Pohjoissuomalaisten oppilaiden piirrosten esi-ikonografinen kuvaus	49
5.1.3 Alueellisia eroja ja yhtäläisyyksiä esi-ikonografisessa kuvauksessa.....	53
5.2 Katse aineiston ikonografiaan.....	57
5.2.1 Ainutlaatuinen luonto: lumen ja tuntureiden Lappi	58
5.2.2 Lapissa asutaan luonnonhelmassa	60
5.2.3 Lappi tarjoaa puitteet talviharrastamiselle.....	62
5.3 Aineiston ikonologinen tulkinta	64
6 YHTEENVETO JA POHDINTA.....	69
LÄHTEET	74
LIITTEET.....	82
Liite 1: Saatekirje.....	82
Liite 2: Lupalappu	83
Liite 3: Lupa Pisaran kuvien käyttöön	84

1 JOHDANTO

Usein Lapin ulkopuolelle matkustaessani minulta on kysytty mielenkiintoisia kotiseutuani koskevia kysymyksiä. Minulta on tiedusteltu esimerkiksi, onko meillä täällä Lapissa asfalttipäällysteisiä autoteitä tai onko Lapissa lainkaan kerrostaloja. Ovatpa jotkut ulkoilla kohtaamani ihmiset jopa ihmetelleet, onko Lappi ihan oikeasti olemassa, ja miten ihmeessä voin elää niin kaukana pohjolassa. Eihän siellä paista aurinkokaan ja on kauhistuttavan kylmä! Lapissa varttuneena alan olla jo jokseenkin tottunut vastaavanlaisiin kysymyksiin. Minua kuitenkin hämmästyttää, miten tämän päivän maailmassa, jossa teknologia ja media on kutistanut kaukaisimmatkin kolkat enemmistön ulottuville, voi olla tällaisia tietoaukkoja. Oppilaiden keskuudessa vallitsevat Lappi-mielikuvat ovat mielenkiinnon kohteeni ja tämän pro gradu -tutkielmani aihe.

Pro graduni aihevalinta juontaa kandidaatin tutkielmaani, jossa tutkin alkuopetuksen ympäristö- ja luonnontiedon oppikirjojen Lappi-kuvia. Tarkastelu osoitti, että kirjasarjojen Lappi vastasi pitkälti matkailumainonnankin hyödyntämää romantisoitua Lappi-kuvas-toa, jonka aiheet ovat historian saatossa vakiintuneiden myyttisten mielikuvien värittämiä. Tutkielmanteon jälkeen jäin miettimään ensinnäkin, toistuuko oppikirjojen myyttinen Lappi myös oppilaiden mielikuvissa, joita käsittelen tässä työssä mielenmaisemien Lappina. Toisekseen pohdin, onko Lappi enemmänkin jokin elinympäristöstä ja kokemusmaailmasta irrallinen käsite, johon liitetään myyttisiä ja stereotyyppisiä mielikuvia henkilön asuinpaikasta riippumatta. Näiden mietintöjen pohjalta aloin rakentaa pro gradu -tutkielmani tutkimusasetelmaa, jotta pääsisin aiheeseen käsiksi.

Aineistonani on yhden eteläsuomalaisen ja yhden pohjoissuomalaisen kolmosluokan oppilaiden tutkielmaa varten piirtämät Lappi-aiheiset piirroksat. Visuaalinen esittäminen on aina ollut tärkeää Lapin ja lappilaisuuden määrittelyssä (Hautala-Hirvioja 2011, 78; Valkonen 2003, 81), ja oppilaiden tekemät Lappi-piirroksat tarjoavatkin otollisen lähtökohdan Lappi-mielikuvien tutkimiselle. Perinteisesti pohjoisuutta ja lappilaisuutta käsittelevät esittämisentavat ovat värittyneet kokemuseräisyyden rajat ylittävillä mielikuvilla. Oman myyttisen todellisuutensa muodostaneet mielikuvat ovat sekoitus faktoja, retoriik-

kaa, taruja sekä tarkoituksellisia ja tarkoituksettomia väärinkäsityksiä, joiden rakentamiseen ovat osallistuneet sekä ulkopuoliset, että lappilaiset itse. (esim. Granö & Koivurova 2013; Hautala-Hirvioja 1999; Lehtola 2011; Ollila 2008; Paasi 1986; Pääkkönen 2008; Ridanpää 2005; Saarinen 2011; Stadius 2001.) Tutkimuskirjailija Kalevi Leppänen (2014, 92) vertaa aikojen saatossa kehittyntä myyttistä Lappi-kuvaa parisuhteeseen: ”Parhaat palat on nostettu pöytään. Romanttisella illallisella sokeudutaan toisesta, tilanteeseen luodaan epätodellista hohtoa ympäristöä koristelemalla. Kallis hinta ei haittaa ja muun maailman voi sulkea ulkopuolelle. Kun juhlahetki on ohi, on kuitenkin kohdattava lavastetun tilanteen yksipuolisuus ja kapeus. Romanttinen suhde ei toimi pelkkien juhlahetkien varassa, tarvitaan tasa-arvoisuutta ja kunnioitusta arjessa.”

Itsekin lappilaisena toivon romantisoidun Lappi-kuvan rinnalle arkipäiväisempää lähestymistä Lappiin, sen kulttuuriin ja lappilaisiin. Koen aiheen tärkeäksi paitsi lappilaisen myös opettajan näkökulmasta. Voidaan todeta, etteivät esittämisen tavat ole ainoastaan tapoja Lapin ja sen luonnon hahmottamiseen, vaan samalla peruste Lapissa ja suhteessa Lappiin toimimiselle (Valkonen 2003, 81). Usein stereotyyppisistäkin käsityksistä on hyvä tulla tietoiseksi ja korjata mahdolliset väärinkäsitykset esimerkiksi kouluopetuksen avulla. Opetuksen ja sen tukena käytettävän materiaalin kehittäminen on paikallaan, jos mielikuvat rakentuvat virheellisistä tiedoista, mutta tämä edellyttää vallitsevien käsitysten kriittistä tulkintaa. (Cantell, Rikkinen & Tani 2007, 169.)

Elämä ilmiöineen voidaan ajatella polkuna, jossa menneisyys kuvastaa monin tavoin tulevaisuutta (Huse 2011, 11). On kuitenkin vaikea kuvitella, että se mitä oli eilen, säilyisi muuttumattomana tänään ja tulevaisuudessakin. Lappi-kuvastojen kohdalla on mielenkiintoista pohtia, missä määrin digitalisaation aikana varttuneiden sukupolvien mielenmaisemien Lappi vastaa edeltäjiään. Tämän tutkielman tarkoituksena on tuottaa päivitettyjä tulkintoja tässä ajassa vallitsevista Lappi-mielikuvista. Millaisena Lappi näyttäytyy oppilaiden mielenmaisemissa? Mitä eroja ja yhtäläisyyksiä eri alueilla asuvien Lappi-kuvastoissa on havaittavissa ja miten ne puolestaan näyttäytyvät aiempien tutkimusten Lappi-mielikuviin verrattuina? Näihin kysymyksiin etsin vastausta tutkimalla etelä- ja pohjoissuomalaisen kolmosluokkien oppilaiden Lappi-piirroksia.

2 MIELIKUVAT JA LAPPI

2.1 Mielikuvien mielenmaisemat alueellisen identiteetin pohjana

Havaintomme ja ajattelumme yhdistyvät mielissämme mielikuviksi. Kaikki ajattelumme perustuu mielikuviin ja niistä muodostuneisiin rakenteisiin. Mielikuvat ovat havaintojen kaltaisia elämyksiä tai representaatioita, joita voidaan jollain tapaa muistinvaraisesti toistaa. Mielikuviin kuten kuviin yleensäkin liittyy käsitteellinen ja tulkinnallinen elementti, sillä mielikuvat itsessään eivät esitä mitään vaan ne ovat aina yksilön tekemiä tulkintoja. (Brattico & Lappi 2008; Kallio 2005, 16; Seppänen 2005, 79–81.)

Mielikuvat ovat subjektiivisesti koettuja, mutta ne eivät kuitenkaan synny tyhjiössä. Kyseessä on vuorovaikutuksellinen prosessi, jolloin yksilön käsitykset ovat jaettuja ja rakennettuja suhteessa toisten ihmisten mielikuviin. (Cantell, Rikkinen & Tani 2007, 168; Granö & Koivurova 2013; Tuulentie 2009, 89.) Mielikuviin vaikuttavia tekijöitä ovat esimerkiksi aistihavaintojen määrä ja sisältö, kasvatusta, koulutus ja media. On monien vaikutteiden summa, millaiseksi mielikuvamme esimerkiksi jostain alueesta ja siinä elävästä yhteisöstä muodostuvat (Morley & Robins 1995, 44–45; Ollila 2008, 21–23).

Erilaisten vaikutteiden pohjalta syntyneet mielikuvat voidaan ajatella perimmäisenä rakennuselementtinä tietyn alueen identiteetin rakentumisessa. Pitkän ajan kuluessa mielikuvista muotoutuneet stereotyyppit ja niiden pohjalta vakiintuneet myyttiset merkitykset ovat vuorovaikutuksessa yksilön aistiman todellisuuden kanssa muodostaen subjektiivisesti koettuja mielenmaisemia (Cantell, Rikkinen & Tani 2007, 20, 169; Tuulentie 2009, 88–91). Mielenmaisemien erilaisten variaatioiden tuloksena rakentuu puolestaan tietyn alueen alueellinen identiteetti. Alueellinen identiteetti ei kuitenkaan ole luonteeltaan muuttumaton vaan jatkuva sekä alueen että sen yhteisön identiteettejä muovaava dynaaminen prosessi (Morley & Robins 1995, 44–45; Ollila 2008, 22). Alueellista identiteettiä muokataan edelleen esimerkiksi alueen brändäämisen kautta, jolloin prosessi käynnistyy uudelleen.

2.1.1 Stereotyyppiat ja myytit: mielikuvien vuoropuhelua

Mielikuvista syntyy stereotyyppioita, kun useat eri tahot liittävät ilmiöön keskenään samankaltaisia, usein kärjistettyjä mielikuvia kerta toisensa jälkeen (Cantell, Rikkinen & Tani 2007, 169). Stereotyyppiat ovat yliyksinkertaistettuja ja riittämättömiin todisteluihin perustuvia yleistyksiä. Empiiristen havaintojen pohjalta tehdyistä yleistyksistä poiketen stereotyyppioiden lähtökohtana ovat tunteet ja tuntemukset, jotka usein näyttäytyvät tunneperäisesti värittyinä ennakoasenteina. Stereotyyppiat ovat usein vallitsevan kulttuurimuodon tapojen yksilölle välittämiä asenteita, joiden tuloksena on joskus vaistomaiseksikin luonnehdittua käyttäytymistä. Stereotyyppiat ovat opittuja ajattelumalleja ja ne saatetaan omaksua täysin luotettavana todellisuuteen perustuvana tietona. (Paasi 1984, 22; Pääkkönen 2008, 132–133; Törmä 2003, 114–115.)

Alueellisen stereotyyppian käsitteellä tarkoitetaan tiettyyn alueeseen sekä sen väestöön kohdistuvaa yliyksinkertaistavaa eli stereotyyppistä yleistystä (Paasi 1984, 22). Kyse on esimerkiksi kaunokirjallisuuden toisintamasta Lappi-kuvasta, jossa kirjan sivuilla loimuavat revontulet, kiristynyt pakkanen ja joikaavat saamelaiset viestivät heti lukijalleen, että nyt liikutaan pohjoisen maisemissa (Ridanpää 2005, 299). Alueelliset stereotyyppiat voivat toistua sekä ulkopaikkalaisten että paikallisten mielikuvissa. Lappilaisia ja helsinkiläisiä nuoria käsitelleessä tutkimuksessa selvisi, että kummatkin osapuolet toistivat kotiseutuunsa liitettäviä stereotyyppioita. (Ollila 2008, 211.)

Alueelliset stereotyyppiat välittyvät monien kanavien kuten median kautta. Alueellisia stereotyyppioita ylläpidetään opetuksessa ja eri aikakausina käytetyissä oppimateriaaleissa, jolloin alueellisen yhteisymmärryksen kannalta haitallisia mielikuvia saattaa iskostua materiaaleja hyödyntäneiden mieliin (Paasi 1984, 22–23; Törmä 2003, 114). Lapin tapauksessa kouluopetuksessa käytettiin sisällöltään stereotyyppistä näkemystä Lapin elämäntavasta välittäviä opetustauluja vuosikymmeniä opetuksen tukena (Lehtola 2011, 207; Saarinen 2011, 139). Omaksutut stereotyyppiat leviävät edelleen ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa ja voivat muodostua pysyviksi mielikuviksi (Wagner & Wodak 2006, 403). Havainnollistavana esimerkkinä alueellisten stereotyyppioiden pysyvyydestä on tutkimus, jossa tutkittiin eteläeurooppalaisten mielikuvia pohjoisesta. Kävi ilmi, että vuosisatoja vanhat periferian ja jopa barbarismin stereotyyppiat vaikuttivat mielikuviiin edelleen, vaikka

olivatkin sekoittuneet myöhempiin käsityksiin Pohjois-Euroopasta modernin kehityksen kehtona. (Stadius 2001, 25–26.) Vallitsevista stereotyyppisistä ajattelumalleista olisi hyvä tulla tietoiseksi ja korjata käsittelemällä stereotyyppioita kouluissa (Cantell, Rikkinen & Tani 2007, 169; Masterman 1991, 12–13; Seppänen 2001, 224; Törmä 2003, 115).

Tiukasti ihmisten mieliin juurtuneet stereotyyppiset ajattelumallit voivat saada aikaan myyteiksi kutsuttuja ajattelun tapoja (Cantell, Rikkinen & Tani 2007, 169). Myytti on pitkän ajan saatossa muotoutunut ja jossain määrin vakiintunut mielikuvien verkosto (Braudel 1993, 34–35; Saarinen 2011 19–20; Seppänen 2001, 183). Myytillä viitataan yleensä uskonnollisiin kertomuksiin, mutta se voidaan nähdä yleisemmin asioita selittäväinä tarinana tai uskomuksena, josta ei ole ensikäden tietoa ja jonka paikkansapitävyyttä ei pystytä todistamaan (Suomisanakirja 2017). Arkielämä on täynnä myyttejä, joiden sisältöjä pidämme itsestään selvinä tosiasioina tiedostamatta taustalla vaikuttavia ristiriitaisikin oletuksia (Barthes 1994, 177–179; Pääkkönen 2008, 85; Saarinen 2011, 18).

Myytit ovat muodostuneet kollektiivisesti yhteisöjen välisenä vuorovaikutuksena. Myyttejä on uusintettu ja rakennettu suullisena perimätietona sekä erilaisten representaatioiden kuten kirjoitusten ja maalausten välityksellä. Rakentuneet myytit muokkaavat mielikuvia esimerkiksi jostain alueesta ja siinä elävästä yhteisöstä. (Pääkkönen 2008, 85.) Myyttiset mielikuvat voivat koskea jotain itselle vierasta ja kaukaistakin asiaa, mutta toisaalta hyvinkin läheiset asiat, kuten kotiseutu, voivat saada myyttisiä piirteitä. Jokin itselle läheinen ja tuttu on ajan saatossa muuttunut myyttien vaikutuksesta huomaamattakin. (Kaivola & Rikkinen 2003, 138–139; Riikonen 1997, 189.) Myyteillä ei välttämättä ole negatiivinen vaikutus, vaan niiden avulla voidaan myös tukea yhteisöllisyyttä. Myyttien toisintaminen on keino yhteisön alkuperän ja jatkuvuuden osoittamiseen, arvojen ja normien vahvistamiseen sekä rajantekona muihin yhteisöihin. (Pääkkönen 2008, 85.)

Tutkielmassa ovat oleellisia juuri Lappiin liitettävät mielikuvat. Käytän sekä myytin että alueellisen stereotypian käsitteitä mielikuvien kuvailussa. Alueellisilla stereotyyppioilla tarkoitan asenteellisia mielikuvia, joihin sisältyy aina jossain määrin tunnelatausta ja jotka voivat näkyä myös toimintamalleissa. Myyteillä viitataan puolestaan ”suuriin kertomuksiin”, joista alueeseen liitettävät mielikuvat ammentavat.

2.1.2 Mielenmaisema ja maisemakuvaus

Maisema on moniselitteinen käsite, jota on usein problematisoitu ja refleктоitu vähän tutkimuksissa. Maisema voi saada hyvin erilaisia merkityksiä määrittelijästään riippuen ja maisemaa tarkasteltaessa onkin tutkimuksen kannalta tärkeää täsmentää, kenen maisemasta puhutaan ja mitä kaikkea käsite oikeastaan pitääkään sisällään. (Kanninen 1993, 19; Linkola 1980, 119.) Yleisesti maiseman käsitteeseen on liitetty kaksi piirrettä määrittelijästä riippumatta. Maisema on ensinnäkin maantieteellisesti rajattu alue, mutta samalla aistimalla ja kokemalla alueesta muodostettuja mielikuvia. (Hautala-Hirvioja 1999, 26; Raivo 1997, 193–195; Vallius 2012, 168–169.)

Maisema on ennen kaikkea visuaalinen (Kanninen 1993, 19; Linkola 1980, 119). Perinteisesti maisemalla on tarkoitettu määrättyä yhtenäistä aluetta, joka pystytään rajaamaan kartalta ja joka poikkeaa ominaisuuksiltaan muista ympärillä olevista alueista. Maisema on tällaisen ajattelutavan mukaan siis katsojan näkemällä havaitsema mutta myös kuulemalla, haistamalla sekä tuntemalla aistittu konkreettinen, fyysinen ympäristö. (Kanninen, 1993, 19; Raivo 1997, 195.) Visuaalisestikin maisemaa on haastavaa määrittää täsmällisesti. On vaikeaa määrittellä niitä ehtoja, jotka tekevät jostain alueesta maiseman tai tämän todettua osoittaa, mistä jokin maisema alkaa tai mihin se loppuu (Cantell, Rikkinen & Tani 2007, 19–20).

Toisen määritelmän mukaan maisema on merkkien kautta muodostuva aistittu tulkinta. Tällöin maisema ymmärretään sekä visuaalisena että kokemuksellisenä ilmiönä, joka määrittyy aistiemme ja mielemme yhteistuloksena (Linkola 1980, 119–120; Raivo 1997, 198). Maisema on siis mielikuvia, jotka edustavat katsojalleen hänen näkemäänsä aluetta (Hautala-Hirvioja 1999, 26). Näkemyksen mukaan on ainoastaan luonnollista ajatella, ettei aistimalla havaittu maisema voi olla olemassa jokaiselle tulkitsijalleen samanlaisena. (Kanninen 1993, 20.) Näin ajateltuna oleellista eivät ole ainoastaan maisemalliset näkymät ja alueet vaan myös maisemaan liitettävät kulttuuriset merkitykset (Granö & Koivurova 2013; Raivo 1997, 194). Maiseman tulkinnat vaihtelevat kulttuureittain ja ovat riippuvaisia niistä määreistä ja käsityksistä, joilla maisemia kulttuurissa rakennetaan ja viestitään. (Kanninen 1993, 20; Linkola 1980, 120.) Maisema näyttäytyy jokaiselle erilaisena,

riippuen henkilöhistoriassa vaikuttaneista tekijöistä. Koetut muistot, toiveet ja pelot sekä elämykset kuten taiteen, median ja kouluopetuksen sisältöjen kokeminen heijastuvat mielikuviemme maisemiin. (Cantell, Rikkinen & Tani 2007, 20–21; Vallius 2012, 169.)

Tutkielmassani käytän käsitettä *mielenmaisema*. Mielenmaisemalla tarkoitetaan sekä aistitun, että metaforisen maiseman muodostamaa kokonaisuutta (Cantell, Rikkinen & Tani 2007, 172; Tani 1997, 214). Ne ovat monien havaintolähteiden yhteistuloksena syntyneitä kerrostumia. Mielenmaisemaa rakennetaan kaikkia aisteja hyödyntäen joko paikan päällä kokemalla tai esimerkiksi katsomalla, lukemalla tai kuuntelemalla eri lähteistä. Kouluopetus sekä median monet muodot kuten mainokset, lehdet, elokuvat ja kuunnelmat tarjoilevat meille jatkuvasti elementtejä mielenmaisemiemme tiedostettuun sekä tiedostamattomaan muodostamiseen. (Vallius 2012, 168–169.) Koulussa tutustutaan sekä kotiseudun että välittömän elämysympäristön ulkopuolisiin maisemiin ja niitä jopa opetellaan (Cantell, Rikkinen & Tani 2007, 20–21). Maiseman kokemisesta tehty tulkinta erottaa maiseman näkymästä (Kanninen 1993, 20), ja jäsentyy edelleen eri kanavien kautta rakentuneeksi ja muokkautuneeksi mielenmaisemaksi. Mielenmaisema ei välttämättä liity aistein havaittavissa olevaan ympäristöön, vaan on esimerkiksi median, kuvataiteen sekä mielikuvituksen summana syntynyt ympäristömielikuva (Granö & Koivurova 2013; Tani 1997, 214).

Maisemien kuvaus fyysisen ympäristön ja kulttuuriyksiköiden muodostamana kokonaisuutena on tapa jäsentää mielenmaisemien merkkikieltä. Maiseman kuvaus mielletään yleensä joksikin kulttuurituotteeksi, kuten maalaukseksi tai kirjalliseksi tekstiksi (Kanninen 1993, 20), mutta maantieteessä maisemakuvat ovat tärkeimpiä tiedon välittäjiä karttojen ohella (Cantell, Rikkinen & Tani 2007, 177). Maisemat ovat toki taiteenkin suosimia aiheita. Maiseman kuvaus linkittyy opittuihin konventioihin, joiden kokonaisuus on ilmaisun ja tyylin sekä tekijänsä henkilöhistorian vuoropuhelua. Valittu ilmaisukeino ja tyyli saa sekä taiteilijan, että tuotoksen katsojan tarkastelemaan kuvattua maisemaa tietystä näkökulmasta. (Fairclough 1997, 137; Hautala-Hirvioja 2013, 21.) Ei olekaan yhdentekevää, millaisia valintoja ja rajauksia taiteilija on maiseman kuvauksessa tehnyt ja millä keinoilla niitä ilmennetään. Jo pelkästään näköpisteen sijoittaminen silmäntasolta

avautuvaan näkymään tai panoraamana ylhäältäpäin kuvattuun korkeaan yleisnäkymään, vaikuttaa maisemakuvan vaikutelmaan (Hautala-Hirvioja 1999, 27; Vallius 2012, 168).

Maisemia ja maisemakuvauksia voidaan jäsentää myös niiden sisältämien elementtien alkuperän perusteella. Luokittelen maisemaa pohjautuen siihen, missä määrin ihmisten toiminta on jättänyt maisemaan jälkensä. Karkean jaottelun mukaan on olemassa *luonnonmaisemia*, *kulttuurimaisemia* ja *kaupunkimaisemia*. Luonnonmaisemalla tarkoitetaan kokonaan tai suurimmilta osin luontosyntyisistä aineksista rakentuvaa maisemaa. Kulttuurimaisemassa näkyy ihmisen vaikutus, kun luontoa on muovattu esimerkiksi maatalouden ja karjanhoidon tarpeisiin. Kaupunkimaisema eli rakennettu ympäristö puolestaan sisältää suurimmaksi osaksi tai yksinomaan ihmisen luomia muotoja. (Hautala-Hirvioja 1999, 27; Linkola 1980, 119–120.) Tällainen maiseman määrittely korostaa sen fyysisten elementtien alkuperää. Maiseman raamit ovat kuitenkin aina kulttuuriset, myös siinä tapauksessa, kun tarkastelun alla on fyysinen luonto. Maisema ei ole koskaan neutraali tai objektiivinen, vaan maisemaan liittyy aina kulttuurisia merkityksiä, joita uusinnetaan ja tuotetaan. (Kanninen 1993, 20; Raivo 1997, 209; Vallius 2012, 169.)

Maisemakuvaukset ja niiden merkitykset liittyvät aina toisiin vastaavanlaisiin. Lapin maisemien kuvauksen nykymuodot johtavat juurensa historiallisiin matkakuvauksiin, joiden innoittamana Lappia on kuvattu vaihtelevin kuvastoin tähän päivään saakka. (Hautala-Hirvioja 2013, 21.) Maiseman kuvausta olisikin syytä tarkastella suhteessa historiaansa sekä joskus myyttisinä ja stereotyyppisinä rakentuviin kuvastoihin ja niiden mielenmaisemiin. On huomioitava, ettei jonkin kuvaston stereotyyppisyys tarkoita, että teos itsessään olisi stereotyyppinen. Kaunokirjallisuuden kohdalla kyse on lukijan ja lukutavan stereotyyppisyydestä. (Ridanpää 2005, 299.) Sekä kuvallisten että visuaalisten maisemakuvauksien kohtaaminen vaatii vastaanottajaltaan tulkintataitoja. Luonnon- ja kulttuurimaantieteellisten ilmiöiden sekä niiden välisten yhteyksien analysointia tulisikin harjoitella kouluopetuksessa, jotta maantieteellinen ajattelu ja vallitsevien alueellisten stereotyyppien kriittinen arviointi kehittyisi. (Cantell, Rikkinen & Tani 2007, 169–177.)

2.1.3 Alueellinen identiteetti

Identiteetti on yhdistävä tekijä yksilön henkilökohtaisen maailman ja ympäröivän julkisen todellisuuden välillä. Kyse on sosiologisesta käsitteestä, jolla on yhtä aikaa sekä aikaan ja paikkaan sidottu, että dynaamisesti muuttuva rakenne. (Hall 1997, 2; Kaivola & Rikkinen 2003, 136.) Alue puolestaan on erilaisten institutionaalisesti välittyneiden käytänteiden, kuten median tai kouluopetuksen, luoma rakenne. Nämä kaksi termiä voidaan yhdistää alueellisen identiteetin käsitteeksi. Alueellinen identiteetti on ilmiö, jossa sosiaalisesti luokitellut ryhmät muodostavat suhteensa johonkin tiettyyn alueeseen ja muodostavat näin ryhmän identiteetin suhteessa alueeseen sekä toisten ryhmien identiteettiin (Paasi 1986, 34; Riikonen 1997, 179). Alueellisella identiteetillä tarkoitetaan tiettyyn yhteiskunnan alueeseen linkittyvää tietoisuutta ja mielikuvia (Valkonen 2003, 81), joiden sisältö vaihdella sosiaalisten ryhmien välillä.

Alueellinen identiteetti rakentuu monenlaisten aineiden yhteistuloksena. Pohjana ovat luonnonolot sekä niiden luomat edellytykset ihmisen ja luonnon vuorovaikutukselle eli yhteiskunnallis-historiallis-taloudelliselle kehitykselle. Lisäksi alueellinen identiteetti rakentuu yhteisön arvojen ja normien sekä yhteisöllisten instituutioiden, kuten talouden, hallinnon ja kulttuurin pohjalta, minkä taustalla ovat erilaiset kehittyneet symbolijärjestelmät. (Paasi 1986, 37.) Alueeseen liitettävät mielikuvat perustuvat enemmän tai vähemmän näihin alueellisen identiteetin rakennusaineisiin. Mielikuvien pohjalta puolestaan tuotetaan erilaisia kulttuurituotteita, representaatiota, joiden sisällöt uusintuvat, vahvistuvat ja muuttuvat erilaisten institutionaalisten, kulttuuristen ja sosiaalisten käytänteiden kautta. (Riikonen 1997, 179; Valkonen 2003, 81; Vallius 2012, 169.) Koululaitos on avainasemassa tietoisuuden välittäjänä. Henkilökohtaiset kontaktit ja kokemukset sekä media vaikuttavat yhä enemmän alueellisen identiteetin kehittymiseen, mutta edelleen myös kouluilla on tärkeä rooli kyseisessä prosessissa (Kaivola & Rikkinen 2003, 162).

Voidaan ajatella, että alueellinen identiteetti jakautuu objektiiviseen ja subjektiiviseen osaan. Objektiivisella puolella tarkoitetaan eri tieteenaloilla tehtyihin ulkoisiin luokituksiin, joihin esimerkiksi aluejako perustuu. Alueellisen identiteetin subjektiivisella puolella viitataan puolestaan ensinnäkin alueen asukkaiden käsitykseen asuinalueestaan eli *aluetietoisuuteen* ja toisekseen ulkopuolisten kuvaan alueesta eli *alueen identiteettiin*.

Yhdistettynä nämä eri lähtökohdista muodostuneet subjektiiviset näkemykset rakentavat alueen *alueellisen identiteetin*. Alueella syntynyt ja asunut tulee sosiaalistavien prosessien kautta tietoiseksi alueestaan ja sen aluejärjestelmästä, johon kuuluvat henkilökohtaiset sisällöt sekä symbolit ja traditiot, kun taas ulkopuolisten mielikuvat voivat perustua pitkälti esimerkiksi median varaan. (Kaivola & Rikkinen 2003, 17–138; Morley & Robins 1995, 95; Paasi 1986, 35.) Juuri alueen subjektiivinen identiteetti on tämän tutkielman tarkastelukohteena. Alueidentiteetin subjektiivinen ulottuvuus on merkityksellinen osa aluetietoisuutta ja samalla yhteiskunnallista tajuntaa (Paasi 1986, 36; Valkonen 2003, 81). Alueellisen identiteetin subjektiivisuus näkyy myös siten, että samalla kun yksilöiden mielikuvat rakentavat tietyn alueen alueellista identiteettiä, muokkaantuu vastavuoroisesti yksilön henkilökohtainen identiteetti (Ollila 2008, 22; Riikonen 1997, 187–189; Rose 1995, 88–89).

Alueelliset identiteetit ovat kollektiivisesti muodostettuja kertomuksia siitä, millainen alue ja siinä elävä yhteisö on (Paasi 1986, 37; Pääkkönen 2008, 84–85; Riikonen 1997, 189). Ne eivät ole pelkästään alueen asukkaiden aluetietoisuudesta rakentamia määritelmiä itsestään suhteessa muihin, vaan paikallisten ja muiden sosiaalisten ryhmien käsitysten kohtaamista, jossa myös erilaiset myyttiset ja stereotyyppiset mielikuvat sovitetaan yhteen. Lapin tapauksessa kyse on lappilaisten ja ei-lappilaisten Lappi-kuvauksista sekä niiden tulkinnoista, jotka ovat osa Lapin alueellisen identiteetin rakennusprosessia (Valkonen 2003, 82). Maiseman käsitteeseen viitaten alueellinen identiteetti on siis useiden eri subjektiivisesti koettujen mielenmaisemien yhdistelmä.

Alueellinen identiteetti voi toimia alueen yhteisöllisyyden vahvistamisessa (Morley & Robins 1995, 19–21; Pääkkönen 2008, 85) mutta se voidaan valjastaa myös markkinoinnin välineeksi (Cantell, Rikkinen & Tani 2007, 169; Tuulentie 2009, 88–89). Alueen brändäämisessä toivottuja mielikuvia nostetaan esille ja markkinoidaan kohdeyleisölle. Brändi muodostuu ensinnäkin imagosta eli siitä kuvasta, jonka jokin organisaatio pyrkii tietoisesti itsestään antamaan. Toisekseen brändi rakentuu organisaation maineesta, joka rakentuu mielikuviin ja kokemuksiin perustuen tehdyistä arvioinneista. (Biel 1993, 71; Gad 2002, 11, 26; Koskela & Erola 2011, 5.)

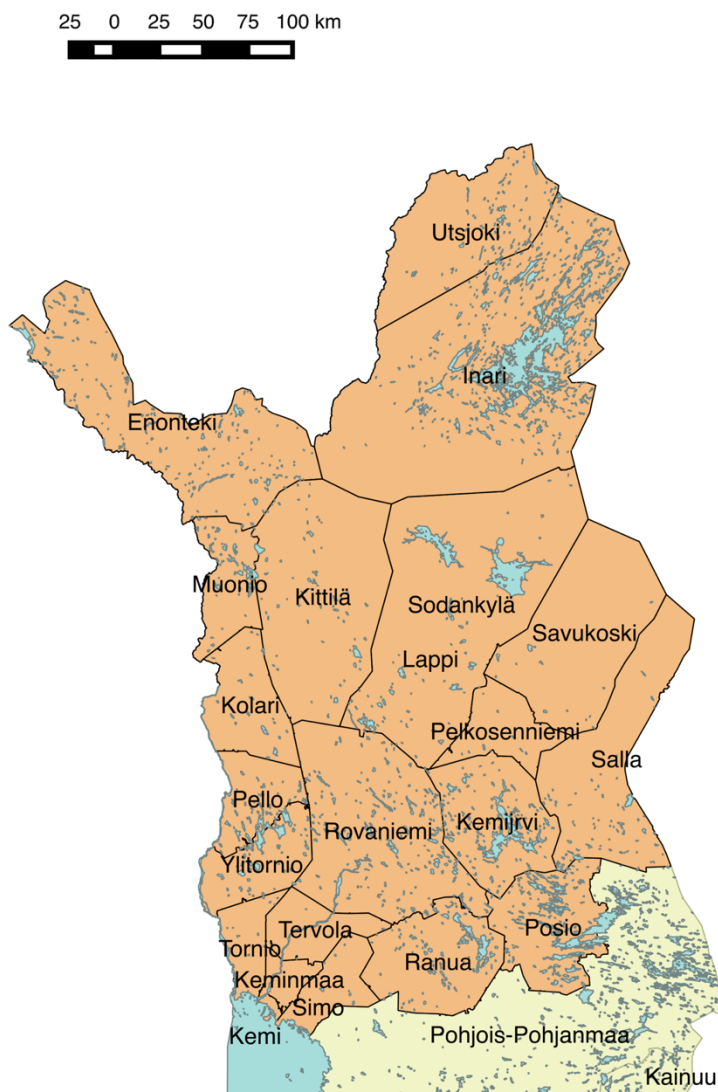
2.2 Lapin maisemat

Suomen Lappi on rakentunut nykyisenlaiseksi monivaiheisen historiansa aikana. Käsitteenä Lappi on ollut olemassa jo pitkään, ja ensimmäinen kirjallinen merkintä Lapista kaukana Pohjoisessa Euroopassa sijaitsevana paikka juontaa juurensa aina 1300-luvulle asti (Paasi 1986, 178). Virallisesti Suomen Lapin synty ajoittuu vuoteen 1809, jolloin Ruotsin Lapinmaan itäosat liitettiin osaksi Venäjää ja Suomen autonomista suurruhtinaskuntaa. (Lähteenmäki 2006, 8–10.) Suomen pohjoisimmalle osalle eli Lapille piirrettiin selkeät rajat 1800-luvulla, jolloin se hahmottui melko lailla nykyistä Lapin maakuntaa vastaavaksi alueeksi (Leppänen 2014, 42). Lapin alueen määrittely ei kuitenkaan ole yksiselitteistä johtuen siitä, että Lappi on samaan aikaan sekä historiallinen ja kulttuurinen, että luonnonmaantieteellinen ja hallinnollinen käsite (Hautala-Hirvioja 1999, 20; Paasi 1986, 178). Näin Lappi saa erilaisia määritelmiä ajasta ja määrittelijästä riippuen.

Lappi-nimityksellä viitataan usein nimenomaan Suomeen (Hautala-Hirvioja 1999, 19; Stagg 1952, 108) mutta myös valtiorajat ylittäviä näkemyksiä on. Laajimmillaan Lappi määritellään Suomen ja sen naapurimaiden pohjoisosien muodostamaksi kokonaisuudeksi. Kyseessä on noin 397 000 neliökilometriä kattava alue, johon kuuluu Suomen Lapin lisäksi Ruotsin Norrbottenin ja Västerbottenin läänit, Venäjän Muurmanskin oblasti sekä Norjan Ruija. (Paasi 1986, 179–181; Tikkanen 2003, 11.) Toisessa ääripäässä ovat puolestaan näkemykset, joiden mukaan Lappi käsittää vain Suomen napapiirin pohjoispuolen kunnat. Tällaisen suppean määritelmän mukaan Lappiin kuuluu siis Inari, Utsjoki, Savukoski, Pelkosenniemi, Sodankylä, Kittilä, Muonio ja Enontekiö (Leppänen 2014, 43), jolloin esimerkiksi Lapin maakunnan maakuntakeskuksena tunnettu Rovaniemikin jää määritelmän ulkopuolelle.

Tutkielmassani Lapilla tarkoitetaan seuraavalla sivulla (kuvio 1) kartassa esitettyä nykyistä Lapin maakunnan aluetta. Suomessa on yleisesti totuttu ajattelemaan, että Lappi on yhtä kuin tämä Suomen pohjoisin ja samalla pinta-alaltaan suurin maakunta (Paasi 1986, 179; Tikkanen 2003, 11). Lapin maapinta-ala on 92 667 km² eli se kattaa noin kolmanneksen koko Suomen maapinta-alasta (Tilastokeskus 2015). Lapin maakunnan

muodostavat 21 kuntaa, jotka on jaoteltu seutukuntiin alueellisen yhteis- ja kehittämistyön edistämiseksi. Seutukuntia on kuusi ja ne ovat Kemi-Tornion, Torniolaakson, Rovaniemen, Itä-Lapin, Pohjois-Lapin ja Tunturi-Lapin seutukunnat. (Lapin liitto 2011.) Laaja Suomen Lappi on siis vaihtelevien luonnon- ja kulttuurimaisemien muodostama alueellinen kokonaisuus.

Kuvio 1. Lapin maakunta ja sen kunnat (Pietarila 2017).

2.2.1 Lapin luonnon- ja kulttuurimaisemia

Luonto ja ilmasto

Lapille on ominaista vaihtelevat luonnonmaisemat ja ankarat ilmasto-olosuhteet (Tikkanen 2003, 20). Erityisesti erämaat eli laajana aukeavat asuttamattomat ja tiettömät maa-alueet (Tieteen termipankki 2014), ovat tyypillisiä Lapin luonnolle. Lapissa on jopa kahdeksan kansallispuistoa, joissa erämaat ovat suojeltua ja lähes koskematonta luonnonaluita. (Koskela & Eronen 2011, 11; Vuoristo & Vesterinen 2001, 254.) Lappi onkin tunnettu tunnusomaisista luonnonpiirteistään sekä muualla kotimaassa, että ulkomailla. (Tikkanen 2003, 20; Valkonen 2003, 81.) Helsinkiläisten ja lappilaisten nuorten mielikuvia koskevassa tutkimuksessa osoittautui, että molemmat osapuolet näkivät Lapin luonnon jonain kauniina ja omaperäisenä, joka tekee Lapin ympäristöstä ihanteelliseksi kuvatun alueen (Ollila 2008, 86–87).

Lappi on laaja maakunta ja sen eri osien välillä on runsasta maisemallista vaihtelua (Tikkanen 2003, 11; Vuoristo & Vesterinen 2001, 253). Suurin osa Lappia kuuluu havumetsävyöhykkeeseen, ja tundra peittääkin ainoastaan kapean kaistaleen Lapin kolmesta pohjoisimmasta kunnasta (Neuvonen 2012, 7) eli Inarista, Utsjoesta ja Enontekiöstä. Lapin maakunnan alue on maantieteellisesti osa kolmea maisemallista suuraluetta, jotka ovat Pohjanmaa, Vaara-Suomi ja Lappi. Perämeren rannikkoseutu kuuluu Pohjanmaan maisema-alueeseen ja Kemi-, Tornion- ja Ounasjoen alajuoksut sekä Sallan eteläalueet ja Kemijärvi ovat puolestaan maisemallisesti osa Vaara-Suomen suuraluetta. Maisema-maantieteellisesti Lappi alkaa vasta Pelkosenniemen, Sallan ja Kolarin kuntien kohdalta. (Granö 1951, 383; Raivo 2003, 13.)

Lapin maisema-alue voidaan jakaa puulajirajan halkomaan Metsä- ja Tunturi-Lappiin. Metsä-Lapin maisemallinen maakunta on pitkälti metsien ja suoalueiden peittämää taasaista seutua. (Raivo 2003, 13; Vuoristo & Vesterinen 2001, 253.) Aivan eteläisimmissä osissa Metsä-Lappia sekä jokivarsissa esiintyy lehtomaisia metsiä, tulvaniittyjä ja letosoita. Metsä-Lappi kuuluu kuitenkin suurimmaksi osaksi pohjoisboreaaliseen kasvillisuusvyöhykkeeseen, joka on kasvillisuudeltaan melko karua ja niukkalajista. Parhaiten

alueella menestyvät varpukasvit ja jäkälät. Havupuita esiintyy runsaasti mutta niiden määrä vähenee pohjoiseen päin mentäessä, kunnes vähitellen kuusi katoaa kokonaan. (Linkola 1980, 141; Tikkanen 2003, 26.)

Tunturi-Lappi avautuu mäntyvaltaisten metsäalueiden pohjoispuolella. Tunturi-Lappia voidaan luonnehtia avariien paljakoiden ja matalaien tunturikoivikoiden ylänkömaaksi. (Raivo 2003, 13; Vuoristo & Vesterinen 2001, 253.) Mänty kasvaa enää harvoissa kasvulle suotuisissa paikoissa ja maiseman tyypillisimmäksi näyksi vaihtuvat matalat tunturikoivikot. Korkeammalle mentäessä myös tunturikoivut harvenevat, kunnes vaihtuvat kokonaan varpukasvien peittämään tundraan ja tunturipaljakoihin. (Granö 1951, 373; Tikkanen 2003, 26.) Tunturit ja niiden pintojen heikkovyöhykkeisiin kohtiin muodostuneet jyrkkärinteiset laaksot eli kurut ovat Lapin maisemallisesti tunnusomaisimpia piirteitä. Tunturit ovat puurajan yläpuolelle ulottuvia jäännösvuoria, jotka ovat syntyneet miljoonia vuosia sitten maanlohkareiden liikkeiden ja maankuoren poimutusten seurauksena. (Raivo 2003, 13.) Lapin korkeimmat tunturit sijaitsevat käsivarren pohjoisosassa, jonka huipuista yhteensä noin 40 yltää yli 1000 metrin korkeuteen, ja niistä korkein on 1328 metriä korkea Halti (Tikkanen 2003, 14; Vuoristo & Vesterinen 2001, 296–297).

Lapin laaja pinta-ala näkyy paitsi maisemallisena myös ilmastollisena vaihteluna. Lappi on osa pohjoisen pallonpuoliskon suurta lumi- ja metsäilmastovyöhykettä, jossa on erotettavissa selkeästi toisistaan neljä eri vuodenaikaa: syksy, talvi, kevät ja kesä. (Vuoristo & Vesterinen 2001, 22–23.) Lapissa toteutuu Köppenin luokituksen subarktiseen ilmastovyöhykkeen alueille tyypilliset ilmastolliset olosuhteet. Talvet ovat pitkiä, kylmiä ja lumisia, kun taas kesät verraten lämpimiä mutta lyhyitä, minkä lisäksi Lappi on Suomen vähäsateisinta aluetta. Lapin ilmastollisiin olosuhteisiin vaikuttavat erityisesti maakunnan pohjoinen sijainti, Golf-virran mukanaan tuoma lämmin ilma sekä länsituulten vyöhykkeeseen kuuluminen. Kilpisjärven alue on jo osa tundrailmastoja, jossa lämpimimmänkin kuukauden keskilämpötila on alle kymmenen astetta. Myös alueelliset lämpötilavaihtelut ovat usein suuria. (Tikkanen 2003, 20–21.)

Kylmyys on liitetty pohjoiseen ja samalla Lappiin filosofi Aristoteleen ajoista lähtien (Hautala-Hirvioja 2013, 21; Stadius 2001, 10), mutta pohjoinen sijainti saa aikaan myös

muita ilmastollisia erityispiirteitä. Auringon säteet paistavat Pohjolaan siten, että suurin osa auringon energiasta ei saavukaan maanpinnalle vaan säteilee avaruuteen. Tästä johdun Lapissa on kesäisin pitkä valoisa jakso, jolloin esimerkiksi Lapin pohjoisimmissa osissa aurinko on näkyvissä yhtäjaksoisesti jopa 73 vuorokautta. Ilmiöitä kutsutaan yötömäksi yöksi. (Tikkanen 2003, 20; Vuoristo & Vesterinen 2001, 24–25.) Valoisten kesien vastakohtina ovat pimeät talvet, joiden aikana aurinko ei näyntydy pohjoisimmassa Lapissa peräti 51 vuorokauteen. Tätä niin ikään pohjoisen sijainnin aikaan saamaa ilmiötä kutsutaan kaamokseksi. Pimeänä aikana Lapin öisen taivaan tyypillisiä valoilmiöitä ovat auringonsäteiden purkauksista aiheutuvat revontulet, jotka esiintyvät pohjoisimman Lapin taivaalla jopa 200 yönä vuodessa (Nieminen 2014, 186–190; Tikkanen 2003, 20).

Lapin eläimistön on täytynyt sopeutua ankaran ilmaston ja karun kasvillisuuden asettamiin elinolosuhteisiin. Lapissa elääkin luonnonvaraisena useita arktisiksi luokiteltuja lajeja, joita ovat esimerkiksi tunturisopuli, naali, kuukkeli ja tunturipöllö. Lapin alueella viihtyvät myös monet suurpedot, joita ovat karhu, susi sekä ahma, ja suurriistaeläimistä yleisin on hirvi. (Tikkanen 2003, 27). Lapin luonnossa laumoina ravintoa etsivät porot ovat puolestaan alun perin peurasta kesytettyjä puolivillejä eläimiä, jotka elävät luonnonvaraisena vain osan vuodesta (Leppänen 2014, 268). Nisäkkäiden lisäksi Lapissa elää vesistöjen arvokaloja, joista tyypillisimpiä ovat lohi, taimen, siika ja harjus. Myös ahven ja hauki viihtyvät lähes koko Lapissa. (Nieminen 2014, 283; Tikkanen 2003, 27.)

Väestö ja kulttuuri

Suomen Lappia on asutettu jääkauden jälkeisistä ajoista lähtien eli jo vuosituhansia. Läpi Lapin asutushistorian aluetta on asuttanut rinnatusten kahden eri kansan kulttuurimuodot, suomalaistalonpoikainen ja saamelainen, jotka poikkeavat toisistaan monin tavoin. (Enbuske 2003, 39; Nieminen 2014, 68.) Suomalaisen ja saamelaisten kansojen väliset erot perustuivat suurimmilta osin elinkeinoihin, ei niinkään eri kieleen tai rotuun. Siinä missä suomalaiset kasvattivat karjaa ja viljelivät maata, harjoittivat saamelaiset kansat kalastusta ja metsästystä. (Hautala-Hirvioja 1999, 20.) Suomalaisen ja saamelaisten kansojen suhtautuminen toisiinsa on vaihdellut eri aikoina. Paikoin suomalaiset ovat pyrkineet erottautumaan täydellisesti saamelaisista kansoista, joiden elämäntavoista kerrottiin mitä

ihmeellisimpiä huhuja. (Pääkkönen 2008, 299–300; Saarinen 2011, 150–151.) Lapin saamelaiden ja suomalaisten erätalonpoikien alueet erotettiin rajaviivalla aina 1600-luvulle saakka. Selkeästä kahtiajaosta kansojen välillä kertoo nimitys Lapin ja lannan raja, jonka pohjoispuolella elinkeinoaan harjoittivat lappalaiset eli saamelaiset ja eteläpuolella lantalaiset eli suomalaiset. (Enbuske 2003, 40; Leppänen 2014, 16.) Saamelaisiin kansoihin kuuluu useita kulttuurihaaroja, jotka poikkeavat toisistaan niin elämänmuodoiltaan kuin kieleltäänkin. Nämä kansat asuttavat edelleen Lappia, jonka kulttuurimaisema on pikkuhiljaa rakentunut yhä monikulttuurisemmaksi niin väestöltään kuin elinkeinoiltaan. (Lähteenmäki 2006, 105–110; Nieminen 2014, 69.)

Lapin haastavan ilmaston on katsottu vaikuttavan paitsi luonnonoloihin, myös väestöön ja heidän käyttäytymiseensä (Hautala-Hirvioja 2013, 21). Vielä nykyäänkin lappilaisiin liitetään junttiuden, takapajuisuuden ja sivistymättömyyden stereotyyppisiä mielikuvia, kuten helsinkiläisten ja lappilaisten nuorten käsityksiä tutkinut tutkimus osoittaa (Ollila 2008, 208). Varsinkin ulkopuolisten puheissa Lapista ja lappilaisista puhutaan yleensä koko maakunnan kattavana kokonaisuutena, mikä on ristiriidassa lappilaisten itsensä hahmottaman todellisuuden kanssa. Lapin asukkaat eivät yleensä koe itseään suuren Lapin maakunnan asukkaana, vaan identifioivat itsensä useimmiten osaksi pienempiä alueita, kuten kuntia. (Lähteenmäki 2006, 140; Paasi 1986, 179; Valkonen 2003, 15.)

Poronhoitokulttuuri on perinteikkäästi ajateltu tärkeäksi osaksi Lapin asukkaiden elinkeinoelämää ja varsinkin saamelaista kulttuuria. Nomadismi eli porojen ympärivuotinen paimentaminen oli kuitenkin verrattaen nuori elinkeino, joka kehittyi 1600-luvun loppupuoliskon Lapissa sitä edeltäneen tuhat vuotta kestäneen kalastuksen ja peuranpyynnin elinkeinojen jatkoksi. 1900-luvun lopussa otettiin käyttöön poronhoitoa säätelevä paliskuntajärjestelmä, jolloin nomadinen porohoito lopetettiin. (Ruotsala 2003, 28; Saarinen 2011, 130–131; 213.) Lapin elinkeinorakenne on käynyt läpi valtavan muutoksen talonpoikais- ja paimentolaisajoista nykypäivään. Elinkeinoelämän muutos oli suuri ja nopea. Muutama sukupolven eliniän aikana ”peuranpyytäjien ja heidän lapinkävijäaikalaisensa jälkeläisistä” muovautui ”Modernin vientiteollisuudet metsätyöläisiä, tukkilaisia ja sahojen ja satamien työmiehiä.” (Leppänen 2014, 50; Saarinen 2011, 208). Poronhoito on edel-

leen laajalti tunnettu mutta määrällisesti vähäinen Lapin luontaiselinkeino, jonka painopiste on lihantuotannossa. Porot eivät ole kotieläimiä, vaikka ne ovatkin yksityisomistuksessa, sillä ne elävät suurimman osan vuodesta luonnossa hankkien ravintonsa luonnonlaitumista. (Ruotsala 2003, 28–29.) Poronhoito on nykyaikaistunut monin tavoin, ja esimerkiksi moottorikelkat ovat tärkeä apuväline porotaloudessa. Poro on paitsi hyötyeläin myös Lapin matkailuvaltti, jolla on yhä tärkeämpi rooli Lapin matkailuteollisuudessa. (Leppänen 2014, 268; Nieminen 2014, 335.)

Eri asutusalueiden väestömäärät ja elinkeinoelämän mahdollisuudet ovat linkittyneet toisiinsa ja näin on myös Lapin maakunnassa. Globaali kehityskulku ylettyy pohjoiseen Lappiin asti ja maakunnan kehitys muokkaantuu pitkälti maailmanmarkkinoilta kumpuavien intressien mukaan. (Saarinen 2011, 250.) Elinkeinorakenteen muutoksien myötä Lapin väestöstä on muodostunut yhä pitemmälle kouluttautunutta ja paremmin tienaavaa. Lapin maakunnan alueella on mahdollisuus kouluttautua korkeastikin mutta koulutusta vastaavaa työtä ei usein ole tarjolla ja vastavalmistuneet joutuvat muuttamaan kotiseudulta työpaikkojen perässä. (Koskela & Eronen 2011, 19; Leppänen 2014, 270–271; 275.)

Stereotypia Lapista ääri-laidattomana erämaana on paikoin sulkenut kulttuurisuuden kokonaan pois. Lappi on näyttäytynyt lähes luonnon synonyymina, joka erottuu ainutlaatuisuudessaan muusta Suomesta. (esim. Pääkkönen 2008, 2012; Ridanpää 2005, 301; Tuulentie 2009, 102.) Maantieteen professori Johannes Gabriel Granö määritteli jopa rajan, joka halkoi Suomen Lapin maakunnan käsittävään luonnon-Suomeen ja sen alapuolelta alkavaan kulttuuri-Suomeen (Granö 1951, 302). Tällainen kulttuurin kieltäminen koettiin luonnollisesti stereotyyppisenä yleistämisenä varsinkin, kun rajan vetäjät olivat itse ns. kulttuuri-Suomen edustajia. (Ridanpää 2005, 301.) Luonto nähdään edelleen erottamattomana osana Lapin käsitettä mutta myös kulttuuri ostoskeskuksineen linkittyy tämän päivän mielikuvien Lappiin (Ollila 2008, 88). Lapin kulttuurikeskukset Arktikum, Korundi, Siula, Siida ja Sajos tarjoavat kulttuurillisia elämyksiä, minkä lisäksi kulttuuriharastamista edistävät esimerkiksi kyläyhdistykset ja seurat (Leppänen 2014, 265).

2.2.2 Matkailun Lappi-brändi

Lapinmatkailun historia

Lapin matkailulla on pitkä historia. Jo 500 vuoden ajan Lappiin on saapunut niin kotikiin ulkomaisiakin matkailijoita. (Lähteenmäki 2006, 118; Nieminen 2014, 303.) Matkailun edistämiseksi Lappiin on läpi sen matkailuhistorian liitetty teemoja, joista myöskin tämän päivän Lappi-brändi ammentaa aiheensa. Useat vanhat Lappiin linkittyneet eksootiset piirteet ovat rakentuneet varhaisimpien matkakertomusten myötä. On pitkälti matkailuteollisuuden ansiota, että nämä myytit elävät yhä ja samalla muokkaavat käsityksiä Lapista. (Hautala-Hirvioja 1999, 28; Saarinen 2011, 12–13; 20; Tuulentie 2009, 86.)

Varhaisimpina matkailijoina pidetään tutkimusmatkailijoita ja löytöretkeilijäitä, joita alkoi vieraillla Lapissa 1500- ja 1600-lukujen taitteessa. Yksi ensimmäisistä lapinmatkajista oli Ruotsin viimeinen katolilainen piispa Olaus Magnus Gothus, joka kirjasi kokemuksiaan ylös teksteinä ja piirroksina. (Hautala-Hirvioja 1999, 28–29; Leppänen 2014, 26; Lähteenmäki 2006, 118; Neuvonen 2012, 23.) Myös muualta maailmasta saapuneiden varhaisten matkailijoiden, kuten italialaisen Francesco Negrin, englantilaisen Matthew Consettin sekä ranskalaisen Henri Loménie de Briennen, matkakertomuksia ja –kuvauksia on luettavissa vielä nykyäänkin (Lähteenmäki 2006, 16). Vuosisatojen ajan matkajien kertomukset olivat toisaalla asuvien ainut mahdollisuus saavuttaa tietoa kaukana sijaitsevasta Pohjolasta, ja siksi esimerkiksi Olaus Magnuksen tekemille töille oli suuri sosiaalinen tilaus (Saarinen 2011, 30). Lapin matkailu on alkuaikojensa jälkeen kiinnostanut esimerkiksi 1700- ja 1800-luvun tiedemiehiä. Sittenmin Lapin matkailu eli nousukautta 1920- ja 1930-luvuilla, joiden jälkeen se saavutti huippukautensa 1960-luvulla. Tällöin Lapin maisemat avautuivat tavallisillekin kulkijoille yksityisautoilun voimakkaan lisääntymisen myötä. (Hautala-Hirvioja 1999, 28; Lähteenmäki 2006, 118.)

Matkailun hyödyntämää ja muovaamaa Lappi-kuvaa voidaan luonnehtia pysyväksi ja perinteiseksi, jopa ylihistorialliseksi (Leppänen 2014, 88; Saarinen 2011, 240; Valkonen 2003, 81). Tämä vuosisatojen ajan tosinnettu mielikuvien Lappi jakautuu kolmeen Lappi-myyttiin. Ensinnäkin on myyttinen Lapin luonto tuntureineen, toinen myytti sisäl-

tää eksoottiset saamelaiset ja kolmantena ovat taikauskon sekä noituuden myytit. (Saarinen 2011, 53; 252–254.) Kuvaston toistuvuutta on tutkittu esimerkiksi Brittiläisten Lappi-mielikuvia tutkineessa tutkimuksessa, jossa todettiin, että yleisimpiä Lappiin liitettäviä piirteitä olivat juuri arktisuus, turmeltumattomat maisemat, erämaat metsineen ja tuntureineen sekä kaukaisuus, salaperäisyys ja maagisuus (Tuulentie 2009, 93). Stereotyyppiseksi luonnehditut mielikuvat nivoutuvat yhteen ainutlaatuisiksi Lapin mielenmaisemaksi. Siinä Lappi näyttäytyy idyllinä, ikään kuin ympäröivän modernin maailman vastakohtana ja kyseenalaistajana sekä paikkana, jossa totutut luokittelut ja rajaukset eivät päde (Leppänen 2014, 92; Pääkkönen 2008, 300).

Lapinmatkailu tänä päivänä

Myyttinen Lappi-kuvasto ilmenee paitsi Lapin matkailun pioneerien matkakuvauksissa, myös tämän päivän matkailumainonnassa (Hautala-Hirvioja 2013, 30; Tuulentie 2009, 88). Edellä kuvattua myyttien jaottelua vastaavaan mielikuvien luokitteluun on päädytty Lappi-brändin nykytilaa koskevassa selvityksessä, jossa myyttien sijaan käytetään tarinan käsitettä. Lappi-brändi ja sen elämystuotteet voidaan jakaa kolmen tyyppisiin tarinoin, jotka ovat arktinen luonto, elämäntapa ja uskomukset. Arktisen luonnon tarina pitää sisällään elementtejä kuten kylmyys, lumi ja jää, kaamos, revontulet, hiljaisuus, keskiyön aurinko sekä eläin- ja kasvikunta. Elämäntapa-tarinassa liikutaan alkuperäisistä elinkeinoista nykyiseen arkielämään, jossa tärkeäksi osaksi lasketaan saamelaisuus ja peräpohjolaisuus sekä ruokakulttuuri. Uskomusten tarinalla viitataan puolestaan haltijoihin, maahisiin, shamaaneihin ja jouluun. (Koskela & Eronen 2011, 19–20; 24.) Nykypäivän Lapin alueelliset stereotypiat ovat kehittyneet pitkälti juuri turismin ehdoilla (Ollila 2008, 88), ja Lappi-brändi rakentuu näiden myyttisten kuvastojen varaan (Leppänen 2014, 92; Saarinen 2011, 242).

Lappi-brändissä eksoottisella luonnolla erämaiden tuntureineen ja revontulineen on oma erityinen paikkansa (Leppänen 2014, 92; Ollila 2008, 85; Ridanpää 2005, 302). Lapin luontoa pidetään ainutlaatuisena ja Lapin matkailu voidaan nähdä perustuvan pitkälti juuri tuohon luonnon erityisyyteen (Ollila 2008, 85–86; Tuulentie 2009, 99; Valkonen

2003, 105; 126). Lappi-brändiin linkittyvä luonto on ennen kaikkea puhdas ja koskemaaton sekä hiljainen ja rauhallinen, mutta samaan aikaan myös pohjoinen ja kylmä erämaa. Se houkuttelee sekä paikallisia että matkailijoita nauttimaan luonnon elämyksistä erilaisen luonto- ja reippailuaktiviteettien muodossa. Niin laskettelukeskukset kuin erilaiset ajelut ja safarit tutustuttavat turisteja Lapin luontoon. (Koskela & Eronen 2011, 19; 24.) Talvimatkailun osuus Lapin matkailutuloista ja Lappi onkin ensi sijaisesti lumen ja talven maa (Vuoristo & Vesterinen 2001, 254). Luontoa yhdessä poron kaltaisten luonnonvaran tuotteiden kanssa voidaan pitää ainutlaatuisina resursseina ja Lappiin liitettävien positiivisten mielikuvien edistäjinä. Poro mielletään Lapin symboliksi ja ainutlaatuiseksi erottautumiskeinoksi, minkä vuoksi porot on liitetty merkittäväksi osaksi Lappi-brändiä. (Koskela & Eronen 2011, 19; Leppänen 2014, 268.)

Lappi-brändillä houkutellessaan paikalle myös kulttuurimatkailijoita (Nieminen 2014, 335; Valkonen 2003, 105). Tähän pyritään tuomalla esiin erityisesti perinteitä ja alkuperäistä saamelaiskulttuuria sekä kertomusta Lapista joulupukin kotipaikkana (Lähteenmäki 2006, 130; Nieminen 2014, 335; Vuoristo & Vesterinen 2001, 50; 263). Lapissa luonto ja kulttuuri kietoutuvat yhteen, sillä Lapin maisemien katsotaan muovautuneen pitkien kulttuuristen perinteiden tuloksena, mikä näkyy esimerkiksi porolle muodostuneessa roolissa luonnon ja kulttuurin välissä (Tuulentie 2009, 102). Lappiin ja sen kulttuuriin liitetään vahvasti mielikuvat alkuperäisestä ja aidosta, jotka ovat omiaan edistämään Lapin eksotiikkaa ja viehätystä. Useista maista, kuten Venäjältä, Ranskasta ja Saksasta saapuukin paljon kulttuurimatkailijoita, jotka pitävät Lappia arvossaan. Voi olla, että ratkaisevampana tekijänä Lappiin matkustamiselle on luonto mutta samalla myös kulttuuri kiinnostaa matkailijoita. (Koskela & Eronen 2011, 23; 38.) Joskus luonto liitetään mielikuvien Lappiin niin vahvasti, että jopa kulttuuriset piirteet, kuten saamelaiset lapinpuvuissaan kytkeytyvät suoraviivaisesti osaksi Lapin luontokuvaa (Ollila 2008, 88).

Vahvimpia Lapin mainetta rakentavia tekijöitä ovat muun muassa porot, revontulet, yön yö, arktisuus, joulupukki, luonto ja saamelainen kulttuuri. Ulkomaalaisia kiehtoo lisäksi erityisesti mystiikka, elämykset ja aktiviteetit, kun taas kotimaisille matkaajille Lappi edustaa ennen kaikkea hiljaisuutta ja rauhaa, kauneutta, luonnonläheisyyttä sekä talviaktiviteettimahdollisuuksia. (Koskela & Eronen 2011, 38; 63.) Samoin helsinkiläisiä

nuoria tutkinut tutkimus tuo esiin, että mielikuvien Lappi on ilmapiiriltään rento, mukava ja rauhallinen laskettelun luvattu maa kaukana arjen rutiineista (Ollila 2008, 87). Matkailuteollisuuden tehtävänä onkin sovittaa Lappiin matkaavien erilaiset toiveet yhteen, jotta sekä hiljaisuuden ja rauhan etsijät, että kontakteja ja räväkkyyttä löytävät matkalta etsimänsä (Leppänen 2014, 272; Tuulentie 2009, 103).

Kriittisiä näkökulmia lapinmatkailuun

Eksoottiseksi luonnehdittu Lappi-kuvasto jakaa mielipiteitä. Kriittisten näkemysten mukaan vallitseva Lappi-kuva on liiaksi stereotyyppinen ja romantisoitu. Sen nähdään rakentuvan pitkälti myyttien varaan, mistä huolimatta kärjistettyihin Lappi-kuvastoihin törmää kaikkialla. (Leppänen 2014, 92–93; Ridanpää 2005, 302; Tuulentie 2009, 89.) Perinteistä Lappi-kuvaa on toistettu ja toistetaan edelleen sekä oopperoissa, elokuvissa, postikorteissa, iskelmissä, maalauksissa ja piirroksissa, että lehtijutuissa, dokumenteissa, eräkirjoissa, mainoksissa ja kaunokirjallisuudessa (Lehtola 2011, 207; Leppänen 2014, 93). Eteläläisille Lappi on jotain kaukana kotoa olevaa eksoottista ja kiehtovaa, missä voi luvallisesti olla ilman, että tekee yhtään mitään ja keskittyä vain rentoutumiseen. Matkailun näkökulmasta vaarallista mutta mahdollista on, että matkailija ei löydäkään periltä matkailumainonnassa luvattua Lappia ja pettyy. (Leppänen 2014, 92–93; Tuulentie 2009, 102.)

Lapinmatkailua on arvosteltu myös muista näkökulmista. Matkailuteollisuutta on kritisoitu erityisesti siksi, että sen katsotaan vahingoittavan Lapin luontoa (Neuvonen 2012, 61; Valkonen 2003, 117), Lisäksi matkailuteollisuuden koetaan loukkaavan saamelaisten kansojen kulttuurista itsetuntoa häikäilemättömällä kulttuurin hyväksikäytöllä (Leppänen 2014, 93; Tuulentie 2009, 98; Vuoristo & Vesterinen 2001, 50).

Kriittisistä äänistä huolimatta matkailu on pitkään ollut ja on edelleen tärkeä elinkeino Lapille (Lähteenmäki 2006, 118; Vuoristo & Vesterinen 2001, 254). Esimerkiksi tammi-kuussa 2017 Lapissa rekisteröitiin jopa 236 000 ulkomaalaisten matkailijoiden yöpymistä

(Tilastokeskus 2017) erilaisissa hotellien ja mökkikylien tarjoamissa majoittautumisvaihtoehdoissa. Majoituksen lisäksi erilaisilla matkailun oheispalveluilla on huomattava taloudellinen vaikutus (Koskela & Eronen 2011, 12). Matkailuteollisuus siis hyödyntää Lapin luontoa ja kulttuuria tarpeisiinsa mutta samaan aikaan se hyödyttää paikallisväestöä työllistävänä tekijänä (Valkonen 2003, 128). Matkailun hyötyvaikutukset yltävät myös maakunnan rajojen ulkopuolelle. Tehtyjen tutkimusten mukaan Lappi on Suomen matkailumielikuva eli ns. suomalaisin osa Suomea. Lapilla on koko Suomelle suuri merkitys matkailuteollisesti, ja Lapin matkailun tukeminen on tärkeää koko Suomea ajatellen. Lapinmatkailun haasteena on erityisesti sen sesonkiluonteisuus, sillä Lappi mielletään nimenomaan talvimatkailukohteeksi. Lappi-brändin kehittämiseksi tulee kiinnittää huomio niihin mielikuviiin, jotka linkitetään sekä Lapin luontoon ja vuodenaikoihin, että matkailuun. (Koskela & Eronen 2011, 16; 24.)

2.2.3 Lappi taiteessa

Lappi on jo vuosisatojen ajan inspiroinut monia kuvataiteilijoita ja kaunokirjailijoita (Lähtenmäki 2006, 134; Tuulentie 2009, 89). Ensimmäiset piirroksiset Lapista ja sen asukkaista ovat 1600-luvun matkailijoiden matkakirjoista, joiden muodostamalle pohjalle alkoi rakentua Lappi-aiheisen taiteen kuvasto. Matkakertomusten eksoottiset kuvaukset Lapin erityisistä luonnonoloista vaikuttivat siihen, että Lappi maisemineen näyttäytyi romanttisten silmälasien läpi myös myöhemmille sukupolville. Myyttiseksi luonnehdittua Lappi-kuvastoa on toistettu taiteen eri muodoiin Lapin taiteen historian alkuajoista tähän päivään asti. (Hautala-Hirvioja 1999, 190; Lehtola 2011, 207; Saarinen 2011, 10.)

Suosituimpia Lappi-aiheisen taiteen teemoja ovat jo pitkään olleet ainutlaatuisten luonnonpiirteiden muovaamat maisemat (Lehtola 2011, 207). Tämä näkyy niin maalaustaiteessa, muotoilussa ja arkkitehtuurissa kuin esimerkiksi tekstiili- ja ympäristötaiteessa. Luonnonmaisemallisista elementeistä erityisesti tunturit ovat usein tärkeä osa Lapin maisemien kuvausta ja ne kohoavatkin teoksissa jylhinä muodostuen Lapin tunnusmerkiksi. (Hautala-Hirvioja 1999, 189; Saarinen 2011, 242.) Muita taiteilijoiden suosimia luontoaihteita ovat kautta Lappi-aiheisen taiteen historian olleet yöttömän yön aurinko, syksyn

värikäs ruska sekä pimeään talven lumi ja yötaivaan revontulet (Lehtola 2011, 207; Tanninen-Mattila 2011, 20; Saarinen 2011, 90; 242). Taiteen tyyliuuntauokset ovat ajan saatossa vaihdelleet, mutta siitä huolimatta pohjoisen ainutlaatuisella luonnolla on aina ollut oma tärkeä paikkansa taiteen aiheena ja varsinkin taiteilijoiden innoittajana (Hautala-Hirvioja 2013, 30).

Luonnon ohella Lappi-aiheisen taiteen yleisin teema on alueen eksoottinen poropaimentolainen kansa, saamelaiset (Lehtola 2011, 207). Saamelaisten kuvaamisella kuvataiteessa on ollut vaihtelevat tavoitteet. Autonomian alkuaikoina suomalaiset pyrkivät kaikki keinoin todistamaan itsensä saamelaisista erillisenä kansana pyrkimyksensä identifioitua osaksi muuta eurooppalaista sivistyneistöä. (Hautala-Hirvioja 2013, 22; Saarinen 2011, 37.) Selkeä me – ne -vastakkainasettelu todentui taiteessa niin muusikoiden, kirjailijoiden kuin kuvataiteilijoidenkin tulkitsemana. Yksi tunnetuimmista esimerkeistä tästä eron teosta on Elias Lönnrotin Kalevala, joissa Kalevalan sankarit taistelevat Louhi-noidan johtamaa Pohjolan väkeä vastaan. (Saarinen 2011, 37–39.) Myöhemmin 1800-luvulle tultaessa taiteen pelottava taikauskon ja pimeyden värittävä Lappi muuttui romanttiseksi sekä pohjoisen kansan aitoutta, urheutta ja primitiivisyyttä ihannoivaksi kuvaukseksi. Maalaustaiteen saamelaiset olivat ihannetyyppejä, jotka elivät luonnossa sulautuen osaksi sitä. (Hautala-Hirvioja 2013, 21–23; Lehtola 2011, 207.)

Suurin osa Lappia kuvanneista taiteilijoista oli ulkopaikkakuntalaisia vielä 1800- ja 1900-lukujen vaihteessa (Lehtola 2011, 207; Lähteenmäki 2006, 134). Itse asiassa taiteilijoiden ei ole ollut välttämätöntä edes vierailla Lapissa voidakseen kuvata Lappia ja sen luontoa taiteen keinoin. Alexander Laureus maalasi vuonna 1818 mystisen teoksen *Lappalaisia kodalla* käymättä koskaan Lapissa, kuten teki myös esimerkiksi Sakari Topelius, joka kirjoitti tarinoita ja jopa laulun Inarinjärvestä vierailematta paikan päällä. (Hautala-Hirvioja 2011, 23; Nieminen 2014, 300.) Jonkin verran paikallisiakin intoutui kuvaamaan kotiseutuaan. Usein myös lappilaisten itsensä, kuten ensimmäisenä lappilaisena taiteilijana pidetyn Juho Kyyhkysen maalaamissa teoksissa on kansallisromanttisia ja osin isänmaallisiakin piirteitä. (Hautala-Hirvioja 1999, 190; 2013, 30.)

Lappia ulkoapäin tarkastellessa alueelle hahmottuu omanlaisensa identiteetti, joka kulkee rinnatusten paikallisten aluetietoisuuden pohjalta tehdyn taiteen kanssa (Tanninen-Mattila 2011, 18). Ero vierailijoiden ja Lapin asukkaiden tai siellä useasti aikaa viettävien taiteilijoiden teosten välillä liittyy maisemakuvausten välittämään tunnelmaan. Pitempään Lapissa oleskelleet taiteilijat saavuttivat maalauksissaan pohjoisesta maisemasta välittyvän olemuksen ja tunnelman, kun taas pikaisemmilla visiiteillä käyneet kuvataiteilijat tukeutuivat jo omaksumiinsa sommittelu- ja maalaustyyliin. Lapissa vierailleet kuvataiteilijat maalasivat Lapin romantiikan hengessä, mikä näkyy erityisesti valituissa aiheissa ja sommittelussa. Lappi esitettiin ihanteellisena ja turmeltumattomana paikkana, minkä taustalla oli erämaaelämän myyttisenä koettu alkuperäisyys ja nostalgisuus. (Hautala-Hirvioja 1999, 190–192; Saarinen 2011, 97–99.)

Nykyäänkin taiteessa esitetty Lappi näyttäytyy ennen kaikkea mystisen eksoottisena kaukomaana, oli sitten kyseessä paikallinen tai ulkopaikkakuntalainen taiteilija (Ridanpää 2005, 59; Saarinen 2011, 242). Tietyt kuvaustavat vallitsevat edelleen Lappi-aiheisessa taiteessa ja ne ovat osaksi opittuja (Granö & Koivurova 2013). Samalla kun taide kuvaa lappilaista identiteettiä, se myös osallistuu sen rakentamiseen ja tuottamiseen. Lapin identifioituminen taiteen erämaana aukeavana luonnonmaisemana on ollut tärkeänä osana Lapin alueellisen identiteetin muotoutumista. (Hautala-Hirvioja 2011, 78; 2013, 21; Valkonen 2003, 105).

3 TUTKIMUSKYSYMYKSET JA AINEISTO

Tutkielmani tarkoituksena on selvittää, millaisena etelä- ja pohjoissuomalaiset kolmosluokkalaiset kuvaavat Lapin piirroksissaan. Näitä mielenmaisemaksi kutsumiani Lappi-kuvia tutkin vastaamalla aineistoni pohjalta kolmeen tarkentavaan tutkimuskysymykseen. Kysyn aineistolta:

1. Millainen on koko luokan oppilaiden piirrosten Lappi-kuvasto?
2. Mitä eroja ja yhtäläisyyksiä eri alueen luokkien Lappi-mielikuvissa on?
3. Millaisena oppilaiden Lappi-mielikuvat näyttäytyvät suhteessa historian kuluessa tuotettuun Lappi-kuvastoon?

Tarkastelen aineiston piirroksia ensinnäkin yksittäisinä eli yhden oppilaan mielenmaisia ilmentävinä Lappi-kuvina. Tällainen yksilöinti mahdollistaa muista piirroksista selkeästi poikkeavien kuvausten tarkastelun. Jokaisen oppilaan mielikuvien taustalla vaikuttavat omat käsitykset ja kokemukset (Mäkiranta 2010, 105; Raivo 1993, 31–33), mikä voi myös näkyä hyvinkin erilaisina Lappi-kuvauksina. Haen tutkimuskysymykselläni vastausta myös siihen, millainen on koko luokan oppilaiden piirrosten Lappi-kuvasto. Tarkastelemalla luokkaa kokonaisuutena, voidaan aineiston valossa muodostaa käsitys tietyllä alueella toimivan luokan tyypillisimmästä Lappi-mielenmaisemasta. Toiseksi sisällytänkin tutkielmaani vertailevan asetelman. Etsin eri alueen luokkien Lappi-representatioista sekä yhteisiä, että erottavia tekijöitä ja pohdin, millaisena Lapin alueellinen identiteetti rakentuu niiden pohjalta. Kolmanneksi vastaan tutkimuskysymyksiini esittelemällä ja erittelemällä aineiston elementtejä sekä analysoimalla piirrosten sisältöjä suhteessa historian aikana rakentuneeseen ja muovaantuneeseen mielikuvien Lappiin.

Aiempien tutkimusten lisäksi tuon tutkimuskysymysten pohdinnan yhteydessä mukaan kandidaatin tutkielmassani tekemiäni havaintoja. Kandidaatin tutkielmassa tutkimieni ympäristö- ja luonnontiedon oppikirjasarjojen Lappi-kuvat saivat minut alun perinkin miettimään, toistuvatko opetusmateriaalien tarjoamat mielikuvat myös oppilaiden Lappi-mielenmaisemissa. Nyt pro gradu-tutkielmani tutkimusasetelma ja -kysymys mahdollistavat tämän yhteyden pohdinnan keräämäni tutkimusaineiston valossa.

Tutkimusaineistonani ovat etelä- ja pohjoissuomalaisten kolmosluokkalaisten Lappi-aiheiset piirrokset. Tutkimusasetelma tutkimuskysymysten muotoilu ja aineistotyypin valinta mukaan lukien tukevat toisiaan. Minua kiinnostaa tutkia oppilaiden piirroksissaan Lappiin liittämiä mielikuvia ja niiden vastaavuutta läpi historian rakentuneeseen Lappi-kuvastoon. Visuaalisessa muodossa kerätty aineisto tarjoaa hedelmällisen lähtökohdan tällaiselle kuvastojen vertailulle.

Keräsin aineiston syyskuussa 2016 kahdelta eri kolmosluokalta, joista toinen toimii Uudenmaan ja toinen Lapin maakunnassa. Tutkimukseen osallistui yhteensä 38 oppilasta, joista jokainen piirsi yhden Lappi-aiheisen piirroksen. Aineiston 38:sta piirroksista 22 on eteläsuomalaisten ja loput 16 pohjoissuomalaisten oppilaiden piirtämiä. Piirrokset on tehty valkoisille A4-kokoisille paperiarkeille. Piirtiminä on käytetty pääosin lyijy- ja puuvärikyniä, joiden lisäksi osassa piirroksia on myös hyödynnetty vahavärikyniä, tusseja ja kimaltelevia geelikyniä.

Lähetin yhteistyöluokille tarvittavat materiaalit postitse. Mukana olivat oppilaiden kotona käytettävät lupalaput tutkimukseen osallistumisesta ja saatekirje opettajalle. Laitoin mukaan myös palautuskuoren oppilaiden piirroksia ja täytettyjä lupalappuja varten. Palautuskuoressa oli osoite ja postimerkki valmiina, jotta tutkimukseen osallistuminen olisi yhteistyöluokille mahdollisimman vaivatonta. Aineisto kerättiin oppilailta kouluaikana, jolloin luokan jokainen huoltajalta luvan saanut oppilas sai mahdollisuuden osallistua tutkimukseen. Saatekirjeessä ohjeistin opettajat oppilaiden piirräyttämiseen. Opettajan oppilaille antama tehtävänanto oli ”Piirrä kuva Lapista.”. Lisäksi mainitsin saatekirjeessä, että halutessaan oppilaat voivat käyttää piirroksessa värikyniä tai kirjoittaa sanoja, jos näkevät sen tarpeelliseksi. Halusin pitää oppilaille annettavat ohjeet yksinkertaisena, jotta oppilailla jäisi laajat vapaudet omien mielikuvien piirtämiseen paperille.

Valitsin tutkimusaineiston piirtäjiksi kolmannen vuosiluokan oppilaat, koska se tuntui luonnolliselta jatkolta kandidaatin tutkielmalleni. Siinä tutkin nimenomaan alkuopetuksen ympäristö- ja luonnontiedon oppikirjojen Lappi-kuvauksia ja siksi pro gradussa halusin piirräyttää alkuopetuksen jo läpikäyneitä eli syksyllä 2016 kolmosluokkansa aloittaneita oppilaita. Molemmat tutkimukseen osallistuneet kolmosluokat ovat hyödyntäneet

ympäristö- ja luonnontiedon opetuksen tukena samaa SanomaPron Pisara-kirjasarjaa, mikä tarjoaa minulle mahdollisuuden myös niiden kuvastojen toteutumisen tarkasteluun oppilaiden piirroksissa.

Tutkimukseen osallistuvat luokat valikoituivat pitkälti sattumanvaraisesti eikä ennakkotiedot luokkien oppilasaineksesta olleet tarpeen. Ainoa vaatimukseni eteläsuomalaiselle yhteistyökoululle oli, että sen tulee sijaita Uudenmaan maakunnassa. Tiesin tuttavani työskentelevän Helsingissä opettajana ja hänen kautta sain yhteystiedot yhteen pääkaupunkiseudulla toimivaan alakouluun, jonka kolmannen vuosiluokan opettaja lähti mielellään mukaan tutkimukseen luokkansa kanssa. Pohjoissuomea edustaa Lapin maakunnan pohjoisosassa toimivan alakoulun kolmasluokka. Kriteerit pohjoissuomalaista yhteistyökoulua etsiessäni minulla oli, että koulu sijaitsee joko Enontekiön, Inarin tai Utsjoen kunnassa, sillä nämä Lapin maakunnan kolme pohjoisinta kuntaa katsotaan olevan osa Lappia alueen määritelmän lähtökohdasta riippumatta. Lisäksi vaatimuksena yhteistyöluokille oli, että niissä on suurin piirtein yhtä monta oppilasta.

Tekemäni aluerajauksen perusteella on mielestäni mielekästä, että aineistossa kumpaakin Suomen osaa edustaa yksi luokka. Aineiston kerääminen useammalta koululta tai paikkakunnalta ei toisi tutkimuksen kannalta oleellista lisätietoa, sillä tarkoitukseni ei ole verrata keskenään eri paikkakunnilla vallitsevia mielikuvia Lapista, vaan keskittyä kahden toisistaan kauimpana sijaitsevan Suomen maakunnan oppilaiden Lappi-kuvien tarkasteluun ja yhtäläisyyksien ja erojen vertailuun.

4 METODOLOGISET LÄHTÖKOHDAT

4.1 Representaatiot ja sosiaalinen konstruktionismi

Tutkielmani näkökulma avautuu *representaation* käsitteen kautta. Yleisen määritelmän mukaan representaatiolla tarkoitetaan konkreettista visuaalisesti tai verbaalisesti tai niiden yhdistelmänä toteutettua, käytettäväksi ja kulutettavaksi tehtyä esitystä. (Hall 1997, 15; Mäkiranta 2010, 103; Seppänen 2005, 84.) On kysymys läsnäolon ja poissaolon problematiikasta, jossa jotain poissaolevaa korvataan toisenlaisella läsnäolon muodolla (Knuuttila & Lehtinen 2010, 11). Kyseessä voi olla esimerkiksi lehtijuttu, lasten kuvakirja tai piirroksia valikoidusta aiheesta kuten aineiston Lappi-piirrokset. Representaatiot ovat kieli, jolla asioita, ajatuksia ja ilmiöitä käsitellään ja tehdään ymmärrettäviksi kulttuurin jäsenten välisessä vuorovaikutuksessa (Hall 1997, 1; Raivo 1993, 31; Rose 1995, 89).

Representaation käsite ymmärretään yleistajuisimman määritelmän lisäksi *osana tulkinnallista prosessia*. Representaatioita, jotka on aina tuotettu tiettyyn käyttötarkoitukseen ja kohdennettuna tietyille ryhmälle, luetaan, analysoidaan ja tulkitaan tulkinnalliselle prosessille valikoidusta näkökulmasta. Tuottaja ja analysoija osallistuvat molemmat samalla sekä merkitysten tuottamiseen, että välittämiseen ympäröivän kulttuurin jäsenten kesken. (Mäkiranta 2010, 103; Raivo 1993, 32; Seppänen 2005, 84.) Kunkin kulttuuripiirin sisällä representaatioiden välittämät merkitykset ymmärretään jokseenkin yhteneväisesti mutta jokaisen tulkinta on henkilökohtainen prosessin tulos ja siten ainutlaatuinen (Hall 1997, 2–3; Seppänen 2001, 34).

Aineiston Lappi-kuvien analysoinnissa samanaikaisesti sekä tulkitsen, että rakennan Lappin käsitettä omista lähtökohdistani. Tulkinnallinen prosessi on moniulotteinen tapahtumaketju, jossa mielikuvat, symbolijärjestelmät ja aikaisemmat kuvat kohtaavat katsomisen ja kuvan tekemisen tavat sekä niiden tuloksena syntyneen tulkinnan. Kuvilla on harvoin vain yhtä ja lopullista merkitystä, vaan niistä tehdyt tulkinnat muuttuvat historian eri

ajanjaksojen ja merkitystenantajien mukana. (Granö & Koivurova 2013; Hall, 1997, 16–18; Mäkiranta 2010, 103; Seppänen 2005, 77–79.) Mielikuvaa on hyvin haastavaa kuvailla tai sen pohjalta piirrettyä kuvaa rakentaa niin moniulotteisesti, että ne vastaisivat kategoriata kokonaisuudessaan. Mielikuvat edustavat aina yksittäistapausta kyseisestä kategoriasta, kuten puuta kuvaava piirros esittää vain yhdenlaisen ratkaisun henkilön vaihtoehdoista puun kuvaamiseen. (Brattico & Lappi 2008.) Käsitteellisyys ja kuvallisuus voidaankin nähdä vastavuoroisena prosessina, jossa käsitykset voivat muuttua uuden tiedon myötä (Seppänen 2001, 21). Lappiin liittyvä mielikuva tai piirros on niin ikään yksittäinen katsaus laajempaan mielikuvien verkostoon, joka on jatkuvassa muutoksessa myös niinä hetkinä, kun representaatioita tuotetaan.

Kuva-analyysin kontekstualisoinnin, rajauksen ja ymmärrettävyyden kannalta on tärkeää määritellä, mistä lähtökohdasta representaatiota ajatellaan. Heijastusteoreettinen lähestymistapa tutkii representaation ja todellisuuden suhdetta, kun taas intentionaalinen ote on kiinnostunut tekijän tarkoitusperistä. Konstruktivistisessä lähtökohdassa tutkitaan puolestaan sitä, millaista todellisuutta representaatiolla rakennetaan ja millä keinoin. (Hall 1997, 15; Knuutila & Lehtinen 2010, 10–11; Seppänen 2005, 94–96.) Tutkielmassani lähestyn maisemia kuvaavia representaatioita *konstruktivistisista lähtökohdista*. Ajatellaan, että todellisuus sellaisenaan ei jäljenny suoraan representaatioihin, kuten heijastusteoreettinen lähtökohta olettaa. Ne nähdään kulttuuristen käytänteiden mukana muotoutuneiksi merkityksiksi ja näkökulmiksi siihen, mitä pidetään todellisuutena. Kulttuurin tavat esittää asioita esimerkiksi puhumalla, kirjoittamalla tai kuvia tuottamalla, vaikuttavat meihin ja tapaamme konstruoida havaintojamme mielikuviksi. (Fairclough 1997, 136; Mäkiranta 2010, 115–116; Seppänen 2005, 95.) Representaatiot ovat rakentuneet kielellisten ilmaisujen, representaatiojärjestelmien ja merkityssuhteiden muodostamissa verkostoissa (Hall 1997, 25) ja ovat näin enemmän kuin pelkästään todellisuuden heijastuksia. Maisemaa kuvaavat representaatiot ovat aina esityksiä paitsi maisemasta itsestään, myös kyseiseen maisemaan, sen kuvaukseen ja kuvaajaan liittyvistä kulttuureista (Granö & Koivurova 2013; Kanninen 1993, 27).

Konstruktionismi toimii paitsi lähestymistapana representaatioihin ja niiden kuva-analyysiin, myös tieteenfilosofisena lähtökohtana. Tukeudun tutkielmassani *sosiaaliseksi*

konstruktionismiksi nimettyyn tieteenfilosofiseen suuntaukseen. Sosiaalisen konstruktio-
nismien mukaan tieto, todellisuus sekä sen rakenteet ja ilmiöt eivät ole irrallisina olemassa
olevia itsestään selvyiksi vaan kunkin yhteisön vuorovaikutuksessa rakentuneita merki-
tyksiä. Se kyseenalaistaa vallitsevat tiedon rakenteet ja näkee ne eri yhteisöjen tietoisten
tai tiedostamattomien prosessien tuloksena. (Lähdesmäki ym. 2015; Mallon 2008; Saara-
nen-Kauppinen & Puusniekka 2006; Shotter 1997.) Tutkielmani menetelmällisten valin-
tojen tutkimusstrategiasta aineiston hankintaan ja analyysimalliin taustalla on sosiaalisen
konstruktionismin tapa jäsentää maailmaa. Ajattelutavassa painottuu näkemys, jonka mu-
kaan maailman ja siinä elävien ihmisten välissä on aina symbolisia merkitysrakenteita
(Hall 1997, 25; Lähdesmäki ym. 2015). Jokainen tulkitsee ympäristöä omasta kontekstis-
taan käsin ja rakentaa todellisuutta kulttuurisessa vuorovaikutuksessa syntyneiden mää-
ritteiden kautta, kuten oppilaat piirtäessään Lappi-kuvia.

4.2 Maiseman ikonologinen tulkinta tutkimusmetodina

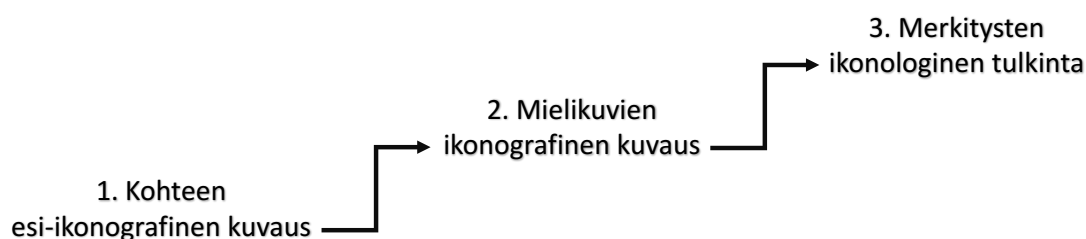
Tutkimusmetodina hyödynnän Erwin Panofskyn (1892–1968) ikonologista analyysimal-
lia. Ikonologia on visuaalisen aineiston tulkintamalli, jonka lähtökohtana on teoksen taus-
talla vaikuttava konteksti. Metodien ideana on mahdollistaa kulttuuri-ilmiöiden synteetti-
nen tarkastelu suhteessa tekijäänsä ja hänen aikansa aatteisiin (Huuhtanen 1974, 92;
Ockenström 2012, 212). Alun perin taidemaalauksen analysointiin kehiteltyä mallia on
sitten sovellettu maiseman ikonologiseen tulkintaan. Kaikissa aineistoni piirroksissa
on maisema, joten aineiston mielenmaisemien tulkinta ikonologisen kehikon mukaisesti
on tarkoitukseen sopiva ratkaisu. Ikonologia toimii linkkinä perinteisen maisematutki-
muksen ja kulttuuritekstien tulkintaan keskittyvän tutkimuksen välillä (Raivo 1993, 32–
33), mikä mahdollistaa Lappi-kuvaston laajan tarkastelun.

Erwin Panofsky (1955, 53) kehitti ikonologian mahdollistaakseen taideteosten välittömien aiheiden ja merkitysten laajemman tutkimuksen. Teokseen sisällytetyt elementit ja niiden taustalla vaikuttavia kertomuksia oli taidetutkimuksessa tarkasteltu jo pitkään ikonografiaksi nimetyn menetelmän avulla, mutta nyt tulkinnoissa oli päästävä pidemmälle. Ymmärtääkseen, miten ikonologia poikkeaa paljon taiteen tutkimuksessa hyödynnetystä ikonografisesta analyysistä, on tärkeää selvittää käsitteiden välinen ero. Ikonografialla tarkoitetaan taiteen tutkimista, joka keskittyy teoksien aiheiden, merkitysten, kehityksen ja alkuperän vertailevaan tutkimukseen. Siinä missä ikonografia pyrkii kuvataiteen vertauskuvien ja symbolien selvittämiseen, on ikonologian tavoitteena puolestaan saavuttaa vielä laajempi ja syvemmälle menevä katsaus. Ikonologiassa korostetaan taiteen ja siihen kytkeytyvän ideologian suhteuttamista aikansa historiaan ja siinä vallinneeseen aatemaailmaan. (Harping 2002, 23; Ockenström 2012, 211; Sahavirta & Sormunen 2001, 63–64.) Ikonologinen tulkinta ikään kuin jatkaa siitä, mihin ikonografisella tarkastelulla on päästy. Taide ei toimi muusta maailmasta irrallisena laitoksena, vaan on ympäristön kanssa jatkuvassa vuorovaikutuksessa, mikä heijastuu myös aiheiden käsittelyssä.

Maiseman ikonologisessa tulkinnassa on niin ikään tarkoituksena tutkia maisemaa sen välittömästi nähtävissä olevaa empiriaa syvemmältä. Maisematutkimuksessa ikonologia voidaan nähdä uudelleenluentana. Sen tarkoituksena on lukea ja tulkita maisemaa ensin näkin kulttuuristen tekstien värittämänä näkymänä ja toisekseen osana niitä sosiaalisia prosesseja, joiden kautta maisemia tuotetaan. Maisemaa ei ajatella ainoastaan fyysisenä olemassa olevana alueena ja historian muokkaamina prosesseina, vaan myös niinä mielikuvina, arvostuksina ja arvoina, jotka kussakin ajassa ja arvomaailmassa vallitsevat. (Linkola 1980, 119–120; Raivo 1997, 206–207.) Taiteen tutkimukseen kehitelty ikonologia vastaa myös maisemantutkimuksen tarpeisiin. Kulttuurimaisema- ja ympäristötutkimus on jatkuvasti kontaktissa humanististen tieteiden kuten esimerkiksi taiteen tutkimuksen kanssa, minkä vuoksi on luonnollista, että ikonologinen tutkimussuuntaus kiinnostaa maisemantutkimuksen saralla. (Raivo 1993, 32–35; Vallius 2012, 168–169).

Panofskyn kehittämän ja täsmentämän ikonologisen analyysimallin mukaan teoksen analysointi edellyttää sen tarkastelua kolmella tasolla. Mallissa edetään esi-ikonografiaksi

kutsutusta primäärisen sisällön kuvauksesta, ikonografian nimellä tunnettuun sekundäärisen aiheen analyysiin. Näiden jälkeen on vuorossa sisäisen merkityksen analyysi eli varsinainen ikonologinen tulkinta, jossa tarkastellaan laajemmin maalauksen merkityksiä ja niiden kytkeytymistä aikaansa. (Panofsky 1955, 53–55, Sahavirta & Sormunen 2001, 63.) Malli on ikään kuin nouseva porrastus, sillä alemmalla tasolla tuotettu tieto tulkinta- ja merkitystason traditiosta kontrolloi aina ylempänä seuraavan tason tulkintaa (Huuhtanen 1974, 94; Ockenström 2012, 212–213). Maiseman ikonologinen analysointi perustuu tähän Panofskyn kehittämään kolmivaiheiseen kaavaan, joka on havainnollistettu alla olevassa kuviossa 2.

Kuvio 2. Ikonologisen analyysimallin eteneminen.

Primäärisen eli luonnollisen sisällön tasolla tarkastellaan maalauksen kohteita. Tässä vaiheessa teoksen tulkitsija pyrkii tunnistamaan muotojen ja värien avulla kuvatut kohteet sekä niiden toiminnot. (Harping 2002, 23; Panofsky 1955, 53.) Luonnolliset sisällöt voivat olla käsitteellisiä ja ekspressiivisiä tai ilmaisevia. Luokittelu riippuu siitä, perustuuko kohteen tunnistaminen käytännössä saatuun kokemukseen vai kyseiseen kokemukseen liittyvään sensitiiviseen eläytymiseen. Esimerkkimaalauksen hahmo voidaan tunnistaa käytännökokemuksesta hevoseksi mutta sensitiivisen tarkastelun tuloksena sisältö voi tarkentua edelleen pillastuneeksi hevoseksi. (Raivo 1993, 33.) Ensimmäistä analyysitasoa kutsutaan *esi-ikonografiseksi* kuvaukseksi, jossa luonnollisten objektien representaatioiden tunnistaminen nähdään ensimmäisenä askeleena teoksen analysoinnissa. Esi-ikonografia edellyttää teoksen tarkastelijalta tyylihistorian tuntemusta, joka toimii lähtökohtana sisällön kuvaukselle. (Harping 2002, 23; Panofsky 1955, 54; Ockenström 2012, 215.)

Maisemantutkimukseen sovellettuna esi-ikonografia eli primäärisen sisällön tarkastelu keskittyy maiseman konkreettisten muotojen tunnistamiseen ja nimeämiseen (Raivo, 1993, 35). Pyritään merkitystasoltaan informatiivisen tiedon saavuttamiseen (Kanninen

1993, 21; Vallius 2012, 170) eli melko pitkälti katsojasta riippumatta olemassa olevien elementtien luettelointiin. Maisemalle esitetään kysymyksiä siitä, mitä maisemassa oikeastaan on ja minkälaisen luonnollisten tai ihmisen aikaansaamien prosessien seurauksena maiseman elementit ovat muotoutuneet. Edellytyksenä maiseman esi-ikonografiselle kuvaukselle on, että tulkitsija tuntee kyseisen alueen historian. (Raivo, 1993, 35–36.)

Analyysimallin toisessa vaiheessa siirrytään sekundääriseen eli konventionaalisen aiheen analyysiin. Ajatellaan, että maalauksien aiheiden taustalla on sopimuksiin perustuvia merkityksiä. Aiheet voivat ilmentää joko kuvia, kertomuksia tai allegorioita, joiden tunnistamiseen pyritään tässä *ikonografiaksi* kutsutussa analyysissä. Kuvilla Panofsky viittaa sekä konkreettisten asioiden kuten eläinten tai rakennelmien kuvauksiin, että abstraktien ideoiden personifikaatioihin ja symboleihin. (Harping 2002, 23; Panofsky 1955, 54–55.) Tällöin tutkittavan kohteen olemus ulottuukin praktisen kokemuksen rajojen ulkopuolelle ja aikaisemman esimerkin pillastunut hevonen voidaankin tulkita yksisarviseksi (Raivo 1993, 34). Ikonografinen analyysi vaatii taustalleen laajaa erilaisten dokumentoitujen lähteiden ja tyyppihistorian tuntemusta, jotta teoksen analysoija voi päätyä perusteltuihin ja uskottaviin tulkintoihin teoksen aiheista (Panofsky 1955, 54–55; Ockenström 2012, 214–215; Sahavirta & Sormunen 2001, 63).

Sekundääriseen sisällön ikonografinen analysointi tarkoittaa maisemantutkimuksessa niin ikään merkitysten löytämistä (Raivo 1993, 36). Tällä tasolla saavutettava tieto on merkitykseltään symbolista ja koostuu useiden kerrostuneiden systeemien merkityksistä (Kanninen 1993, 21). Tulkitsija kysyy maisemalta, millaisia siitä muodostetut mielikuvat ovat. Näin ryhdytään etsimään Panofskyn tapaan ilmeneviä merkityksiä, myyttejä, metaforia ja ideologioita. On oleellista, että maiseman tutkija tuntee aikakauteen ja sukupolviin liittyvän kulttuurihistorian sekä tradition, joiden pohjalta konventionaalisten aiheiden analysointi tehdään (Raivo 1993, 35–36).

Kolmantena tehdään varsinainen *ikonologinen* tulkinta, joka on teoksen sisäisten merkitysten eli sisällön analysointia (Harping 2002, 23; Panofsky 1955, 55–56). Aikaisemmalla esi-ikonografisessa kuvauksessa kuten myös ikonografisessa analyysissä tunnistetaan ja nimetään teoksen symboleita sekä vertauskuvia. Ikonologisessa tulkinnassa puolestaan

korostuu historiallinen ote, jolloin tarkastelun keskiöön asettuu teoksen olemus aikansa olennaisimpien piirteiden ja tendenssien ilmaisuna. (Huuhtanen 1974, 86; Ockenström 2012, 215.) Panofskyn mukaan tällaisia tendenssejä voivat olla tekijät, kuten luokat, uskonnot, aikakaudet ja filosofiat. Ikonologisen tulkinnan perustana on yhteiskunnan kulttuurisymboleiden ja niiden historian tunteminen. (Panofsky 1955, 56–57; Ockenström 2012, 215.) Kyse on siitä, kuinka hyvin tulkitsija kykenee oivaltamaan, mitä ja miten ihmismieli on pyrkinyt ilmaisemaan aikakautensa tendenssejä suhteessa omaan itseensä ja kokemusmaailmaansa (Huuhtanen 1974, 87).

Myös maisematutkimuksessa ikonologinen tulkinta on prosessin viimeinen ja samalla syvimmälle porautuva vaihe. Juuri tämän sisäisten merkitysten tasolla tapahtuvan tutkimuksen voidaan nähdä monipuolistavan maiseman tulkintaan liittyviä mahdollisuuksia. Edellisissä vaiheissa on tutkittu, mitä maisemassa on ja mitkä mielikuvat elementteihin liittyvät. Ikonologisella tulkinnalla haetaan vastausta kysymykseen siitä, millaisia asioita maisemaan liitettävien mielikuvien taustalla on. (Raivo 1993, 35–36.) Kussakin kulttuurissa vallitsee omat säännöt maiseman määrittelylle ja kielen kautta tuotetut merkityssisällöt vaihtelevat kulttuureittain. Maiseman merkityksellisyys perustuu kulttuuristen merkitysjärjestelmien tuntemukseen. (Kanninen 1993, 20.) Maiseman ikonologinen tulkinta on esi-ikonografian ja ikonografian tuottaman merkkikielen avaamista.

4.3 Aineiston analyysin kuvaus

Analysoin keräämäni tutkimusaineiston ikonologista analyysimallia mukaillen. Mallissa sovellan aiemmin esiteltyjen taide- ja maisematutkimuksen ikonologisten tutkimusmenetelmien yhteensovitettua versiota. Aineistoni on visuaalisessa muodossa olevia representaatioita maisemista, ja siksi päädyin mainittujen kahden mallin yhdistämiseen. Aineiston piirtäjät ovat lapsia, jotka ovat tehneet piirrookset antamastani aiheesta, mikä on huomioitu ikonologisen analyysimallin kysymyksenasettelun suhteuttamisessa kontekstiin sopivaksi.

Aineiston analyysi tapahtuu kolmessa vaiheessa taulukon 1 osoittamalla tavalla. Kaksi ensimmäistä tasoa, esi-ikonografia ja ikonografia, ovat aineistoa esitteleviä ja teemoittelevia tulkintatapoja, joiden pohjana on tutkimuskirjallisuuden määrittelemä Lappi. Kolmannen tason ikonologia puolestaan on aineistosta nostamieni havaintojen kriittistä tulkintaa aiempien Lappi-mielikuvia tutkineiden tutkimusten valossa. Piirrosten analysointi kolmella tasolla muodostaa vaiheittain etenevän loogisen kokonaisuuden, jossa aineistosta nousseet havainnot voidaan tulkita kontekstissaan. Avaan tekemiäni havaintoja ja tulkintoja oppilaiden Lappi-mielenmaisemista vaiheittain erillisissä luvuissa.

Taulukko 1. Piirrosten ikonologinen tulkinta Petri Raivon (1993, 36) mallia mukaillen.

ANALYYSI- VAIHE	KOHDE	TOIMINNOT	KRITEERIT	VASTAT- TAVA KYSY- MYS
I. Esi-ikonografia	Piirroksen symboliympäristön kuvaus.	Nimeäminen, luokittelu, esiintyvyyksien tarkastelu ja vertailu.	Lapin alueen ja sen historian tunteminen.	Mitä elementtejä piirroksessa on?
II. Ikonografia	Piirroksen symboliympäristön merkitysten tunnistaminen.	Mielikuvien nimeäminen ja analysointi suhteessa tutkimuskirjallisuuteen.	Lapin alueeseen ja aikakauteen liittyvän kulttuurihistorian tunteminen.	Millaisia ovat piirroksen mielikuvat?
III. Ikonologia	Piirroksen liittyvien merkitysten kriittinen tulkinta.	Vertailu ylihistoriallisiin ja tämän päivän Lappi-kuvastoihin.	Lappiin ja aikakauteen liittyvän kulttuurihistorian ja tradition tunteminen.	Millaisia asioita piirroksen mielikuvien ja niihin liittyvän tradition taustalla on?

Aineiston esi-ikonografiassa nimeän ja luokittelen piirrosten symboliympäristöä. Esitän jokaiselle piirrokselle kysymyksen siitä, mitä piirroksessa on, ja kirjaan havaintoni ylös. Piirrosten luonnollisen sisällön jaottelen kategorioihin, joiden pohjalta kokoamani taulukko auttaa muodostamaan aineiston piirroksista kokonaiskuvan. Piirrosten elementtien luokittelu mahdollistaa lisäksi sisältöjen järjestelmällisen käsittelyn. Tarkastelen taulukon vasempaan laitaan listaamiani representaatioita vuorotellen ja kirjaan kunkin piirroksen

sen muuttujat taulukon 2 mukaisesti. Taulukoinnin jälkeen muodostan muuttujista kumman luokan piirroksia vastaavat miellekartat ja koko aineiston elementit kokoavan miellekartan. Aineiston järjestämisen jälkeen vertailen ja kuvailen muuttujia ja niiden esiintyvyyttä keskenään sekä kiinnitän huomiota muusta aineistosta selkeästi poikkeavia kuvastoja sisältäviin piirroksiin.

Taulukko 2. Esi-ikonografisen kuvauksen taulukkomalli.

	Mitä kuvassa on?	Luonto	Asuminen ja eläminen	Ihmiset	Eläimet	Esi-neet	Tapahtumat	Muita huomioita
E1								
E2								
E3								
...								
P14								
P15								
P16								

Aineiston piirrosten nimeäminen helpottaa niiden järjestelmällistä käsittelyä. Eteläsuomalaisien oppilaiden piirtämät piirrokset on nimetty E-kirjaimella ja piirrosten lukumäärän mukaisesti numerolla yhdestä kahteenkymmeneenkahteen (E1, E2, E3 jne.). Pohjoissuomalaisien oppilaiden piirroksia nimitän puolestaan P-kirjaimella ja numerolla yhdestä kuuteentoista (P1, P2, P3 jne.). Eteläsuomalaisia oppilaita osallistui piirtämiseen kuusi enemmän kuin pohjoissuomalaisia oppilaita. Piirrosten elementtien esiintymisiä vertaillessani käytän laskemiani prosenttiosuuksia havainnollistamaan yhtäläisyyksiä ja eroja, koska lukumäärät yksistään voisivat antaa harhaanjohtavia tuloksia. Eri muuttujien esiintymismäärällä puolestaan viitataan kyseisen elementit sisältävien piirrosten lukumäärään. En oleta, että oppilas olisi piirtänyt kuvaan satapäin esimerkiksi puita tai poroja, sillä aineiston piirtäjät ovat kolmosluokkalaisia oppilaita, joilla on ollut piirroksen tekemiseen aikaa ainoastaan yksi 45 minuutin mittainen oppitunti. Näin ollen yhden muuttujan lukumäärää oleellisempaa on se, kuinka monessa piirroksessa aihe esiintyy.

Ikonografisen aiheen tasolla siirryn analysoimaan Lappi-representaatioiden symboliym-
päristön välittämiä kertomuksia. Tässä vaiheessa etsin ja nimeän piirrosten aiheiden mer-
kityksiä. Kysyn piirroksilta, millaisia ovat niiden sisältämät mielikuvat Lapista eli millai-
sia käsityksiä aiemman tason luonnollisen sisällön asioilla, esineillä ja tapahtumilla on
ilmaistu. Aineiston ikonografiaa selkeyttääkseni, taulukoin piirroksista analysoidut mer-
kitykset piirros kerrallaan. Piirrosten mielikuvia voidaan näin tarkastella yksittäin ja li-
säksi vertailla sekä luokan keskinäisiä Lappiin liittämiä mielikuvia, että eroja ja yhtäläi-
syyksiä kahden alueen luokkien oppilaiden välillä. Ikonografisen analyysin kautta avaan
sitä, miten oppilaiden mielenmaisemat näyttäytyvät suhteessa tutkimuskirjallisuuden
määrittelemään Lappiin.

Kolmannessa eli ikonologisessa tulkintatavassa kysyn, miksi piirrookset ja niihin liittyvät
traditiot ovat kuvattu juuri sellaisena kuin ne piirroksissa ovat. Yhdistän mallin aikaisem-
massa ikonografisen analyysin vaiheessa tunnistetut merkitykset ajan yhteiskunnalliseen
ja kulttuuriseen kontekstiin. Käytännössä suhteutan piirrosten sisäisiä merkityksiä muissa
yhteyksissä esitettyihin Lappi-representaatioihin, tarkoitukseni merkityksellistä piir-
roksista se sisältö, jota ei ole välttämättä tiedostetusti ilmaistu. Tällaiset kolmannen tason
merkitykset ovat todellisia ja havaittavia mutta usein epäselviä (Kanninen 1993, 21). Läh-
tökohtana on nyt paitsi Lapin alue- ja kulttuurihistorian tuntemus, myös aiempien tutki-
musten määrittelemä osittain stereotyyppinen ja myyttinen mielikuvien Lappi ja siitä
juonnettu Lappi-brändi.

4.4 Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus

Tutkimusetiikka ohjaa minua tutkielman valinnanteossa ja erityisesti aineiston käsitte-
lyssä. Tutkimusaineiston piirtäjät ovat lapsia, ja koen siksi eteen tulleiden valintojen huo-
rellisen eettisen punnitsemisen tärkeänä. Eettisyys huomioidaan ensinnäkin aineiston ke-
ruussa, käytössä ja säilyttämisessä, joita ohjaavat kaksi tutkimuseettistä periaatetta. Tut-
kimuseettisen neuvottelukunnan määrittelemät (2009, 4) tutkielmani kannalta relevantit

periaatteet ovat tutkittavan itsemääräämisoikeus sekä yksityisyys ja tietosuojaja. Toinen tutkimuseettinen näkökulma liittyy tutkimuksen aseteluun ja sen taustalla oleviin tavoitteisiin.

Ihmistieteellistä tutkimusta ohjaa periaate tutkittavan itsemääräämisoikeudesta. Tutkimukseen osallistumisen tulee olla vapaaehtoista. Kun tutkimuskohteenani on alaikäiset, näin tarpeelliseksi pyytää huoltajilta suostumuksen lapsen osallistumisesta tutkimukseen. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan (2009, 5) laatiman ohjeistuksen mukaan lasten huoltajilta ei tarvitse pyytää lupaa osallistumiseen, jos tutkimuksen suorittaminen voidaan katsoa osaksi koulun normaalia työtä. Oppitunnilla opettajan ohjeistamasta aiheesta piirtämisen voidaan laskea koulun arjeksi, eikä tutkimuksen suorittaminen vaadi välttämättä huoltajien allekirjoittamia lupalappuja. Halusin kuitenkin tutkimuksen avoimuuden kannaltakin informoida oppilaiden huoltajia koulussa tehtävästä tutkimuksesta ja niinpä lähetin opettajille saatekirjeen mukana oppilaiden kotona käytettävät lupalaput osallistumisesta. Lähettämäni dokumentit ovat nähtävillä lopussa liitteinä 1 ja 2.

Tutkimuseettisen neuvottelukunnan (2009, 8) mukaan yksityisyyteen ja tietosuojaan liittyvien periaatteiden tulee ohjata tutkimuksen tekoa. Neuvottelukunnan laatima ohjeistus korostaa, kuinka tutkimusaineiston keruussa, käsittelyssä ja tulosten julkaisussa tutkimukseen osallistuneiden yksityisyys tulee säilyttää. Aineisto on lasten tekemiä piirroksia, joista muille tai heille itselleen ei voi koitua harmia mutta siitä huolimatta huolellisuus yksityisyys ja tietosuojakysymyksissä on tärkeää. Olenkin huolehtinut tutkimukseen osallistuneiden tietosuojasta tutkielman teon jokaisessa vaiheessa. Ensinnäkin säilytän huolella keräämäni tutkimusaineiston. Lisäksi käsittelen tiedot luottamuksellisesti ja nimettömästi, eikä vastanneita voi tunnistaa valmiista työstä. Tietosuojan säilyttämiseksi olen piilottanut piirroksista lasten signeeraukset. Lähestyin lupa-asioissa myös SanoPro Oy:n toimitusta, kysyäkseni luvan kirjasarjan Lappi-aiheisten kuvien esittämiseen. Toimituksesta myönnetty lupa on liitteessä 3.

Tutkimuseettisesti arveluttavien väärinkäsitysten ehkäisemiseksi avaan vielä tutkimusasetelmaani. Valitsin tutkimusaineiston piirtäjiksi etelä- ja pohjoissuomalaisia oppilaita,

koska minua kiinnostaa tutkia Lapin käsitteeseen liitettäviä mielikuvia ja niiden ylihistoriallista toteutumista. Aion tutkia, *millaisia* oppilaiden Lappi-mielenmaisemat ovat ja *miten ne näyttäytyvät suhteessa aiempien tutkimusten Lappi-kuvastoihin*, eikä sitä kumman alueen oppilaiden piirrokset vastaavat paremmin faktatietojen Lappia. En arvioi tai vertaile oppilaiden kuvallisen ilmaisun kehittyneisyyttä enkä piirtämistaitoja.

Tutkielmantekoon kuuluu paljon valintoja. Tutkimusmenetelmät ovat niitä systemaattisia toimintatapoja, jotka ohjaavat valinnanpaikoissa (Ronkainen ym. 2011, 45). Avoimuus ja tehtyjen valintojen perusteellinen argumentointi toteutuvat läpi tutkielman, mikä on tärkeää tutkimuksen eettisyyden ja luotettavuuden kannalta. Ensinnäkin olen laatinut teoriaosuuden sellaiseksi, että se antaa lukijalle riittävät tiedot tutkimusmenetelmälläni saavuttamien tutkimustulosten tarkasteluun. Kuvien merkitysten tulkinta nojaa aina pohjimmitaan laajaan kulttuuriseen tietämykseen (Sahavirta & Sormunen 2001, 68), minkä vuoksi Lapin alueen ja sen kuvaamisen historian avaaminen on tarpeellista. Toisekseen olen kuvaillut työn etenemisen aineiston hankinnasta sen analysointiin hyvin yksityiskohtaisesti vaihe vaiheelta, jotta lukijan on helppo ymmärtää, miten olen päätenyt tiettyihin johtopäätöksiin. Olen tehnyt tutkielmassani selkeitä rajauksia, joita olen perustellut kirjallisuuden tukeutuen.

Tutkimuksen laatua on syytä pohtia valitsemani tutkimusmenetelmän asettamissa raameissa. Voidaan itse asiassa ajatella, ettei tutkimusmenetelmää, vaan ennemminkin se määräytyy tutkimuskysymyksen ratkaisemiseksi. (Ronkainen ym. 2011, 46.) Onnistuneen kuva-analyysin edellytyksenä on, että tutkimusmetodologiset valinnat luenta mukaan lukien perustuvat tiettyyn tutkimusperinteeseen (Mäkiranta 2010, 117). Tutkimus on laadullista visuaalisen kulttuurin tutkimusta, jossa oppilaiden Lappi-representaatioita ei nähdä muusta maailmasta irrallisina, vaan päinvastoin osallisina normien, arvojen sekä asenteiden ja ihanteiden rakentamisessa.

Tutkijan paikantuminen on aina tärkeää tutkimusta tehdessä ja piirrosten analysoijana minun onkin tiedostettava omat lähtökohtani. Kuva-analyysissä katsoja ei voi ajatella häipyvänsä taakse ja esittävänsä kuvista yleismaailmallisia tulkintoja, vaan ne tehdään aina

tietystä asemasta (Mäkiranta 2010, 117; Seppänen 2001, 223). Olen Etelä-Lapista kotoisin ja viettänyt lähes koko elämäni Lapissa, mikä vaikuttaa oleellisesti siihen, mitä katson kuuluvaksi Lappiin ja mitä Lappi minulle tarkoittaa. Oman asemani vaikutusten minimoimiseksi sekä tulosten yleistettävyyden ja toistettavuuden lisäämiseksi analyysin pohjalla on teoriaa ja selkeinä vaiheina etenevä analyysimalli. Valittu tutkimusmetodi on suoraan yhteydessä tutkimuksen laatuun, ja ilman sopivaa menetelmää voi tutkimus muuttua huomaamatta tutkijan ennakko-oletusten empiiriseksi todisteluksi (Alasuutari, 1993, 95). Johdonmukaisesti etenevä metodi ohjaa analysointia, mutta näen silti omien tulkintojeni kriittisen arvioinnin tärkeänä ennen johtopäätösten tekoa. Huolellisen ja moniulotteisen tulkinnallisen prosessin tuloksena päästään perusteltuihin tutkimustuloksiin.

5 TUTKIMUSTULOKSET

5.1 Aineisto esi-ikonografian valossa

Tässä osiossa kuvailen, nimeän, luokittelen ja vertailen piirrosten elementtejä esi-ikonografisen kuvauksen asettamissa kehyksissä. Esittelen ensiksi eteläsuomalaisten oppilaiden ja sitten pohjoissuomalaisten oppilaiden piirtämiä piirroksia. Sen jälkeen jatkan kokoamalla yhteen koko aineiston kuvastot. Kiinnitän huomiota myös muusta aineistosta selkeästi poikkeavien piirrosten sisältöihin.

Molempien kolmosluokkien oppilaiden piirrosten esi-ikonografista kuvausta on havainnollistettu aluekohtaisilla miellekartoilla sivuilla 45 ja 49. Miellekarttaan on eritelty ja kirjattu kaikki piirroksissa esiintyvät elementit, jotka puolestaan on luokiteltu edelleen eri otsikoiden alle. Muuttujiin, jotka on kuvattu ainoastaan yhdessä piirroksessa ei ole erikseen mainittu lukumäärää tai prosenttilukua. Sen sijaan kahdessa tai useammassa piirroksessa esiintyvien elementtien kohdalle on merkitty piirrosten lukumäärä ja paljonko niiden prosenttiosuus on kaikista alueen oppilaiden piirroksista. Etelä- ja pohjoissuomalaisen oppilaiden piirrosten elementit kokoava miellekartta on sivulla 54. Miellekartassa on havainnollistettu, mitkä muuttujat toistuivat kummankin luokan piirtämissä piirroksissa, ja mitkä puolestaan esiintyivät vain joko etelä- tai pohjoissuomalaisten oppilaiden piirroksissa.

Teemoittelu on tehty aineistostani muodostaman taulukon pohjalta. Kategoriat ovat luonto, asuminen ja eläminen, ihmiset, esineet, tapahtumat ja eläimet. Ne on merkitty ympyröihin, joiden reunus on samanvärinen kuin kyseisen kategorian alle kuuluvien muuttujien taustaväri eli esimerkiksi eläimet-kategoria ja kaikki siihen liittyvät elementit on kuvattu sinisellä värillä. Kaikki piirroksissa esiintyvät elementit olivat sijoitettavissa nimettyihin kategorioihin paria poikkeusta lukuun ottamatta, jotka sisältyvät taulukossa ”muita huomioita” otsikon alle.

nessa, mikä on 50% kaikista eteläsuomalaisten oppilaiden piirroksista. Puhtaasti kaupunkimaisemaa kuvailevia piirroksia ei ole ainuttakaan. Suurin osa maisemista on talvisia, sillä seitsemässätoista piirroksessa eli noin 77%:ssa eteläsuomalaisten oppilaiden tuotoksista on kuvattuna lunta ja jäätä. Talvi on luontoaiheista selkein piirroksia yhdistävä tekijä. Lopuissa piirroksissa on piirrettynä kesäinen maisema.

Eteläsuomalaisten oppilaiden piirroksista on nimettävissä 18 erilaista luontoon liittyvää elementtiä. Näistä eniten toistuvia ovat luminen maa, tunturi tai vaara, havupuu ja revontulet, jotka kaikki on kuvattu vähintään 50%:ssa piirroksia. Lunta on yhteensä 17:sta piirroksessa, mikä on 77% koko piirrosten lukumäärästä. Lumi peittää joko tasaisena tai kumpuilevana kuvattua maata. Kahdessa piirroksessa sataa lisäksi isoja lumihutaleita, ja niin ikään kahdessa eteläsuomalaisten oppilaiden piirroksista on piirrettynä kuuran huntuuttamia puita. Tunturi tai vaara esiintyy 16:sta piirroksessa eli 73%:ssa eteläsuomalaisten oppilaiden piirroksia. Suurin osa tuntureista ja vaaroista on osittain tai kuvion 4 tapaan kokonaan lumen peitossa, mutta kahdessa piirroksessa ne on kuvattu ruskeana tai vihreänä osana kesäistä maisemaa.

Kuvio 4. Eteläsuomalaisille piirtäjille tyypillisiä elementtejä piirroksessa E8.

Kumpuileviin maisemiin on piirretty myös puustoa, joka on suurimmaksi osaksi havupuuta. Yhteensä 13 piirrosta eli 59% piirroksista sisältää havupuun, kun taas lehtipuu esiintyy viidessä piirroksessa eli hieman alle neljäsosassa piirroksia. Metsää kuvaavaa puustoa on piirretty kahdeksaan piirrokseen, mikä on 36% eteläsuomalaisen kolmosluokan piirroksia. Edellä mainittujen maastoon liittyvien elementtien yläpuolella taivaalla loistavat revontulet, jotka on piirretty puoleen piirroksista. Piirrosten revontulet ovat pääosin vihreitä mutta myös punaista, sinistä, violetta ja keltaista väriä on käytetty. Muita luontoaiheita ovat esimerkiksi kuru tai laakso, paljas kallio sekä taivaankappaleet aurinko, kuu ja tähdet.

Luonnossa esiintyviä eläimiä on piirretty yhteensä kymmeneen piirrokseen eli 46% eteläsuomalaisten kolmosluokkalaisten kuvista. Tämän otsikon alle on erotettavissa yhteensä yhdeksän muuttujaa, joista poro toistuu selkeästi useiten. Sarvipäinen poro on piirretty joko liikkeessä tai paikallaan poseeraavana kuuteen piirrokseen, mikä on 27% kaikista piirroksista. Poron lisäksi kettu on ainut eläimet-kategorian muuttujista, joka esiintyy useammassa kuin yhdessä piirroksessa ja sekin vain kahdessa kuvassa eli 9%:ssa piirroksia. Muita oppilaiden piirtämiä eläinaiheita ovat esimerkiksi koira, naali ja kuukkeli, sekä eläinten aikaansaama pesäkolo puussa ja lumeen tehdyt tassunjäljet. Eläimiä on piirretty yhteen piirrokseen yhdestä kolmeen kappaletta.

Asuminen ja eläminen-kategoriaan lukeutuvat erilaiset ihmisten rakennelmat. Eteläsuomalaisten kolmosluokkalaisten piirroksista tämän otsikon alle on erotettavissa yhdeksän eri muuttujaa, joista suurin osa on jonkinlaisia asumuksia. Talo tai mökki on piirretty neljään piirrokseen eli 18%:in kaikista eteläsuomalaisten oppilaiden piirroksista. Ne ovat harjakattoisia ja muuhun maisemaan verrattuna pieniä rakennuksia, joista osassa on ovi ja ruutuikkunoita. Kaikissa piirroksissa asumukset ovat piirretty keskelle luontoa vieressä kohoavan tunturin tai vaaran juurelle, ja taloja tai mökkejä esiintyy piirroksessa vain yksi. Tästä tekee poikkeuksen yksi piirros, johon on kuvattu kaksi asumusta, joita erottaa niiden välissä kohoava tunturi. Kaksi piirrosta puolestaan sisältävät muiden piirrosten rakennuksista täysin poiketen monikerroksisen kerrostalon ja pihapuuhun piirretyn puumajan. Muita asumiseen ja elämiseen liittyviä elementtejä ovat tikkaat, portaat sekä lasket-

teluhissi. Lisäksi kolmessa piirroksessa eli 14% eteläsuomalaisten piirroksia on jokin lumesta tehty rakennelma, joka on joko lumiukko, lumihyppyri, lumihuonekalu, lumitunneli tai kuoppa.

Loput kolme kategorialla eli ihmiset, esineet ja tapahtumat, nivoutuvat eteläsuomalaisten piirroksissa pitkälti yhteen. Piirroksessa voi esiintyä esimerkiksi moottorikelkallaan ajava talvivarusteisiin sonnustautunut kelkkailija tai lumilaudallaan lasketteleva lautailija. Ihmiset-kategoriaan on tunnistettavissa kuusi muuttujaa, jotka kuvailevat jollain tapaa piirrettyä ihmishahmoa. Ihminen on piirretty yhteensä kahdeksaan piirrokseen, mikä on 36% kaikista eteläsuomalaisten oppilaiden piirtämistä kuvista. Puoliin ihmisiä kuvaavista piirroksista on piirretty lapsi ja kaikki hahmoille piirretyt vaatteet ovat talvivaatteita, kuten leikkivien lasten karvahupulliset paksut takit tai lenkkeilijän punainen tupsupipo. Muihin neljään piirrokseen ihmiset on puolestaan piirretty tikku-ukkoina, joista osa voidaan tekemisen perusteella nimetä moottorikelkkailijaksi, laskettelijaksi tai lumilautailijaksi.

Esineitä ja tapahtumia on molempia kuvattu kuudessa piirroksessa eli 27%:ssa eteläsuomalaisten piirroksia. Esineitä on erotettavissa neljää erilaista, joista kaksi eli laskettelusukset tai lumilauta sekä pulkka toistuvat kahdessa piirroksessa, mikä on 9% piirroksista. Moottorikelkka ja lahjapaketti ovat esineitä, jotka esiintyivät piirroksissa ainoastaan kerran. Tapahtumat-kategoriaan voidaan luokitella seitsemän eri asiaa, jotka ovat kaikki ihmisten toimintaa luonnossa. Kahdessa piirroksessa on kuvattu rinnettä alas laskettelevia tai lautailevia ihmisiä. Lisäksi kerran eteläsuomalaisten piirtämässä aineistossa kuvattua toimintaa ovat moottorikelkkailu, leikki, lenkkeily, mäenlasku, lumiukon teko ja lahjoilla täytetyn pulkan vetäminen valjastetun koiran avulla.

Muut huomiot liittyvät joko piirrosten sisältämään kirjoitukseen. Kahdessa piirroksessa on puhekupla. Toisessa piirroksessa puhekupla on piirretty yläkulmassa leijuvalle pöllön päälle tekstinään ”quq quu”, ja toisessa piirroksessa kahdella leikkivällä lapsella on puhekuplat, joissa lukee ”HaHaa” ja ”iik”. Lisäksi viiden piirroksen ala- tai yläkulmaan on kirjoitettu oppilaan nimi.

kuvattuna. Aineiston P1–P16 piirroksissa esiintyvät elementit on koottu kuvion 5 miellekarttaan. Myös pohjoissuomalaisten oppilaiden piirroksista jokaisessa on kuvattu luonnonmaisemallisia elementtejä. Kulttuurimaisemallisia elementtejä on 50%:ssa piirroksia, mikä on prosentuaalisesti sama osuus kuin eteläsuomalaisten oppilaiden piirroksissa, eikä kaupunkimaisemaa ole kuvattu eteläsuomalaisten tapaan yhdessäkään piirroksessa. Piirrostensa maisemien vuodenaajat vaihtelevat. Puolet maisemapiirroksista ovat talvisia. Lopuista piirroksista kuusi on kesäisiä maisemakuvauksia ja kaksi selkeästi syksyisiä.

Pohjoissuomalaisten oppilaiden piirroksissa on 34 luonto-kategorian elementtiä. Useat niistä esiintyvät yhdessä tai kahdessa kokonaisuudessaan kuudestatoista piirroksista, mutta selkeästi toistuvia luontoelementtejä on myös löydettävissä. Yleisimpiä ovat kumpuileva maa, tunturi tai vaara, luminen maa, havupuu, metsä ja nurmikko. Kumpuilevaa maata on 63%:ssa piirroksia eli kymmenessä piirroksessa, joista yhdeksässä on kuvattu tunturi tai vaara, kuten kuvion 6 piirroksessa. Korkeuseroiltaan vaihteleva maasto onkin selkein pohjoissuomalaisten piirroksia yhdistävä tekijä, joka toistuu sekä kesäisissä, että talvisissa maisemapiirroksissa. Toiseksi eniten piirroksissa on kuvattu lumista maata. Maasto on lumen peittämä kaikkiaan puolissa pohjoissuomalaisten oppilaiden piirroksia, minkä lisäksi yhdessä piirroksessa puun oksat ovat tykkylumen painosta taipuneena.

Kuvio 6. Pohjoissuomalaisille piirtäjille tyypillisiä elementtejä piirroksessa P13.

Useimmissa piirroksissa maisemaan kuuluu erilaisia puita. Niistä yleisimpiä ovat havupuut, joita on piirretty yksi tai useampi kappale yhteensä seitsemään piirrokseen eli 44%:iin kaikista kuvista. Muita puustoon liittyviä muuttujia ovat lehdetön puu, lehtipuu, vaivaiskoivu, kelohonka, omenapuu, koivu ja kanto. Puiden lukumäärä ja sijoittelu ovat niin ikään seitsemässä piirroksessa luokiteltavissa metsäksi. Huomionarvoista on myös, että pohjoissuomalaisten oppilaiden piirroksissa oli kuvattuna useita veteen liittyviä aiheita, kuten lampi, joki ja tunturipuro. Nurmikkoa on puolestaan kuvattuna seitsemässä piirroksessa. Muita usein toistuvia elementtejä ovat kuru tai laakso, aurinko ja sinitaivas.

Puoliin pohjoissuomalaisten piirroksia on piirretty yksi tai useampi eläin. Eläimet-kategoriaan on luokiteltavissa yhteensä 14 muuttujaa, mikä tekee siitä sisällöltään vaihtelevimman heti luonto-kategorian jälkeen. Eniten piirretty eläin on poro, joka esiintyy seitsemässä piirroksessa eli 44%:ssa pohjoissuomalaisten oppilaiden piirroksia. Poron lisäksijänis ja kuukkeli ovat eläimiä, jotka toistuvat useammassa kuin yhdessä piirroksessa ja nekin löytyvät vain kahdesta piirroksesta. Muuta eläimistöä pohjoissuomalaisten oppilaiden piirroksissa ovat esimerkiksi metso, hiiri, kettu ja koira. Yhdessä piirroksessa on eläinten lisäksi kuvattu niiden hankeen jättämiä jälkiä, ja yksi piirros puolestaan kuvaa sopulia lumitunnelissaan.

Asumiseen ja elämiseen liittyviä elementtejä on yhteensä seitsemässä piirroksessa. Tämän kategorian muuttujia on yhteensä ainoastaan neljä, ja suurin osa piirroksista kuvaa joko taloa tai mökkiä. Talo tai mökki on piirretty 38%:iin pohjoissuomalaisten oppilaiden tuotoksia eli kuuteen piirrokseen, joista yksi kuvaa selkeästi hirsimökkiä. Kaikki asumukset ovat harjakattoisia rakennuksia yhtä piirrosta lukuun ottamatta, jossa on iso yksityiskohtaisempi asumus ikkunaverhoineen ja rautakaideparvekkeineen. Yhteen piirrokseen on piirretty kolme pientä asumusta, mutta kaikissa muissa piirroksissa on ainoastaan yksi talo tai mökki, joka sijaitsee luonnon keskellä ja useimmiten tunturin tai vaaran laella. Muita asumiseen ja elämiseen liittyviä muuttujia olivat ihmisen toiminnallaan aikaansaamat moottorikelkan jäljet ja pilkkireikä.

Ihmisiä ja esineitä on molempia piirretty neljään piirrokseen neljäsosaan pohjoissuomalaisten piirroksia. Ihmiset-kategoriaan voidaan erottaa viisi muuttujaa. Ihmiset on yleensä

kuvattu toiminnassa ja kahdessa piirroksessa eli kahdeksasosassa piirroksia ihmishahmot ovat moottorikelkkailijoita, ja yhteen piirrokseen on piirretty nukkuva retkeilijä. Kaikki edellä mainitut ihmishahmot on piirretty talvivaatteisiin, kuten kelkkahaalari ja -kypärä, karvalakki sekä tupsupipo. Ainoastaan yhden piirroksen talviseen maisemaan piirretty lapsi on sonnustautunut olosuhteisiin verraten kesäiseen mekkoon.

Piirrokset, joissa on ihmisiä, on poikkeuksetta myös erilaisia esineitä. Esineet-kategoriaan kuuluu kahdeksan muuttujaa, joista moottorikelkka ja lipputanko ovat ainoita jotka toistuvat kahdessa piirroksessa. Piirrosten moottorikelkat ovat hyvin yksityiskohtaisesti kuvattuja ja kahta niistä ajetaan parhaillaan, kun taas yksi on parkkeerattuna rakennuksen edessä. Lipputankoon on toisessa piirroksessa piirretty Saamen lippu ja toisessa piirroksessa lipputangossa liehuu puolestaan Suomen lippu. Muu esineistö eli pilkki, ämpäri, peitto ja makuualusta on kaikki piirretty samaan piirrokseen, jossa on myös nukkuva retkeilijä.

Pohjoissuomalaisten oppilaiden piirroksista kuusi eli 38% kuudestatoista piirroksista kuvaa jotain tapahtumaa. Tapahtumat-kategoriaan voidaan määritellä yhteensä viisi muuttujaa, joista kolme liittyy eläinten ja kaksi ihmisten toimintaan. Yhdessä piirroksessa on kuvattu ilves, joka vaanii poroa puiden takana. ja toisessa piirroksessa on piirretty lennosta hangelle laskeutuva metso. Loput kaksi eläimiin liittyvää toimintaa kuvaa samaa aihetta eli jälkien jättämistä lumeen. Yhdessä piirroksessa sopuli liikkuu kaivamassaan tunnelissa ja toisessa kolme eri eläintä liikkuu lumihangella jättäen jälkensä lumen pintaan samalla kun retkeilijä nukkuu puun juurella. Ihmiset puolestaan on kuvattu joko moottorikelkkailemassa ja edellä mainitun retkeilijän tapauksessa metsässä nukkumassa.

Pohjois-Suomen oppilaiden piirtämissä piirroksista kahdessa oli tekstiä. Toisen piirroksen tekstissä lukee ”Hanki kimaltaa, kun aurinko paistaa saa.”, ja se on kirjoitettu lumista maisemaa kuvaavan piirroksen alareunaan. Toisessa piirroksessa on kirjoitettu moottorikelkkoihin tekstit ”summit SKidoo” ja ”freeride”.

5.1.3 Alueellisia eroja ja yhtäläisyyksiä esi-ikonografisessa kuvauksessa

Etelä- ja pohjoissuomalaisten oppilaiden kuvastoissa on yhtäläisyyksiä mutta myös vaihtelua esiintyy. Seuraavalla sivulla on miellekartta (kuvio 9), johon on koottu kaikki piirroksista löytyvät elementit kirjoitettuja tekstejä lukuun ottamatta. Miellekartassa on samat kategoriat kuin aikaisemmin. Molempien kolmosluokkien piirroksissa (E1–E22, P1–P16) toistuvat elementit on esitetty värillisissä laatikoissa. Vain eteläsuomalaisten piirroksissa (E1–E22) esiintyvät elementit on kirjattu pilkullisiin laatikoihin, joiden reunukset ovat samanväriset kuin elementin kategoria. Pohjoissuomalaisten piirrosten (P1–P16) elementit ovat kategorian väriä vastaavalla viivalla reunustettuja valkoisia laatikoita.

Kaikissa aineiston 38:ssa piirroksessa on kuvattu luontoa, mikä on selkein koko aineistoa yhdistävä tekijä. Sekä etelä- että pohjoissuomalaisten oppilaiden piirtämistä muuttujista eniten toistuu *maaston korkeusvaihtelu*, jota on kuvattu yhteensä 29:ssä piirroksessa kumpuilevana maastona, tuntureina tai vaaroina. Eteläsuomalaisten piirroksista 82%:ssa on piirretty korkeuseroiltaan vaihtelevaa maastoa ja pohjoissuomalaisten piirroksissa vastaava osuus on 69%. Korkeuserot on luokiteltu kumpuilevaan maastoon sekä tunturiin tai vaaraan siksi, että osasta piirroksia ei voi tarkasti määrittellä, mikä milloinkin on kyseessä. Joissain piirroksissa tunturi on piirretty kokonaisuutena avautuvaan maisemaan ja toisissa piirroksissa maasto jatkaa kohoamistaan maiseman ulkopuolelle, jolloin katsoja ei voi olla varma, mikä maaston pinnanmuoto on kyseessä. Oppilaiden tunturikuvauksissa on selkeä ero eri alueiden luokkien välillä. Eteläsuomalaiset ovat usein kuvanneet tunturit kuvion 7 piirroksen tapaan terävähuippuisina jyrkkärinteisinä vuorina, kun taas pohjoissuomalaisten piirtämät tunturit ovat suurimaksi osaksi kuvion 8 kaltaisia suuria kumpuja.

Kuvio 7. Tunturi piirroksessa E4.

Kuvio 8. Tunturi piirroksessa P7.

Toinen usein toistuva luonto-kategorian muuttuja on lumi. Yhteensä 25 piirrosta eli 66% kaikista etelä- ja pohjoissuomalaisten oppilaiden piirtämistä piirroksista on *talvisia maisemakuvia*. Huomionarvoista on kuitenkin, että talvi on selkeästi suositumpi aihe eteläsuomalaisten oppilaiden kuin pohjoissuomalaisten oppilaiden keskuudessa. Pohjoissuomalaisten piirroksista puolet kuvaa talvea, kun taas eteläsuomalaisten oppilaiden piirroksista 77% esittää talvista maisemaa. Tämä tekee talvesta siis sekä aineistoja yhdistävän, että erottavan tekijän. Myös kesäistä maisemaa on molempien kolmosluokkien piirroksissa ja kyseiselle vuodenajalle tyyppilisiä aineistoille yhteisiä elementtejä ovat nurmikko, lehtipuu, aurinko ja kukka. Piirroksiin on piirretty myös useita muita luonnonelementtejä, kuten havupuu, metsä, revontulet, ja pimeä taivas tai kaamos, jotka toistuvat molempien kolmosluokkien piirroksissa.

Eläimet-kategoriassa on toiseksi eniten yhtäläisyyksiä eri alueiden piirrosten välillä. Yksi tai useampi eläin on piirretty 18 piirroksen, mikä on hieman alle puolet piirrosten kokonaismäärästä. Poro on kuvatuista eläimistä eniten toistettu ja se esiintyy yhteensä 13 piirroksessa eli hieman yli kolmasosassa kaikista aineiston piirroksista. Poro oli prosentuaalisesti suositumpi aihe pohjoissuomalaisten piirroksissa, sillä poro esiintyy 44%:ssa piirroksia, saman osuuden ollessa 27% eteläsuomalaisten oppilaiden piirroksia. Muita molempien kolmosluokkien piirroksissa esiintyviä eläimiä ovat kuukkel, koira ja kettu, minkä lisäksi molempiin aineistoihin on piirretty eläinten luontoon jättämiä jälkiä. Eläimet on piirretty luonnonmaisemiin ja kahdeksassa piirroksessa on kuvattu eläimen lisäksi kulttuurimaisemaa.

Kulttuurimaisemallisia eli jollain tapaa ihmiseen tai ihmisen toimintaan liittyviä elementtejä on piirretty yhteensä 19 piirroksen, mikä on tasan puolet kaikista aineiston piirroksista. Sekä eteläsuomalaisten että pohjoissuomalaisten piirtämistä piirroksista kulttuurimaisemallisia elementtejä sisältävien piirrosten osuus on 50%. Asuminen ja eläminen-, ihmiset-, esineet- ja tapahtumat-kategorioiden muuttujien esiintyvyys eri alueiden oppilaiden piirroksissa onkin prosentuaalisesti suurin piirtein samaa luokkaa. Sen sijaan eri kategorioiden alle sijoittuvat elementit vaihtelevat paljon etelä- ja pohjoissuomalaisten oppilaiden välillä.

Asuminen ja eläminen-kategoriassa ainut yhteinen muuttuja on talo tai mökki. Se on piirretty kerrostalot mukaan lukien yhteensä 12 piirrokseseen, mikä on 32% piirroksista. Molempien kolmosluokkien piirrosten asumukset ovat pääasiassa harjakattoisia rakennuksia. Ne kuitenkin eroavat toisistaan siinä, että pohjoissuomalaisten oppilaiden piirroksissa on eteläsuomalaisten kuvista poiketen yleensä yksityiskohtaisempia ja isompia rakennuksia. Lisäksi pelkästään eteläsuomalaisten oppilaiden piirrosten joukossa on piirrettynä kerrostaloja. Ihmiset-kategoriassa yhteisiä muuttujia on useampi kuin asuminen ja eläminen -kategoriassa. Molemmissa aineistoissa toistuvia elementtejä ovat lapsi, moottorikelkka-ajaja ja hahmojen talvivaatetus. Ihminen on kuvattu 12 piirroksessa, joista kahdeksan eli selkeästi suurin osa on eteläsuomalaisten oppilaiden piirtämiä.

Esineet- ja tapahtumat-kategorioissa aineistoja yhdistävä tekijä liittyy moottorikelkkailuun. Molempien kolmosluokkien piirtämille piirroksille yhteinen esine on moottorikelkka ja yhdistävä tapahtuma puolestaan moottorikelkkailu. Esineitä on piirretty kymmeneen piirrokseseen eli hieman yli neljäsosaan koko aineiston piirroksia. Tapahtumia on kuvattu asuminen ja eläminen sekä ihmiset kategorioiden tapaan yhteensä kahdessatoista piirroksessa.

Etelä- ja pohjoissuomalaisten oppilaiden piirrosten välinen selkeä ero on kuvastojen laajuudessa. Aiemmin sivulla 54 esitetyn kuvion 9 miellekartasta näkee, kuinka esimerkiksi luonto ja eläimet ovat elementteiltään huomattavasti monipuolisempia kategorioita pohjoissuomalaisten piirroksissa verrattuna eteläsuomalaisten piirroksiin. Esimerkiksi erilaiset vesistöihin liittyvät elementit kuten joki ja lampi, sekä useat Lapin luonnolle tunnusomaiset piirteet kuten kelohonka, vaivaiskoivu ja tykkylumi, esiintyivät ainoastaan pohjoissuomalaisten oppilaiden piirroksissa. Eteläsuomalaisten oppilaiden piirroksissa puolestaan vaihtelevampia olivat asumista ja elämistä sekä tapahtumia kuvaavat elementit.

5.2 Katse aineiston ikonografiaan

Aineiston ikonografisessa analyysissä siirrytään representaatioiden rakentamien mielikuvien tarkasteluun. Edeltäneellä esi-ikonografisella tasolla kuvailtua piirrosten luonnollista sisältöä analysoidaan nyt siis pohtien, millaisia käsityksiä asiat, esineet ja tapahtumat Lapista katsojalleen edustavat eli minkälaisia ovat oppilaiden Lappi-mielenmaisemat. Analyysissä tuon käsittelyyn mukaan myös tieteiskirjallisuuden määrittelemää Lappia, johon vertaan aineiston representaatioiden sisältämiä mielikuvia.

Piirrosten Lapista välittyvät mielikuvat ovat luokiteltavissa kolmeen erilaiseen pääteemaan. Teemat on muodostettu aineistolähtöisesti, sillä analysoin jokaisen piirroksen erikseen ja listasin kaikki niiden sisältämät mielikuvat taulukoksi. Taulukkoon kirjattujen mielikuvien perusteella voitiin todeta, mitkä olivat selkeitä Lapin mielenmaisemissa toistuvia teemoja. Ensinnäkin aineistossa *Lappi rakentuu tietyistä luonnonmaantieteellisistä elementeistä*, joiden perusteella Lappi tunnustetaan. Toiseksi osana Lapin mielenmaisemaa välittyvät mielikuvat, joiden mukaan *ihmiset ja eläimet asuvat rinnatusten luonnonhelmassa*. Kolmantena teemana on *Lappi vapaa-ajanviettopaikkana*, johon sisältyvät mielikuvat erilaisista Lapin luonnon tarjoamista ulkoilumahdollisuuksista. Kaikki kolme teemaa linkittyvät tavalla tai toisella luontoon, joka onkin voimaikkain Lapin mielenmaisemia luonnehtiva tekijä.

Teemoittelu perustuu molempien kolmosluokkien piirroksien sisältöihin. Näin ollen teemat toistuvat läpi aineiston, vaikka mielikuvien esiintyvyys ja niitä ilmentävät kuvastot eri alueen representaatioissa vaihtelevat. Aineistoja on mielenmaisemien mielikuvien samankaltaisuuden vuoksi luonnollista käsitellä yhdessä teemoihin perustuvien otsikoiden alla. Koko aineistossa on kolme piirrosta, jotka poikkeavat ikonografisen analyysin pohjalta syntyneistä teemoista ja edelleen niiden mielikuvista rakentuvasta mielenmaisemien Lapista. Käsittelen myös näiden kolmen piirroksen välittämien mielikuvien merkityksiä.

5.2.1 Ainutlaatuinen luonto: lumen ja tuntureiden Lappi

Piirroksissa Lapin maisemaan kuuluvat tunturit. Ne kohoavat maisemakuvauksissa muutenkin pinnanmuodoiltaan kumpuilevasta maastosta joko jyrkkä- tai loivarinteisinä vuorina. Tuntureiden rinteille ja laelle piirretty puusto ja kasvillisuus ovat yksittäisiä havupuita ja vaivaiskoivuja lukuun ottamatta melko vähäistä, mutta sen sijaan tuntureiden väliin jäävät kurut ja laaksot kasvavat usein puita ja kukkia, parissa piirroksessa jopa metsää. Tunturit ovat tärkeä osa maisemaa niin talvisissa kuin kesäisissä maisemapiirroksissa ja muodostuvatkin mielenmaisemien Lapin symboliksi molempien kolmosluokkien piirroksissa. Mielikuva vastaa tieteiskirjallisuuden määrittelemää Lapin maisemaa, jossa tunturit ja kurut on mainittu sen tunnusomaisimpina piirteinä (esim. Raivo 2003).

Piirrosten Lappi tuntureineen on lumihankien peittämä. Suurin osa aineistosta kuvaa talvisen maiseman, mikä luo vahvan mielikuvan Lapista kylmänä ja lumesta valkoisena hohtavana alueena. Lumi peittää alleen maan ja tunturit, sekä on jossain piirroksissa sinisen hohtavaa tai kultaisina tähtinä kimmeltävää hankea. Jopa puut ovat kuurasta valkeana tai raskaan tykkylumen taivuttamia, ja lunta sataa lisää isoina hiutaleina. Erityisesti eteläsuomalaisten oppilaiden piirroksissa Lappi on kylmä lumen ja jään maa. Mielikuva vastaa subarktisen ilmastovyöhykkeen alueille tyypillistä kylmää ja lumista talvea (Vuoristo & Vesterinen 2002). Mielenmaisemien Lapin talvea voidaan luonnehtia myös pitkäksi, sillä suurimmassa osassa alkusyksystä piirretyistä Lapin maisemista vallitsee jo talvi.

Valkoisenaan loistavan lumihangen lisäksi Lapin erämaata valaisevat kirjavat revontulet. Revontulet ovat Lapin mielenmaisemien symboli erityisesti eteläsuomalaisten oppilaiden representaatioissa. Useassa piirroksessa taivasta ei ole muutoin väritetty ollenkaan, mutta revontulet ja taivaankappaleet kuten tähdet on piirretty horisontin ylle. Osassa piirroksia taivaalla vallitsee puolestaan tumman sinisenä tai mustana värinä laskeutuva pimeys. Piirrosten tunnelma on kaamoksen ajan pimeissä talvisissa maisemakuvauksissa usein rauhallinen tai jopa taianomainen. Parissa representaatioissa pimeyden luoma tunnelma on puolestaan melko synkkä, kuten kuvion 10 eteläsuomalaisen oppilaan piirroksessa. Pimeys on kuvattu suorastaan pelottavana ja uhkaavana muun maiseman nielaisevana kitana, jonka mukana myös vihreänä loistavat revontulet levittäytyvät tunturien ylle. Lapin valloittava pimeys saa myös eläimet varuilleen ja seuraamaan tapahtumia tunturien ja

havupuiden suojista. Oppilaiden representaatioissa esiintyvät kaamos ja revontulet ovat molemmat tieteiskirjallisuudessakin mainittuja Lapin pohjoisen sijainnin aikaansaamia luonnolle tyypillisiä piirteitä (Tikkanen 2003; Vuoristo & Vesterinen 2002).

Kuvio 10. Lapin valtaava kaamos piirroksessa E5.

Mielikuvien Lapin maiseman rakennuselementtejä ovat siis tunturit ja niiden välisten kurujen kasvillisuus, lumi, revontulet sekä kaamoksen pimeys. Näistä mielikuvista yleensä ainakin kolmea mutta vähintään yhtä on kuvattu jokaisessa aineiston representaatioissa, paria piirrosta lukuun ottamatta. Piirrosten luonnonmaisemalliset elementit paikantavat katsojan suoraan tutkimuskirjallisuuden pohjoiseen (esim. Ridanpää 2005). Oppilaiden piirtämät mielenmaisemat kuvaavat pitkälti Tunturi-Lapille ominaisia piirteitä. Osassa piirroksia on tasaista maastoa ja metsää, jotka Metsä-Lapille ominaisia elementtejä, mutta huomattavasti useammin toistuvat tuntureiden ja kurujen värittämät Tunturi-Lapin maisemat (Raivo 2003). Pohjoissuomalaisten oppilaiden mielenmaisemien tunturipurot ja vaivaiskoivut vahvistavat käsitystä. Ominaisten luonnonpiirteiden esiintyminen piirrosten mielenmaisemassa tekee maisemasta juuri Lapin eikä jonkin muun alueen maiseman.

5.2.2 Lapissa asutaan luonnonhelmassa

Piirroksissa kuvattu asutus ja elämä eivät sijoitu ainoastaan lähelle luontoa, vaan keskelle sitä. Asumuksia on piirretty tuntureiden juurelle ja laelle lumihangen sekä metsän ympäröiminä. Mielenmaisemien Lapissa luonnossa ollaan käytännössä heti talon tai mökin ovesta ulos astuttaessa. Lappi on Suomen harvaanasutuin kunta (Enbuske 2003), mikä havainnollistuu molempien kolmosluokkien representaatioissa. Naapureita ei asu lähitöllä tai jos asuu, on vierailulle lähdeittäessä kuljettava joko metsän poikki tai ylitettävä tunturi tai kuru määränpähän päästäkseen. Eri alueiden kolmosluokkien oppilaiden piirosten rakennusten kuvaaminen poikkeaa toisistaan. Eteläsuomalaisten oppilaiden piirtämät asumuksissa on vain vähän yksityiskohtia ja ne muistuttavat enemmän mökkiä kuin asuttua kotia. Pohjoissuomalaisten oppilaiden piirtämät rakennukset puolestaan ovat enemmänkin taloja. Esimerkiksi ikkunoihin piirretyt verhot, edustalle parkkeerattu moottorikelkka ja kuvion 11 tapaan pihalla salkoon vedetty Suomen lippu saavat aikaan mielikuvan asutusta kodista.

Kuvio 11. Lapin asutusta piirroksessa P15.

Eläimet jakavat oppilaiden Lappi-representaatioissa samat elinympäristöt ihmisten kanssa. Piirroksissa, joissa esiintyy eläimiä, on usein myös joko ihmisiä tai ihmisen aikaansaannoksia, kuten rakennus tai lumiukko. Eläimet saattavat toimia yhdessä ihmisten kanssa, kuten pulkkaa vetämään valjastettu koira. Toisaalta ne voivat olla myös arkoja ja lähtevät siksi liikkumaan hangelle vasta, kun retkeilijä on nukahtanut tai katselevat ihmisasutusta turvallisen välimatkan päästä, kuten kuviossa 11. Samassa piirroksessa on yleensä kaksi tai useampi eri eläin yhtä aikaa, ja mielenmaisemien eläimistö on melko vaihtelevaa ja spesifiä. Representaatioissa esiintyvät esimerkiksi tunturisopuli, naali ja kuukkeli, jotka tutkimuskirjallisuudessaakin mainittuja Lapille tyypillisistä eläimiä (Tikkanen 2003, 27). Poro on kirjallisuudessa määritelty Lapin symboliksi (esim. Leppänen 2014, 268) ja tämä toteutuu myös oppilaiden mielikuvien Lapissa. Selkeästi suosituin eläinaihe eli poro on piirretty yksinviihtyvänä ja luonnossa elävänä sarvipäänä.

Mielenmaisemien Lapissa eletään siis luonnonhelmassa ja kulttuurimaisemalliset elementit ovat vähäisiä. Tiestöä ei ole kuvattu yhdessäkään maisemassa ja asutus on harvassa, jos sitä on ollenkaan. Piirrosten Lappi on pitkälti erämaana aukeavaa maisemaa, jossa ihmiset ja eläimet elävät rinnatusten. Useissa oppilaiden representaatioissa Lappi näyttäytyy kulttuuri-Suomesta etäällä sijaitsevana periferiana, luonnon-Suomena (Granö 1951), jossa ihmisten elämä ja asuminen on luonnonläheistä. Kahden piirroksen mielenmaisemat poikkeavat selkeästi tästä kaavasta. Niissä kuvatut kerrostalopihat vievät katsojan keskelle rakennettua ympäristöä, kuten kuvion 12 piirroksessa on nähtävissä.

Kuvio 12. Kerrostalo piirroksessa E6.

5.2.3 Lappi tarjoaa puitteet talviharrastamiselle

Lapin luonto tarjoaa puitteet monenlaiselle harrastamiselle. Aineiston piirrokset kuvaavat Lapin paikkana, jossa vietetään vapaa-aikaa yksin tai yhdessä erilaisten aktiviteettien parissa. Kaikki piirroksissa kuvattu ihmisten toiminta tapahtuu lumisissa maisemissa, mikä välittää mielikuvan ulkoiluun ja talviharrastamiseen mainiosti sopivasta Lapista. Mielikuva vastaa Lappi-brändin nykytilan selvityksen tuloksia, jossa Lapin ulkoilma-aktiviteetit ovat paitsi kotimaisten ja ulkomaisten matkailijoiden suosioissa, myös paikallisen väestön hyödyntämiä (Koskela & Eronen 2011).

Moottorikelkkailu on oppilaiden representaatioissa yleisin tapa ulkoilla ja viettää aikaa Lapin luonnossa. Lumihangella kelkkailu on kuvattu vauhdikkaaksi puuhaksi, jossa voidaan myös tempuilla esimerkiksi kuvion 13 tapaan moottorikelkan keula pystyssä ajaen. Moottorikelkalla voi lumisissa ja mäkisissä maisemissa siirtyä kätevästi paikasta toiseen ja jättää kulkupelin sitten parkkiin rakennuksen edustalle. Piirroksien kelkat on piirretty

Kuvio 13. Vapaa-ajan viettoa piirroksessa P9.

melko yksityiskohtaisesti ja katsoja pystyy erottamaan moottorikelkan osatkin tela mukaan lukien. Yksityiskohtaisista kuvauksista välittyy katsojalle mielikuva, että moottorikelkkailu koetaan tärkeänä osana Lapin talviharrastamista. Piirtäjälle ei ole yhdentekevää minkälainen tai edelleen kuvioon 13 viitaten, minkä merkinen moottorikelkka on. Moottorikelkkailu mainitaan myös Lappia käsittelevässä tutkimuskirjallisuudessa esimerkiksi poronhoidon (Leppänen 2014) ja matkailun (Koskela & Eronen 2011) yhteydessä.

Aineiston representaatioiden mukaan Lapin rinteillä voi kelkkailun lisäksi lasketella ja lumilautailulla. Sivulla 68 esitetyssä kuvion 16 piirroksessa on kuvattu jopa jyrkkärinteisen tunturin kupeessa toimiva laskettelukeskus hiihtohisseineen. Hissi kuljettaa laskettelijoita ja lumilautailijoita rinteiden päälle, josta lasketaan taas takaisin tunturin juureen. Harrastaminen tapahtuu jälleen keskellä luontoa, jossa myös poro ja pöllö ovat viettämässä aikaa. Laskettelu ja lumilautailu ovat monien suosima talviaktiviteetti, ja myös tutkimuskirjallisuudessa tunturien Lappia kutsutaan lasketteluun luvatuksi maaksi (esim. Ollila 2008). Aihe toistuu kuitenkin ainoastaan eteläsuomalaisten oppilaiden Lappi-representaatioista. Pohjoissuomalaisten oppilaiden piirroksissa ei ole minkäänlaisia viitteitä lasketteluun.

Oppilaiden piirroksien mukaan Lapissa harrastetaan paljon muutakin. Ulkona voi vaikkapa lenkkeillä, retkeillä ja pilkkiä, leikkiä lumileikkejä, rakentaa lumiukon tai valjastaa koiran kuljettamaan pulkkaan lastattuja paketteja. Yhteistä kaikille talviaktiviteeteille on, että harrastusten parissa puuhailevilla hahmoilla näyttää olevan mukavaa. Eritoten eteläsuomalaisten representaatioista välittyy talviharrastamisen ilo, kun esimerkiksi lumiukkoa tekevät lapset hymyilevät innostuneena kädet ilmaan levitettyinä samoin, kuten lumivuorella leikkivät lapset, joilla on lisäksi innostusta viestivät puhekuplat ”Hahaa” ja ”iik”. Piirroksista välittyy mielikuva, että oppilaat ovat hyvinkin saattaneet piirtää maisemaan itsensä ja läheisensä heille ominaisten tekemisten ja vaatetuksen mukaisesti. Mielienmaisemien Lapissa ihmiset voivat viettää vapaa-aikaa ja pitää samalla hauskaa monenlaisten talviharrastusten parissa. Tämä on myös matkailuteollisuuden edistämiseen valjastetun Lappi-brändin kuluttajille tarjoama mielikuva (Koskela & Eronen 2011).

5.3 Aineiston ikonologinen tulkinta

Yksilön mielikuvat ja niistä rakentuvat mielenmaisemat ovat subjektiivisia, mutta rakentuvat kuitenkin aina suhteessa toisten mielikuviin samasta aiheesta (ks. Cantell, Rikkinen & Tani 2007; Hautala-Hirvioja 2013). Aineiston Lappi-mielenmaisemia onkin tarpeen analysoida tarkastelemalla piirrosten sisältöjä suhteessa aiempien tutkimusten tuloksiin siitä, millaisia ovat yhteisöjen keskuudessa vallitsevat Lappi-mielikuvat. Kyseessä on ikonologisen analyysimallin kolmas vaihe eli varsinainen ikonologinen tulkinta, jossa aineiston mielenmaisemien sisältöjä ja niiden alkuperää analysoidaan kriittisesti suhteessa historian paikoin stereotyyppisiin ja myyttisiin Lappi-kuvastoihin.

Lappiin on sen historian aikana liitetty stereotyyppisiä uskomuksia, joista on toistuvuuden kautta kehittynyt jopa myyttisiä ajattelutapoja. Voidaan tunnistaa kolme ylihistoriallisesti uusintuvaa myyttiä, joista ensimmäinen liittyy Lapin ainutlaatuiseen luontoon, toinen eksoottisiin saamelaisiin alkuperäiskansoihin ja kolmas noituuteen (ks. Saarinen 2011; Leppänen 2014). Samat teemat toistuvat tämän päivän Lappi-brändissä, joskin hie-man päivitettyinä versiona (Koskela & Eronen 2011). Aineiston tarkastelu osoittaa, että Lapin myyttiset kuvastot toteutuvat oppilaiden mielenmaisemissa vain osittain.

Ainoa selkeästi aineistossa toisintuva myytti on Lapin lumoava luonto. Aineiston kaikki 38 piirrosta kuvaavat maisemaa, mistä voidaan päätellä, että Lappi mielletään nimenomaan maantieteelliseksi alueeksi, jolla on representaatioissa toistuvien elementtien kaltaisia erityispiirteitä. Aineiston perusteella Lappi on yhtä kuin luonto. Lapin luonto tuntureineen ja revontulineen (Ollila 2008; Ridanpää 2005; Saarinen 2011) on kuvattuna piirroksissa, minkä lisäksi arktiset piirteet, kuten lumi, jää, kylmyys ja kaamos (Koskela & Eronen 2011; Vuoristo & Vesterinen 2001) välittyvät vahvasti oppilaiden representoimasta Lapista. Luonto saa piirroksissa myyttisiä piirteitä, sillä Lappi näyttäytyy osittain jopa muun ympäröivän modernin maailman vastakohtana, jossa ihmiset ja luonnoneläimet elävät yhdessä luonnon keskellä touhuten erilaisten aktiviteettien parissa (Leppänen 2014; Pääkkönen 2008). Mielenmaisemien ainutlaatuinen Lappi vastaa harmonista luonnon kanssa tasapainossa elettyä elämää, jopa idylliä. Piirrosten Lapissa voi kokea ja

elää jotain alkuperäistä ja aitoa. Lapin luonto näyttää tarjoavan mahdollisuuden kauniiseen luonnonläheiseen hiljaisuuteen ja rauhaan sekä ajanviettoon talviaktiiviteettien parissa (Koskela & Eronen 2011; Ollila 2008; Tuulentie 2009), mikä välittyy molempien kolmosluokkien mutta korostetusti eteläsuomalaisten Lappi-representaatioista.

Eksoottisten saamelaisten myytti ei välity oppilaiden representaatioista. Saamelaisuuteen on aineistossa ainoastaan yksi suora viittaus, joka on pohjoissuomalaisen oppilaan piirroksensa piirtämä Saamen lippu. Sen kummemmin joikaavia saamelaisia (Ridanpää 2005) kuin lapinpukuihin sonnustautuneita hahmoja (Ollila 2008) ei esiinny oppilaiden Lappi-mielenmaisemia kuvaavissa representaatioissa. Piirroksissa esiintyy kyllä ihmisiä, mutta ne ovat suurimmaksi osaksi lapsia tai erilaisten aktiiviteettien parissa touhuavia hahmoja, jotka kuvaavat mahdollisesti piirtäjää itseään ja hänen perheenjäseniään tai läheisiään. Maisemakuvaus linkittyy paitsi opittuihin konventioihin, myös tekijän itsensä henkilöhistoriaan (Hautala-Hirvioja 2013), jolloin oppilaalle luonnollinen ratkaisu voikin olla piirtää omaan kokemukseen tai muistoon liittyvä mielenmaisema.

Kolmannen ylihistoriallisen Lappi-myytin noituutta ja taikauskoa ei niin ikään ole kuvattu kolmosluokkalaisten representaatioissa. Oppilaiden Lappi-kuvastoihin eivät kuulu uskomusten haltijat, maahiset eivätkä shamaanit (Koskela & Eronen 2011, Saarinen 2011). Taikauskoon tai yliluonnollisuuteen liittyvä epäsuora viite on sivulla 59 esitetyn E5 piirroksen terävähampainen taivaan peittävä pimeys. Voi olla, että pelottavana levittäytyvällä kaamoksella on kuvattu vertauskuvallisesti enemmänkin Lapin pimeyteen liittyvää tunnetta, kuin jotain yliluonnollista ja mystistä tapahtumaa. Huomionarvoista on, että myyttisten uskomusten joulupukki (Lähtenmäki; Nieminen 2014; Vuoristo & Vesterinen 2001) ei ole osa yhtäkään aineiston Lappi-mielenmaisemaa. Joulupukin tarinaan viitataan vain yhdessä eteläsuomalaisen oppilaan piirroksessa ja sekin on epäsuora viittaus. Piirroksessa talvivaatteisiin sonnustautunut lapsi kulkee lahjapaketti kädessään maiseman poikki perässään koira, joka vetää lahjoilla täytettyä pulkkaa. Muita jouluun viittaavia elementtejä ei kuvastoissa ole, ja kytkös jää tämän yhden piirroksen tulkinnan varaan. Joulupukin puuttuminen aineiston kuvastoista herättää ihmetystä, sillä joulupukki on yksi nykypäivän myyttisen Lappi-kuvaston tärkeimmistä hahmoista ja kiinteä osa uskomusta Lapista joulun maana (esim. Koskela & Eronen 2011, Leppänen 2014).

Lapin ylihistorialliset myytit jäävät suurimmilta osin toteutumatta oppilaiden Lappi-representaatioissa, mutta voidaan silti todeta, että piirroksissa toistuu jokseenkin stereotyyppisiä teemoja. Oppilaiden Lappi-kuvastoissa ei ole Lapin mainetta rakentavia saamelaista kulttuuria, joulupukkia tai mystiikkaa (Koskela & Eronen 2011), mutta sen sijaan Lapin luonnonmaisemalliset erityispiirteet sekä Lapin symboliksi muotoutunut poro (Leppänen 2014, Tuulentie 2009) toistuvat kerta toisensa jälkeen. Voimakkaimmin aineistosta välittyy alueellinen stereotypia pohjoisesta Lapista syrjäisenä seutuna eli periferiana, jossa elämäntyylä voidaan luonnehtia melko alkeelliseksi (esim. Ollila 2008, Stadius 2001). Tiestöä ei ole ja asutusta ympäröivä seutu on lähinnä luonnonmaisemaa. Oppilaiden mielenmaisemien Lappi ei kuitenkaan näyttäydy negatiivisesti takapajuisena tai sivistymättömänä alueena (Ollila 2008) vaan kauniina luonnonympäristönä, joissa ihmisillä ja eläimillä on mukava olla.

Lappi-aiheinen taide on osaltaan vaikuttanut myyttisen Lappi-kuvaston rakentumiseen ja säilymiseen (Hautala-Hirvioja 1999; Lehtola 2011). Kolmosluokkalaisten piirroksissa on taiteen Lappi-mielikuviin selkeitä yhteyksiä. Luonnonmaisemat ovat sekä taiteilijoiden, että aineiston piirtäjien suosimia aiheita, joissa Lapin lumisilla tuntureilla ja pimeään taivaan revontulilla on tärkeä rooli. Piirrosten mielenmaisemissa ruska ja yötön yö sen sijaan eivät olleet Lappi-aiheisesta taiteesta poiketen suosittuja teemoja, mutta valoisa kesäyö on toisaalta haastavaa erottaa oppilaiden piirroksissa kesäpäivän kuvaamisesta. Kuvataiteessa usein toistuvaa saamelaisteemaa (Lehtola 2011, Saarinen 2011) ei ole erotettavissa kolmosluokkalaisten Lappi-representaatioista, mutta piirrosten hahmot elävät luonnonhelmassa saamelaiskulttuurin aitoutta ihannoivan taiteen (Hautala-Hirvioja 2011) tapaan.

Oppilaiden mielenmaisemat ovat rakentuneet lukuisten eri kanavista tulleiden vaikutteiden alaisina. Taiteella, medially ja erityisesti mainonnalla on oma osuutensa mielikuvien muokkaajana mutta myös koululla on tässä tärkeä rooli (Seppänen 2005). Kouluopetuksessa maisemia jopa opetellaan (Cantell, Rikkinen & Tyni 2007, Opetushallitus 2014). Se mitä erilaisista maisemista nostetaan oleelliseksi ja sitä kautta opeteltavaksi ainekseksi, on samaan tapaan haastavaa maiseman rajaamista kuin sen määrittely fyysisenä alueena (Cantell, Rikkinen & Tani 2007). Opetus ei ole yhtä kuin oppikirjat ja niiden

sisällöt, mutta kirjasarjojen kuvastot tarjoavat mielenkiintoisen vertailukohdan oppilaiden piirrosten tarkasteluun. Molemmat piirtämiseen osallistuneet kolmosluokat ovat käyttäneet ympäristöopin opetuksen tukena SanomaPron Pisara-kirjasarjaa, jonka ensimmäisen luokan oppikirjassa käsitellään maisemaa ja Lappia omina kappaleinaan.

Oppilaiden representaatioissa ja ympäristöopin oppikirjan kuvituksessa on selkeitä yhtäläisyyksiä. Lumoavat arktisen eksoottiset maisemat esiintyvät myös Pisara-kirjasarjan kuvituksessa, jossa Lappia käsittelevä kappale on otsikoitu ”Lapissa talvi jatkuu pitkään” (Pisara 2012, 64). Kuvioiden 14 ja 15 maisemakuvat sisältävät useita samoja elementtejä kuin oppilaiden piirtämät Lappi-representaatiot. Kirjan kuvituksessa esiintyvät komeat tunturit, loimuavat revontulet, luminen maa, havupuut, moottorikelkka ja poro ovat myös aineiston Lappi-kuvastoissa toistuvia aiheita. Oppikirjan kuvat vastaavat pitkälti molempien kolmosluokkien Lappi-representaatioita. Esi-ikonografisen kuvauksen yhteydessä sivuilla 46 ja 50 esitetyt eri alueiden luokille tyypilliset piirrokset E8 ja P13 ovat oivia esimerkkejä, sillä niissä on niin ikään kuvattu tuntureita, lunta, revontulia, puustoa ja poro.

Kuviot 14 ja 15. Pisara 1 oppikirjan Lapin maisemia sivuilta 48 ja 64.

Kolmosluokkien opetuksessa käyttämään kirjasarjaan on tunnistettavissa myös muita yhteisiä elementtejä. Esimerkiksi kuviossa 16 esitetty piirros E7 vastaa kuvion 17 ympäristöopin oppikirjan valokuvan teemaa jossa laskettelijat ja lumilautailijat on kuvattu ulkoilemassa tunturissa. Lisäksi aineistolle ja kirjasarjalle yhteisiä tekijöitä ovat esimerkiksi kuukkeli ja se, ettei piirroksissa eikä oppikirjan kuvituksessa esiinny joulupukkia. Selkeä

ero kuvastoissa koskee puolestaan saamelaisia ja saamelaista kulttuuria, joka esiintyy Pisara-kirjasarjassa sekä oppi- että tehtäväkirjassa, kun taas aineiston representaatioista vain yhdessä viitataan saamelaisuuteen.

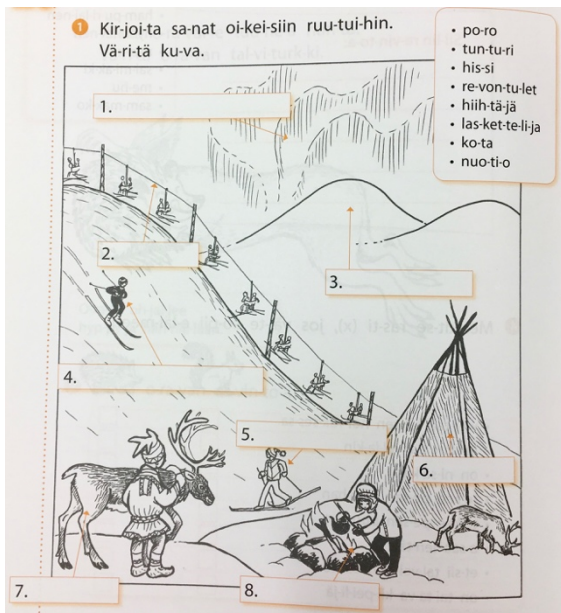

Kuvio 16. Laskettelua piirroksessa E7.

Kuvio 17. Laskettelua Pisara 1 oppikirjan-sivulla 65.

Aineiston ja oppikirjojen Lappi-kuvien yhtäläisyydet liittyvät paitsi kuvastojen sisältöihin, myös sommitelmallisiin ratkaisuihin. Oppilaiden piirroksissa maisemat on rakennettu hyvin samantapaisesti, kuin oppikirjojen kuvissa. Tyypillisimmillään tunturit ja reventulet taustoittavat lumista maisemaa, jonka etualalla esiintyy yksittäisiä kasveja, ihmisiä ja eläimiä. Kuviossa 18 on esimerkkinä Pisara-oppimateriaalisarjan tehtäväkirjan piirros, joka vastaa sommitelmaltaan pitkälti kuvion 16 piirroksen laskettelukeskusta. Kolmosluokkien Lappi-representaatioissa elementtien sommittelu on eri alueen oppilaiden piirroksissa hyvin samankaltaisia sekä keskenään, että opetuksessa käytetyn oppikirjasarjan kuvitukseen verrattuna.

Kuvio 18. Pisara 1 tehtäväkirjan Lappi-piirros sivulla 56.

6 YHTEENVETO JA POHDINTA

Esi-ikonografisesta kuvailusta ikonografisen aiheen analyysin kautta ikonologiseen kriittiseen tulkintaan kuljettamalla analyysillä olen saanut laajan katsauksen aineiston sisältöihin ja merkityksiin, joihin tekemäni tulkinnat perustuvat. Kolmitasoinen ikonologinen analyysi tarjosi strukturoidun analyysimallin, jossa tarkastelin aineistoa suhteessa kulttuurin historiaan, mielikuviin, arvostuksiin ja arvoihin (Harping 2002; Panofsky 1955; Raivo 1997). Tarkoitukseni oli paitsi tehdä tulkintoja piirrosten mielenmaisemien Lappista, myös pohtia representaatioiden alkuperää ja toisaalta niiden tulkintojen seurauksia.

Eteläsuomalaisten oppilaiden mielenmaisemien Lappi on ennen kaikkea lumen ja jään maa (ks. Koskela & Eronen 2011; Stadius 2001; Vuoristo & Vesterinen 2001), jossa luontomatkailliset elementit korostuvat kulttuurillisia elementtejä enemmän (ks. Nieminen 2014; Tuulentie 2009; Valkonen 2003). Alkusyksystä ennen lumentuloa piirretyt piirrookset ovat suurimmaksi osaksi talvisia luontomaisemia. Eteläsuomalaisen kolmosluokan representoima Lappi on tunturien, havupuiden ja revontulten värittämää luonnonmaisemaa (ks. Ridanpää 2005; Saarinen 2014), kuten esi-ikonografisessa kuvauksessa osoitettiin. Ikonografisen analyysin perusteella eteläsuomalaisten kuvailemassa Lapissa asutus on harvaa, ja ihmiset elävät kauniin luonnon ympäröimänä yhdessä porojen ja metsäneläinten kanssa. Lisäksi Lappi näyttyy eteläsuomalaisille oppilaille talviaktiviteettien luvattuna maana (ks. Koskela & Eronen 2011; Tuulentie 2009), jossa on mukavaa esimerkiksi lasketella tunturien rinteillä ja leikkiä lumella.

Pohjoissuomalaisten oppilaiden representaatioissa Lappi on tunturien tähdittämää luonnonmaisemaa. Esi-ikonografisen kuvauksen perusteella maaston korkeusvaihtelut ja kumpuilevina kohoavat tunturit ovat tyypillisintä Lappia (ks. Leppänen 2014, Saarinen 2011; Tuulentie 2009). Vuodenajat vaihtelevat piirroksissa mutta piirrosten piirtämisaikankohtaan nähden myös pohjoissuomalaisten mielenmaisemat ovat suhteellisen talvisia, sillä koulun ikkunasta avautuva maisema ei tuohon aikaan ole ollut vielä lumivai-passa. Ikonografinen analyysi kertoo, että pohjoissuomalaisten Lappi-representaatiot pai-

kantuvat tiukasti pohjoiseen. Sitä on korostettu Tunturi-Lapille tyypillisellä kasvillisuudella, kuten vaivaiskoivuilla sekä eläimistöllä kuten porolla ja kuukkelilla (ks. Raivo 2003; Tikkanen 2003; Vuoristo & Vesterinen 2001). Luonnonmaisemallisilla elementeillä paikannettujen maisemien sijainnin täsmentää yhdessä piirroksessa esiintyvä Suomen lippu. Lisäksi Saamen lippu korostaa edelleen pohjoisuutta ja lappilaisuutta, eli sitä kaikkea, mitä luonnonmaisemilla on viestitty. Pohjoissuomalaisen mielenmaisemien Lapissa ihmiset elävät eteläsuomalaisten representaatioiden tapaan luonnon keskellä ja kaen elinympäristön eläinten kanssa, kuten ikonografinen analyysi edelleen osoittaa.

Lappia kuvanneet ei-lappilaiset taiteilijat erottuvat lappilaisista kuvataiteilijoista erityisesti aiheiden valinnalla ja sommitelmallisilla ratkaisuillaan (Hautala-Hirvioja 1999; Saarinen 2011). Etelä- ja pohjoissuomalaisen oppilaiden piirrosten aiheet ovat kuitenkin pitkälti yllättävänkin samankaltaisia. Aineistossa erot eri alueiden kolmosluokkien Lappi-representaatioissa liittyvät enemmän aiheiden kuvastojen laajuuteen ja kuvaustapoihin. Pohjoissuomalaisen elementtien yksityiskohtainen kuvaus ja esimerkiksi tunturien loivina laskeutuvat rinteet viestivät katsojalleen, että piirtäjät ovat kuvanneet jotain itselleen tuttua ja ehkä arkipäiväistä. Kontrastina on eteläsuomalaisen oppilaiden, joissa tunturit ja talot mukailevat enemmänkin opittua piirtämisen kaavaa. Vuoret on piirretty jyrkkärinteisinä ja lumihuippuisina, ja rakennukset puolestaan harjakattoisina taloina ruutuikkunoineen, jotka eivät varsinaisesti kuvaa mitään tiettyä asumusta tai kotia.

Osakseen aineistossa ilmenneet erot selittyvät piirtäjien asuinpaikalla, kuten paikallisten ja ulkopaikkakuntalaisten Lappi-aiheisen taiteen tekijöiden kohdalla (Hautala-Hirvioja 1999; Lehtola 2011; Nieminen 2014; Saarinen 2011). Lappi on pohjoissuomalaisille piirtäjille kotiseutua, kun taas eteläsuomalaiset kolmosluokkalaiset asuvat monen sadan kilometrin päässä Lapin maakunnasta. Eteläsuomalaisista oppilaista osa on saattanut vierailla tai jopa asua Lapissa. Toiset eivät välttämättä joidenkin Lappi-taiteilijoiden tapaan ole koskaan käyneet alueella. Piirrokset kuten muukin visuaalinen esittäminen ovat aina subjektiivisia luomuksia, joissa tekijän elämänselitys on mukana (Hautala-Hirvioja 2013, 21). Luonnollisesti itselleen tuttuja asioita kuvaa monipuolisesti ja yksityiskohtaisesti, ja itselle vieraampia aiheita suppeammalla kuvastolla ja suurpiiteisemmin. Pääosin

etelä- ja pohjoissuomalaisten Lappi-representaatiot käsittelevät kuitenkin samoja aihepiirejä, minkä taustalla on useita Lappi-mielikuvia välittäviä kanavia, kuten media ja koulu oppimateriaaleineen (ks. Granö & Koivurova 2013; Hall 1997; Kaivola-Rikkinen 2003; Paasi 1986; Tani 1997).

Lapin alueen identiteetti muodostuu aineistossa eteläsuomalaisten oppilaiden representaatioista. Tulkintojeni perusteella eteläsuomalaisten mielenmaisemien Lappia voidaan luonnehtia Lappi-brändiä mukailevaksi (ks. Koskela & Eronen 2011). Kolmivaiheisen analyysin pohjalta voidaan päätellä, että eteläsuomalaisille piirtäjille Lappi on erityisesti luonnonmatkailullinen kohde, sillä heidän Lappi-representaatioista huokuivat myös Lappi-brändin kotimaisille matkaajille mainostamat luonnonläheisyys, hiljaisuus, rauhallisuus ja talviaktiiviteettimahdollisuudet (ks. Koskela & Eronen 2011, Ollila 2008; Tuulentie 2009). Pohjoissuomalaisten mielenmaisemien tulkinnan perusteella oppilaiden aluetietoisuuden Lappi näyttäytyy tunnelmaltaan arkisempänä (ks. Kaivola & Rikkinen 2003; Riikonen 1997) elinympäristön paikoin hyvin spesifinä kuvauksena.

Eteläsuomalaisten piirrosten Lapin alueen identiteetti yhdistyy pohjoissuomalaisten representaatioiden aluetietoisuuteen rakentaen yhdessä Lapin alueellisen identiteetin (ks. Kaivola & Rikkinen 2003; Paasi 1986; Valkonen 2003). Aineiston mielenmaisemien Lapin alueellinen identiteetti näyttäytyy *ainutlaatuisena kauniiden luonnonmaisemien harvaanasuttuna seutuna. Piirrosten Lapissa on tilaa sekä arkipäiväänsä eläville ja luonnossa harrastaville lappilaisille, että luonto- ja ulkoiluelämyksistä nauttiville kotimaanmatkaajille poroja ja metsän eläimiä unohtamatta*. Aineiston Lapin alueen identiteetti ja aluetietoisuus ovat molemmat osakseen stereotyyppien värittämiä (ks. Granö & Koivurova 2013; Ollila 2008), mutta kumpikaan ei tuo Lappia esiin negatiivisessa valossa (ks. Leppänen 2014, Ridanpää 2005). Näenkin aineistosta välittyvät stereotyyppit enemmän Lapin alkuperän ja jatkuvuuden osoittamisen sekä arvojen ja normien vahvistamisen keinona (vrt. Pääkkönen 2008), kuin Lapin aluetta tai siinä elävien ihmisten kulttuurin väheksymisenä.

Ympäristösuhde ei ole jotain ajatonta ja muuttumatonta, vaan enemmänkin dynaamista ja ympäristön mukaan vaihtelevaa (Cantell, Rikkinen & Tani 2007; Kanninen 1997; Morley & Robins 1995; Pääkkönen 2008; Rose 1995). Aineiston perusteella näyttää siltä, että pitkän ajan kuluessa vakiintuneet mielikuvat eivät välttämättä vaihdu kokonaan uusiin mutta päivittyvät aikaansa mukautuviksi (ks. Braudel 1993; Huse 2011). Kolmesta romantisoivasta Lappi-myytistä myyttinen Lapin luonto on ainut, joka toistuu aineistossa, kun taas eksoottiset saamelaiset sekä taikauskon ja noituuden myytit (ks. Hautala-Hirvoja 1999; Leppänen 2014; Saarinen 2011) puuttuvat. Niiden tilalla aineiston representaatioista voidaan nimetä luonnonhelmassa asumisen ja aktiivisen talviharrastamisen mielikuvat. Mielenmaisemien Lappi vastaa enemmän tämän päivän Lappi-brändin tarjoamia mielikuvia, kuin kautta historian toistettua myyttistä Lappia. Oppilaiden tuottamassa ja samalla rakentamassa Lappi-kuvastossa (ks. Hautala-Hirvioja 1999; Tani 1997; Valkonen 2003) luonto on säilyttänyt asemansa tärkeänä Lapin alueellisen identiteetin määrittäjänä, mutta rinnalle on tuotu moderneja elementtejä, kuten laskettelukeskus ja moottorikelkat.

Lappi-kuvastot ovat pitkälti pinttyneet ihmisten mielikuviin, ja poikkeavien mielikuvien esittäminen voikin tuntua hämmäntävältä. Huomasin tämän tutkielman tekoprosessin aikana useaan otteeseen. Ajattelin perinteisen Lappi-kuvaston ilmenemistä piirroksissa luonnollisena, kun taas elementtien kuten kerrostalojen tai omenapuun esiintyminen, sekä esimerkiksi joulupukin puuttuminen kuvastoista tuntui kummalliselta, jos ei jopa virheeliseltä. Itse lappilaisena olen usein toivonut monipuolisempaa ja tasa-arvoisempaa Lappi-kuvaston käyttöä (ks. Leppänen 2014; Ridanpää 2005; Tuulentie 2009). Hämmästyin kuitenkin Lappi-representaatioiden kerrostaloja, jollaisessa itsekin Lapissa asun, ja omenapuuta, jollaisen moni lappilainen tuttavani on pihalleen istuttanut. Pohdin, onko tässä kyse juuri oman kotiseudun myyttisenä näkemisestä sekä todellisuuden vaihtumisesta median ja mainonnan tarjoamiin mielikuviin (ks. Cantell, Rikkinen & Tani 2007; Tani 1997). Yllätyin omista reaktioistani ja varmistuin siitä, että esi-ikonografinen kuvaus, ikonografinen analyysi ja vasta sen jälkeen tehty ikonologinen tulkinta olivat tutkielmassani toimiva ja luotettava tapa edetä. Luonnollisesti oma kontekstini aineiston analysoijana ja tulkitsijana oli mukana prosessin jokaisessa vaiheessa, mutta tarkasti menetelmää noudattava tutkiminen auttoi tiedostamaan nämä ennakko-oletukset.

Pro gradu -tutkielmani tekoprosessin aikana olen huomannut parikin mielenkiintoista lähtökohtaa jatkotutkimukselle. Ensinnäkin olisi mielenkiintoista tutkia, vastaavatko Lapin laajan maakunnan eri osissa vallitsevat Lappi-mielikuvat toisiaan. Haluaisin selvittää, millainen on lappilainen identiteetti vai onko sellaista ylipäättänsä tunnistettavissa usein kotikuntiin sitoutuneen identiteetin rinnalla (ks. Lähteenmäki 2006; Paasi 1986; Valkonen 2003). Toisekseen olisi kiinnostavaa kääntää tutkimusasetelma toisinpäin siten, että samoja menetelmiä noudattamalla tutkittaisiinkin etelä- ja pohjoissuomalaisien mielikuvia maamme eteläisestä osasta. Oppilaiden piirtämien representaatioiden aihe olisi tällä kertaa esimerkiksi pääkaupunkiseutu, johon liitettäviä mielenmaisemia voitaisiin tarkastella myös suhteessa mielenmaisemien Lappiin. Pro gradu -tutkielmani tekoprosessista viisastuneena pyytäisin kuitenkin piirtäjiä kuvailemaan kirjallisesti parilla sanalla piirtämänsä, sillä representaatioiden elementtien esittävyyttä oli paikoin haastavaa tulkita. Onneksi minulla oli saatavilla konsultaatiota lähipiiristäni, joiden avulla pystyin kriittisen punnitsemisen jälkeen varmistumaan omista tulkinnoistani.

LÄHTEET

Alasuutari, Pertti 1993. Laadullinen tutkimus. Tampere: Vastapaino.

Barthes, Roland 1994. Mytologioita. Suom. Panu Minkkinen. Tampere: Gaudeamus.

Biel, Alexander L. 1993. Converting Image into Equity. Teoksessa David A. Aaker & Alexander L. Biel (toim.) Brand Equity & Advertising – Advertising's Role in Building Strong Brands. New Jersey: Erlbaum, 67–83.

Brattico, Pauli & Lappi, Otto 2008. Mielikuvia. Saatavilla http://www.helsinki.fi/kognitiotiede/kurssit/salaiset_kansiot/cog101/cog101_mielikuvia.pdf (Luettu 26.12.2016).

Braudel, Fernand 1993. A History of Civilizations. Translated by Richard Mayne. New York: Allen Lane.

Cantell, Hannele, Rikkinen, Hannele & Tani, Sirpa 2007. Maailma minussa – minä maailmassa: maantieteen opettajan käsikirja. Helsinki: Helsingin yliopisto.

Enbuske, Matti 2003. Lapin asuttamisen historia. Teoksessa Ilmo Massa & Hanna Snellman (toim.) Lappi: Maat, kansat, kulttuurit. Hämeenlinna: Karisto Oy, 39–59.

Fairclough, Norman 1997. Miten media puhuu. Tampere: Vastapaino.

Gad, Thomas 2001. 4D-brandimalli – menetelmä tulevaisuuden brandin luomiseen. Suom. Margit Heinämäki. Helsinki: Kauppakaari.

Granö, Johannes Gabriel 1951. Asutus. Teoksessa J. G. Granö & Suomen maantieteellinen seura (toim.) Suomen maantieteen käsikirja. Helsinki: Otava, 302–340.

Granö, Johannes Gabriel 1951. Maantieteelliset alueet. Teoksessa J. G. Granö & Suomen maantieteellinen seura (toim.) Suomen maantieteen käsikirja. Helsinki: Otava, 364–394.

Granö, Päivi & Koivurova, Anniina 2013. Koululaiset kotiseudun representoijina toisen maailmasodan jälkeen Suomen Länsi-Lapissa ja Ruotsin Tornionlaaksossa. Saatavilla www-muodossa: http://www.kasvatus-ja-aika.fi/site/?page_id=581 (Luettu 17.3.2017).

Hall, Stuart 1997. Representation – Cultural Representations and Signifying Practices. London: SAGE Publications.

Harping, Patricia 2002. The Language of Images: Enhancing Access to Images by Applying Metadata Schemas and Structured Vocabularies. Teoksessa Murtha Baca (toim.) Introduction to Art Image Access. Issues, Tools, Standards, Strategies. Los Angeles: Getty Publications, 20–39.

Hautala-Hirvioja, Tuija 1999. Lappi-kuvan muotoutuminen suomalaisessa kuvataiteessa ennen toista maailmansotaa. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Hautala-Hirvioja, Tuija 2011. Lapin kuvaajat ja kulkijat. Teoksessa Riitta Ojanperä (toim.) Lapin taika: Lappi-aiheista taidetta 1800-luvulta nykypäivään. Helsinki: Ateneumin taidemuseo, Valtion taidemuseo, 78–161.

Hautala-Hirvioja, Tuija 2013. Lapin kuva. Teoksessa Riitta Kuusikko & Patrick Huse (toim.) Polku: Vuoropuhelu pohjoisuudesta. Erweko Oy: Rovaniemi, 20–30.

Huse, Patrick 2013. Polku; Yhteiskunnallisten toiveiden ja tarpeiden välillä. Teoksessa Riitta Kuusikko & Patrick Huse (toim.) Polku: Vuoropuhelu pohjoisuudesta. Erweko Oy: Rovaniemi, 10–14.

Huhtanen, Päivi 1974. Panofskyn ikonologian ongelmia. Teoksessa Aarne Kinnunen (toim.) Taide kovassa maailmassa. Porvoo, Helsinki: Werner Söderström Osakeyhtiö, 77–112.

Kaivola, Taina & Rikkinen, Hannele 2003. Nuoret ympäristöissään – Lasten ja nuorten kokemusmaailma ja ympäristömielikuvat. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.

Kallio, Minna 2005. Ajatus kuvasta – Kuvan merkityksen pohdintaa kasvatuksen kontekstissa. Helsinki: Yliopistopaino.

Kanninen, Vesa 1993. Maiseman lukeminen – kartografia, valokuvaus ja kirjallisuus mielikuvien muokkaajina. Teoksessa Pauli Tapani Karjalainen (toim.) Maantieteen maisemissa – Aiheita kulttuurimaantieteen alalta. Joensuu: Joensuun yliopisto, 19–28.

Knuuttila, Tarja & Lehtinen, Aki Petteri 2010. Representaatio – tiedon kivijalasta tieteidен työkaluksi. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press.

Koskela, Suvi & Eronen, Antti 2011. Loppuraportti – Lappi-brändin lähtötilanteen selvitystyö. Saatavilla www-muodossa: http://www.lappi.fi/lapinliitto/c/document_library/get_file?folderId=357906&name=DLFE-9458.pdf (Luettu 26.12.2016).

Lapin liitto 2011. Lapin kuusi seutukuntaa. Saatavilla www-muodossa: <http://www.lappi.fi/lappi/seutukunnat> (Luettu 8.12.2016).

Lehtola, Jorma 2011. Postikorttien Pohjola on toinen maa – Kuusi jaetta kuvitellusta kansasta. Teoksessa Riitta Ojanperä (toim.) Lapin taika: Lappi-aiheista taidetta 1800-luvulta nykypäivään. Helsinki: Ateneumin taidemuseo, Valtion taidemuseo, 186–206.

Leppänen, Kalevi 2014. Lapinhullu. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.

Linkola, Martti 1980. Suomalainen kulttuurimaisema. Teoksessa Aarne Kinnunen & Yrjö Sepänmaa (toim.) Ympäristöestetiikka. Helsinki: Gaudeamus Ab Oy, 118–149.

Lähdesmäki, Tuuli, Hurme, Pertti, Koskimaa, Raine, Mikkola, Leena & Himberg, Tommi 2015. Menetelmäpolkuja humanisteille. Jyväskylän yliopisto, humanistinen tiedekunta. Saatavilla www-muodossa: <http://www.jyu.fi/mehu> (Luettu 26.12.2016).

Lähteenmäki, Maria 2006. Terra ultima: Matka Lapin historiaan. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otava.

Mallon, Ron 2008. Naturalistic Approaches to Social Construction. Saatavilla www-muodossa: <https://plato.stanford.edu/entries/social-construction-naturalistic/> (Luettu 19.1.2017).

Masterman, Len 1991. Medioita oppimassa - mediakasvatuksen perusteet. Suom. Tuomas Nevanlinna. Helsinki: Kansan sivistystyön liitto.

Morley, David & Robins, Kevin 1995. Spaces of identity – global media, electronic landscapes and cultural boundaries. Lontoo: Routledge.

Mäkiranta, Mari 2010. Kuvien lukeminen. Teoksessa Johanna Hurtig, Merja Laitinen, Katriina Uljas-Rautio (toim.) Ajattele itse! – Tutkimuksellisen lukutaidon perusteet. Juva: PS-kustannus, 97–120.

Neuvonen, Veikko (toim.) 2012. Suomen Lapin lumous: The Lure of Finnish Lapland. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Nieminen, Mauri 2014. Lapin luonto luo outoa taikaa. Helsinki: Books on Demand.

Ollila, Anne 2008. Kerrottu tulevaisuus – alueet ja nuoret, menestys ja marginaalit. Rovaniemi: Lapin yliopisto.

Paasi, Anssi 1984. Kansanluonnekäsitteestä ja sen käytöstä suomalaisissa maantiedon kouluoppikirjoissa – Tutkimus alueellisista stereotyyppioista. Joensuu: Joensuun yliopisto.

Paasi, Anssi 1986. Neljä maakuntaa – Maantieteellinen tutkimus aluetietoisuuden kehitymisestä. Joensuu: Joensuun yliopisto.

Panofsky, Erwin 1955. Meaning in the visual arts. England: Penguin Books.

Pääkkönen, Erkki 2008. Saamelainen etnisyys ja pohjoinen paikallisuus – Saamelaisten etninen mobilisaatio ja paikallisperustainen vastaliike. Rovaniemi: Lapin yliopisto.

Ockenström, Lauri 2012. Erwin Panofskyn ikonologia ja sen perintö. Teoksessa Annika Waenerberg & Satu Kähkönen (toim.) Taidetta tutkimaan – Menetelmiä ja näkökulmia. Jyväskylä: Kampus Kustannus, 211–232.

Raivo, Pertti 1993. Kulttuurimaiseman ikonografia: Lähtökohta tutkimuksen jäsentymiselle. Teoksessa Pauli Tapani Karjalainen (toim.) Maantieteen maisemissa – Aiheita kulttuurimaantieteen alalta. Joensuu: Joensuun yliopisto, 29–41.

Raivo, Pertti 1997. Kulttuurimaisema: alue, näkymä vai tapa nähdä. Teoksessa Tuukka Haarni, Marko Karvinen, Hille Koskela & Sirpa Tani (toim.) Tila, paikka ja maisema – Tutkimusretkiä uuteen maantieteeseen. Tampere: Osuuskunta Vastapaino, 193–210.

Raivo, Pertti 2003. Lappi maisemana. Teoksessa Ilmo Massa & Hanna Snellman (toim.) Lappi: Maat, kansat, kulttuurit. Karisto Oy. Hämeenlinna, 12–13.

Ridanpää Juha, 2005. Kuvitteellinen pohjoinen – Maantiede, kirjallisuus ja postkoloniaalinen kritiikki. Oulu: Oulun yliopisto.

Riikonen, Heikki 1997. Aluetietoisuuden sisältö paikallisyhteisöissä – Sukupolvet ja muistinvaraiset alueet. Teoksessa Tuukka Haarni, Marko Karvinen, Hille Koskela & Sirpa Tani (toim.) Tila, paikka ja maisema – Tutkimusretkiä uuteen maantieteeseen. Tampere: Osuuskunta Vastapaino, 179–189.

Ronkainen, Suvi, Pehkonen, Leila, Lindblom-Ylänne, Sari & Paavilainen, Eija 2011. Tutkimuksen voimasanat. Helsinki: WSOYpro Oy.

Rose, Gillian 1995. Place and identity – a sense of place. Teoksessa Doreen Massey & Pat Jess (toim.) A Place in the World? Oxford: Oxford University Press, 87–132.

Ruotsala, Helena 2003. Poro, EU:n lehmä. Teoksessa Ilmo Massa & Hanna Snellman (toim.) Lappi: Maat, kansat, kulttuurit. Hämeenlinna: Karisto Oy, 28–29.

Saaranen-Kauppinen, Anita & Puusniekka, Anna 2006. KvaliMOTV – Menetelmäopetuksen tietovaranto. Saatavilla www-muodossa: http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/kvali/L5_6.html (Luettu 19.1.2017).

Saarinen, Heli 2011. Valkoisen peuran myyttinen Lappi. Rovaniemi: Lapin yliopisto.

Sahavirta, Harri & Sormunen, Eero 2001. Polku Panofskysta digitaaliseen kuva-arkistoon. Saatavilla www-muodossa: <http://journal.fi/inf/article/view/1633/1480> (Luettu 26.1.2017).

Seppänen, Janne 2001. Katseen voima – kohti visuaalista lukutaitoa. Tampere: Vastapaino.

Seppänen, Janne 2005. Visuaalinen kulttuuri – teoriaa ja metodeja mediakuvan tulkitsijalle. Tampere: Vastapaino.

Shotter, John 1997. The Social Construction of Our "Inner" Lives. Saatavilla www-muodossa: <http://www.massey.ac.nz/~alock/virtual/inner.htm> (Luettu 20.1.2017).

Stadius, Peter 2001. Southern Perspectives on the North: Legends, Stereotypes, Images and Models. Berliini: Gdańsk.

Stragg, Frank 1952. North Norway – A History. London: Allen & Unwin.

Suomisanakirja 2017. Myytti. Saatavilla www-muodossa: <http://www.suomisanakirja.fi/myytti> (Luettu 10.2.2017).

Tani, Sirpa 1997. Maantiede ja kuvien todellisuudet. Teoksessa Tuukka Haarni, Marko Karvinen, Hille Koskela & Sirpa Tani (toim.) Tila, paikka ja maisema – Tutkimusretkiä uuteen maantieteeseen. Tampere: Osuuskunta Vastapaino, 211–226.

Tanninen-Mattila, Maija 2011. Lapin taika Tunturimonologista Kreislandiin. Teoksessa Riitta Ojanperä (toim.) Lapin taika: Lappi-aiheista taidetta 1800-luvulta nykypäivään. Helsinki: Ateneumin taidemuseo, Valtion taidemuseo, 18–77.

Tieteen termipankki 2014. Erämaa. Saatavilla www-muodossa: <http://tieteentermi-pankki.fi/wiki/Ymparistotieteet:eramaa> (Luettu 17.1.2017).

Tikkanen, Matti 2003. Lapin maa ja maisemat. Teoksessa Ilmo Massa & Hanna Snellman (toim.) Lappi: Maat, kansat, kulttuurit. Hämeelinna: Karisto Oy, 11–35.

Tilastokeskus 2015. Väestö. Saatavilla www-muodossa: http://tilastokeskus.fi/tup/suoluk/suoluk_vaesto.html (Luettu 1.12.2016).

Tilastokeskus 2017. Majoitustilasto. Saatavilla www-muodossa: http://www.stat.fi/til/matk/2017/01/matk_2017_01_2017-03-17_tie_001_fi.html (Luettu 10.4.2017).

Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2009. Humanistisen, yhteiskuntatieteellisen ja käyttäytymistieteellisen tutkimuksen eettiset periaatteet ja ehdotus eettisen ennakoarvioinnin järjestämiseksi. Saatavilla www-muodossa: <http://www.tenk.fi/sites/tenk.fi/files/eettisetperiaatteet.pdf> (Luettu 25.12.2016).

Tuulentie, Seija 2009. Matkailukylät maailmalla – Ylläs ja Levi brittiläisissä matkaesitteissä. Teoksessa Seija Tuulentie (toim.) Turisti tulee kylään. Jyväskylä: Minerva kustannus Oy, 86–107.

Törmä, Sirpa 2003. Piilo-opetussuunnitelman jäljillä. Teoksessa Marjo Vuorikoski, Sirpa Törmä & Sinikka Viskari (toim.) Opettajan vaiettu valta. Tampere: Vastapaino, 109–130.

Valkonen, Jarno 2003. Lapin luontopolitiikkaa. Tampere: Tampereen yliopisto.

Vallius, Antti. 2012. Kuvastojen tutkimus metodologisena haasteena – Esimerkkinä maisemakuvaston visuaalinen analyysi. Teoksessa Annika Waenerberg & Satu Kähkönen (toim.) Taidetta tutkimaan – Menetelmiä ja näkökulmia. Jyväskylä: Kampus Kustannus, 165–188.

Vuoristo, Kai-Veikko & Vesterinen, Nina 2001. Lumen ja suven maa – Suomen matkailumaantiede. Helsinki: WSOY.

Wagner, Ina & Wodak, Ruth 2006. Performing success: identifying strategies of self-presentation in women's biographical narratives. *Discourse & Society*, Vol. 17, No. 3, 385–411.

Kuvio 1: Pietarila, Jussi 2017. Lapin kunnat.

LIITTEET

Liite 1: Saatekirje

7.9.2016

Hei!

Olemmekin olleet jo sähköpostitse yhteydessä pro gradu -tutkimukseni tiimoilta. Lyhyesti kerrattuna tutkielmassani on tarkoitus tutkia, millaisia mielikuvia eteläsuomalaisilla ja lappilaisilla kolmosluokkalaisilla on Lapista, sillä minua kiinnostaa selvittää, mitä eroja ja yhtäläisyyksiä Suomen eri osissa asuvien oppilaiden Lappi-kuvissa on. Tutkimuksen aineistona aikomukseni on käyttää yhden eteläsuomalaisen sekä yhden lappilaisen kolmosluokan oppilaiden piirroksia Lapista. Luokka-aste valikoitui juuri kolmosluokaksi, sillä kandidaatin tutkielmassani tutkin alkuopetuksen ympäristö- ja luonnontiedon kirjasarjojen Lappi-kuvia. Nyt olisikin mielenkiintoista verrata alkuopetuksen käyneiden oppilaiden piirroksia myös aikaisemmin saamiini tutkimustuloksiin siitä, mitä kirjasarjoissa opetetaan Lapista.

Jokaiselle oppilaalle annetaan arkki, johon piirretään ohjeistuksen mukainen kuva. Lyhykäisyydessään oppilaille annettava ohjeistus on: ”Piirrä kuva Lapista”. Oikeita ja väärä vastauksiahan tähän ei ole, kyse on jokaisen mielikuvista ja assosiaatioista. Halutessaan oppilaat voivat käyttää piirroksessa värikyniä tai kirjoittaa sanoja, jos näkevät sen tarpeelliseksi. Oppilaan ei tarvitse kirjoittaa piirustukseen nimeään.

Tämän kirjeen lisäksi kuoressa on mukana kotona käytettävät lupalaput sekä kirjekuori ja postimerkit piirrosten ja lupalappujen takaisinpostittamista varten. Valmiit piirrokset voi postittaa minulle kirjekuoreen valmiiksi kirjoitettuun osoitteeseen.

Kiitos vielä innokkuudesta osallistua tutkimukseen!

Ystävällisin terveisin,
Saara Tarkka
+35840822857
satarkka@ulapland.fi

Liite 2: Lupalappu

Hei!

Olen luokanopettajaopiskelija Saara Tarkka Lapin yliopistosta. Teen parhaillaan pro gradu -tutkielmaani, jossa tutkin etelä- ja pohjoissuomalaisten kolmosluokkalaisten mielikuvia Lapista. Tarkoitukseni on kerätä oppilaiden piirtämiä piirustuksia Lapista ja vertailla niissä esiintyviä elementtejä sekä keskenään että suhteessa ympäristöopin oppikirjojen Lappi-kuviin.

Tutkimus toteutetaan viikolla 37 kouluaikana, jolloin oppilaat saavat opettajan valitsemalla oppitunnilla tehtäväkseen piirtää ohjeistuksen mukaisesti piirroksen Lapista. Toivon, että lapsenne saa osallistua tutkimukseen. Kaikki tiedot käsitellään luottamuksellisesti sekä nimettömästi, eikä vastanneita voi tunnistaa valmiista tutkielmasta.

Paljon kiitoksia ja mukavaa syksyn jatkoa!

Ystävällisin terveisin,
Saara Tarkka
satarkka@ulapland.fi
+35840 822 8857

Ohjaajani on KT, Yliopistonlehtori Virpi Vaattovaara +35840 484 4144, virpi.vaatto-vaara@ulapland.fi

*****Palautetaan opettajalle*****

Oppilaan nimi: _____ ( ) saa osallistua tutkimukseen.
( ) ei saa osallistua tutkimukseen.

Huoltajan allekirjoitus ja nimenselvennys:

Liite 3: Lupa Pisaran kuvien käyttöön

----- Original Message -----

Date: Thu, 12 Jan 2017 12:36:43 +0200 (EET)

From: asiakaspalvelu@sanomapro.fi

To: satarkka@ulapland.fi

Subject: [#ID:SR-301383#] Pisara 1 ja 2 kuvien käyttö

Sujuvan käsittelyn takaamiseksi pyydämme, että säilytät palvelupyynnön numeron [#ID:SR-301383#] kaikkien palvelupyyntöön liittyvien sähköpostiviestien otsikoissa.

Hei

Kiitos soitostasi.

Sain toimituksestamme vastauksen. Voit ottaa omalla kameralla valokuvia Pisara-kirjasta, mutta et voi skannata emmekä me voi välittää valokuvia, koska ne ovat kuvatoimistojen.

Mukavaa talven jatkoa!

Ystävällisin terveisin

Heli Rajala

Sanoma Pro asiakaspalvelu

Puh. 020 391 000 (ma-pe klo 8-16)

nyt.sanomapro.fi – uutuuksiemme koti, tutustu!